

Länsstyrelsen i Jönköpings län

Bilagor till Landskapskaraktärisering

En helhetssyn på landskapet vid planering och prövning av
vindkraftanläggningar

■ Bilagor till Landskaps- karaktärisering

En helhetssyn på landskapet vid planering och
prövning av vindkraftanläggningar

Meddelande	nr 2009:49
Referens	Åsa Lindbom och Åsa Persson, Miljö- och samhällsbyggnadsavdelningen, Länsstyrelsen, Ådel Vestbö Franzén, Jönköpings läns museum
Kontaktperson	Åsa Persson, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Direkttelefon 036-395074, e-post asa.persson@lansstyrelsen.se
Webbplats	www.lansstyrelsen.se/jonkoping
Fotografier	Åsa Lindbom, Ådel Vestbö-Franzén
Teckningar	Roger Lindbom
Kartmaterial	© Lantmäteriet 2008. Ur GSD-Översiktskartan ärende 106-2004/188F. © Lantmäteriet 2008. Ur GSD-Fastighetskartan ärende 106-2004/188F.
ISSN	1101-9425
ISRN	LSTY-F-M—09/49--SE
Upplaga	200 ex.
Tryckt på	Länsstyrelsen, Jönköping 2009
Miljö och återvinning	Rapporten är tryckt på miljömärkt papper och omslaget består av PET-plast, kartong, bomullsväv och miljömärkt lim. Vid återvinning tas omslaget bort och sorteras som brännbart avfall, rapportsidorna sorteras som papper.

© Länsstyrelsen i Jönköpings län 2009

Innehållsförteckning

Dessa bilagor är knutna till rapporten ”Landskapskaraktärisering – en helhetssyn på landskapet vid planering och prövning av vindkraftanläggningar”, meddelande nr 2009:48. I bilagorna presenteras en litteratursammanställning, fallstudier och diskussioner vid en workshop med kommunerna. Slutsatserna av detta arbete presenteras i rapportdelen.

Bilaga 1: Fallstudier	5
Östra Vätterbranten med omgivningar, nordost om Gränna, Jönköping kommun – mosaiklandskap med skog, odlad mark och öppen mark	6
Karaktärsbeskrivning	6
Kulturhistorisk beskrivning	8
Värden i det regionala planeringsunderlaget	13
Egenskaper och värden i förhållande till vindkraft	19
Sammanfattning	20
Hestra, Trollsebo och Gunnilse med omgivningar, Gnosjö kommun – skogs- och sjölandskap med myrar	21
Karaktärsbeskrivning	21
Kulturhistorisk beskrivning	22
Värden i det regionala planeringsunderlaget	24
Egenskaper och värden i förhållande till vindkraft	29
Sammanfattning	29
Bolmen med omgivningar, Gislaved och Värnamo kommuner - mosaiklandskap med inslag av skog, myrar och sjöar	30
Karaktärsbeskrivning	31
Kulturhistorisk beskrivning	32
Värden i det regionala planeringsunderlaget	38
Egenskaper och värden i förhållande till vindkraft	43
Sammanfattning	44
Vidöstern, Flåren och Furen med omgivningar, Värnamo kommun – skogs- och sjölandskap.....	45
Karaktärsbeskrivning	45
Kulturhistorisk beskrivning	46
Värden i det regionala planeringsunderlaget	51
Egenskaper och värden i förhållande till vindkraft	56
Sammanfattning	57
Lönås och Gränö med omgivningar, Sävsjö kommun – Mosaiklandskap med inslag av odlingsmark, skog och myrar	58
Karaktärsbeskrivning	59
Kulturhistorisk beskrivning	59
Värden i det regionala planeringsunderlaget	63
Egenskaper och värden i förhållande till vindkraft	67
Sammanfattning	67

Ramkvilla; Svarthult och Lövås med omgivningar, Vetlanda kommun - mosaiklandskap med skog, sjöar och odlad mark.....	68
Karaktärsbeskrivning	68
Kulturhistorisk beskrivning	69
Värden i det regionala planeringsunderlaget	72
Egenskaper och värden i förhållande till vindkraft	77
Sammanfattning	78
Bilaga 2: Att beskriva och analysera landskap.....	79
Att beskriva landskapet.....	79
Definition av landskap	79
Begrepp som beskriver landskapet	80
Landskapssyn från samband till objektifiering	81
Landskapet som meningsbärare	82
Den europeiska landskapskonventionen	82
Att analysera landskapet.....	83
Landskapets karaktär	83
Landskapsanalys	83
Kulturhistorisk landskapsanalys.....	85
Landskapets värden.....	86
Delaktighet i planeringen	87
Bilaga 3: Rättsfall	89
Översiktsplaner väger tungt när vindkraftsetablering med påverkan på landskapsbilden föreslås ske i områden med motstridiga intressen	89
Betydande påverkan på landskapsbilden kan vara avgörande för avslag på tillståndsansökan.....	90
Riksintresse kulturmiljö behöver inte hindra etablering	91
Förkortningar och definitioner	92
Referenser.....	93
Tryckta referenser	93
Webbplatser	94

Bilaga 1: Fallstudier

Bilaga 1 innehåller sammanställningar för varje fallstudieområde. Viktigt att tänka på är att de fakta som presenteras enbart representerar exempel på olika landskapstyper och landskapskaraktärer som återfinns inom länet och analyserna av materialet är av generell karaktär.

För varje delområde presenteras:

- Karaktärsbeskrivning
- Kulturhistorisk beskrivning
- Värden i det regionala planeringsunderlaget
 - o naturvärden
 - o rekreationsvärden
 - o kulturvärden
 - o bebyggelse och vägar
- Egenskaper och värden i förhållande till vindkraft

Östra Vätterbranten med omgivningar, nordost om Gränna, Jönköping kommun – mosaiklandskap med skog, odlad mark och öppen mark

Bild 1: Översiktskarta med markanvändning.

Karaktärsbeskrivning

Delområde 16 är det största och omfattar ca 4 422 ha. Större delen av området utgörs av skogsmark. Norra delen av området består av småskaligt sammanhängande odlingslandskap och den västra består av det storskaliga odlingslandskapet norr om Gränna stad. Området är mycket kuperat, främst i sydöstra delen. Landskapet är mångformigt och har höga natur-, kultur- och landskapsbildsvärden. Naturen är mycket varierad, främst genom den växlande topografin, klimatet och bruksningshistoriken. Motorvägen och Vätterbranterna

ger den västra delen av området en tydlig nordöst-sydvästlig riktning i landskapet. Här återfinns också kanske det tydligaste landmärket – Brahehus. I väster öppnar sig landskapet ut mot Vättern. Tydliga landskapsrum är annars mindre områden med öppen mark i anslutning till bebyggelsen och mindre sjöar. De östra delarna av området utgörs huvudsakligen av skog och innehåller relativt få landskapselement, landskapet har få landskapsrum och saknar tydliga riktningar.

Östra Vätterbranten är utsedd som värdeetrakt inom länet. Inom Jönköping kommuns översiktsplan finns för Östra Vätterbranten en allmän målsättning att kulturlandskapets karaktär och dess befintliga natur- och kulturvärden ska bevaras.

Naturvärdena i området har både anknytning till skogs- och odlingslandskapet samt vattenområden och våtmarker. Här finns områden som är viktiga för fågellivet och över Vättern går flyttfågelstrecken. Området har också stora värden för friluftslivet som strövområde och det ger goda möjligheter till vattenanknutna aktiviteter. Till området kommer varje år många besökare som till exempel har Brahehus eller Gränna som målpunkt. Vättern erbjuder möjligheter till bad, vattensporter och fiske. Det stora skogsområdet i den östra delen av området ger möjligheter till promenader och svampplockning.

I området pågår turismnäring såväl som jord- och skogsbruk. Här finns ett stort antal permanentboende såväl som fritidsboende.

Tabell 1: Indelning av landskapet enligt fältanalys för Östra Vätterbranten med omgivningar nordost om Gränna, Jönköping kommun, slutningen mot Vättern

Indelning enligt fältanalys			
Småskaligt		X	Storskaligt
Öppet	X		Slutet
Flackt		X	Kuperat
Ensartat		X	Sammansatt
Allmänt		X	Specifikt
Korta utblickar		X	Långa utblickar

Tabell 2: Indelning av landskapet enligt fältanalys för Östra Vätterbranten med omgivningar nordost om Gränna, Jönköping kommun, östra delen av området

Indelning enligt fältanalys			
Småskaligt		X	Storskaligt
Öppet		X	Slutet
Flackt	X ¹	X	Kuperat
Ensartat		X	Sammansatt
Allmänt	X		Specifikt
Korta utblickar	X		Långa utblickar
1. Höjdplatå			

Kulturhistorisk beskrivning

Området utgör en historisk gränsbygd där allmänningen Holaveden skilde Östergötland från Småland. Vätterbranterna skapade en skarp gräns mellan odlad bygd i väster och utmark och skog i öster. Innan motorvägen anlades uppe på Vätterbranten, strax intill Per Brahe den yngres lustslott Brahehus, gick huvudvägen norrut genom Gränna.

Skogsområdet kom att nyodlas under 1500- och 1600-talet genom etablerandet av ett flertal nybyggen och torp. Vid 1700-talets mitt bestod stora delar av skogen inom området av ensamliggande bebyggelseenheter med tomtmark och kålgårdar omgivna av öppen åkermark med röjningsrösen, samt ängsmark och hagar glest bevuxna med lövträd som hamlades.

Alla inägor och hagar var omgärdade av kilometervis med smålandsgårdsgård. Mellan gårdarna och torpen fanns ett lokalt vägnät. Den ekonomiska kartan som upprättades ca 1950 visar att torpbebyggelsen är övergiven och att skogen tagit över.

De flesta torpen har dokumenterats av Gränna hembygdsförening och satts ut på en karta som är sökbar på nätet.¹ Detta gör att det inom det vidsträckta skogsområde som i dag närmast karakteriseras av industriskog finns ett nät av lämningar efter vägar, bebyggelse, övergiven åkermark och igenväxta hagar.

DE FÖRHISTORISKA LANDSKAPEN

De förhistoriska landskapen	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde			X
Upplevelsevärde			X
Landskapsbildsvärde			X
Hänsynsbehov	X ¹		X
1. Gäller området väster om Brahehus. Nedanför Vätterbranten har flera lösfynd av stenålderskaraktär påträffats, vilket bör indikera att stenåldersboplatser finns i området. Hänsyn till Kulturminneslagens bestämmelser.			

Områdets påtagliga utmarkskaraktär kan säkerställas ner i förhistorisk tid. Inga förhistoriska gravar eller gravfält har registrerats inom området, utan den förhistoriska bygden sträcker sig framför allt söderut och vidtar där området sluttar åt söder. Stenåldersboplatser finns indikerade genom lösfynd nedanför Vätterbranten, vilket gör att detta område, innan eventuell exploatering, måste underkastas de rutiner som Kulturminneslagen föreskriver (bild 2-3). Här finns förmodligen fornåkerssystem som är rester av det gamla odlingslandskapet.

¹ www.grennahembygd.se

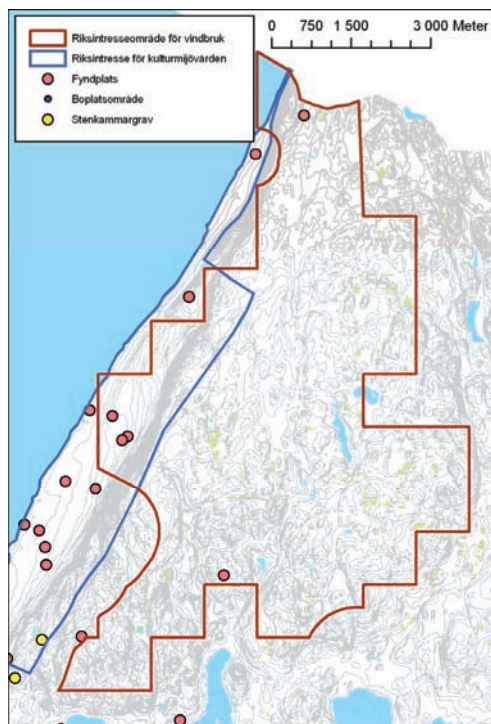

Bild 2. Indikationer på stenåldersaktivitet inom och i anslutning till området. Områdets karaktär som utmarksområde är redan här påtaglig.
Bearbetning: Ådel V. Franzén.

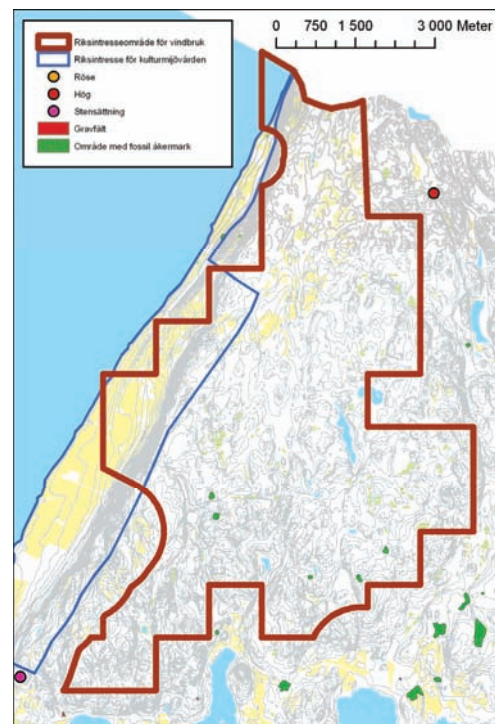

Bild 3. Fornlämningar som i huvudsak kan dateras till bronsålder och järnålder inom och i anslutning till delområdet. Dateringen av den fossila åkermarken är dock osäker och större delen av denna bör ha medeltida eller efterreformatoriskt ursprung.
Bearbetning: Ådel V. Franzén.

STORMAKTSTIDEN OCH SIKTLINJERNAS LANDSKAP

Stormaktstiden och siktlinjernas landskap	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde	X		
Upplevelsevärde	X		
Landskapsbildsvärde	X		

Bild 4. Foto: Ådel V. Franzén.

Etablerandet av Brahehus uppe på Vätterbrantens krön var en mycket medveten manifestation från Greve Per Brahe d.y.'s sida. Lustslottet Brahehus ingick i den slottstriangel som i övrigt innefattade Visingsborg på Visingsö och Västana slott söder om Gränna. Staden Braheränna anlades också på grevens initiativ i slottstriangelns östra sida. Den östra delen av området med Brahehus ligger inom siktlinjernas landskap men denna del kan inte isoleras utan måste förstås tillsammans med den visuella kontakt området har med Visingsö och Västergötland, södra Vätterbygden och västra Östergötland. Etablerandet av Näs borg på Visingsö på 1100-talet (Sveriges första riksborg) och det samtida anläggandet av Husabyar både i Gränna och på Visingsö samt Braharnas strävanden att infoga Visingsö och Grännabygden i en överblickbar triangel, speglar två rörelser som haft som syfte att manifestera makt genom landskap.

SAMMANHÄNGANDE SMÅSKALIGT ODLINGSLANDSKAP

Sammanhängande småskaligt odlingslandskap	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde		X	
Upplevelsevärde	X		
Landskapsbildsvärde	X		
Hänsynsbehov	X		

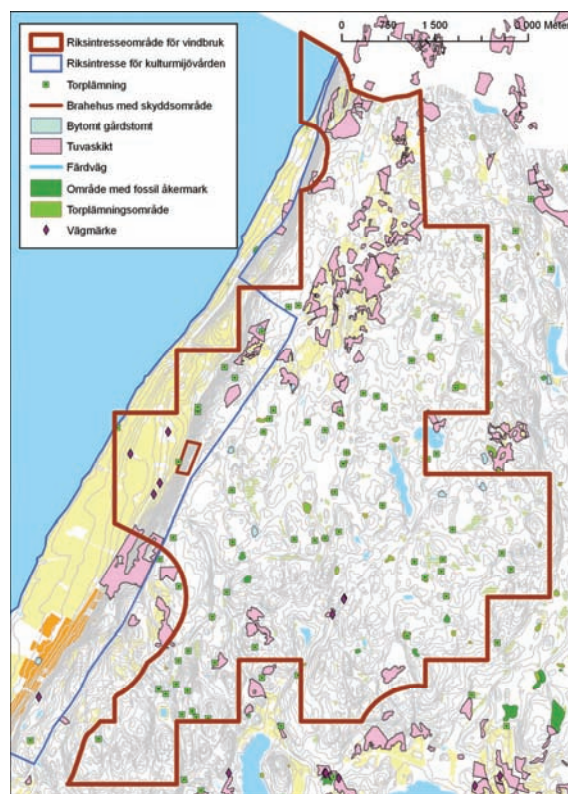

Bild 5. Lämningar från framförallt efterreformatorisk tid. Det är efter ca 1550 som etablerandet av torp och mindre gårdar skedde inom delområde 16. Tuvaskikten avser utvärderad ängs- och hagmark och pekar mot en ålderdomlig hävd inom områdets norra del. Bearbetning: Ådel V. Franzén

Inom den norra delen av området finns sammanhängande öppen odlingsbygd bestående av gårdarna och byarna Barnarp, Tuggarp, Mörstorp, Målskog, Långliden och Kaxtorp. De relativt små jordbruksarealerna, de öppna betesmarkerna, rester efter äldre ängsmark samt en dominerande lövskogsvegetation i en skiftande topografi präglad av brutenhet och kullighet ger området en mosaikartad karaktär. Ett övervägande traditionellt byggnadsskick ger området en exceptionellt tilltalande karaktär. Det är ett landskapsavsnitt där objekt och ytor är anpassade till en gemensam skala. I väster bryts sammanhang och skalenlighet av motorvägen som utgör en barriär mellan Barnarp-Kaxtorpsområdet i öster och Gränna i väster. Från höjderna ovanför Grännabygden framstår "Norra Europas vackraste motorväg" som en artificiell gräns i en tidigare sammanhängande landskapshelhet.

DE ÖDE GÅRDARNAS OCH TORPENS LANDSKAP

De öde gårdarnas och torpens landskap	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde	X	X	
Upplevelsevärde		X	
Landskapsbildsvärde	X	X	
Hänsynsbehov	X		

Mitt i skogen öppnar sig en glänta med dignande syrenbuskage, spireor och vildvuxna äppelträd. Ett spismursröse och en skylt berättar att ett torp funnits på platsen och några meter därifrån finns en inrasad stenkällare. I markerna omkring speglar röjningsrösen och röjda ytor övergiven jordbruksmark. I skogsområdena ovanför Vätterbranterna kom flera gårdar att etableras under 1500- och 1600-tal som underlydande till Visingsborgs grevskap. Källmaterial från 1700-talet ger vid handen att lövfoder var en viktig produkt som forslades till det foderfattiga Visingsö. Äldre kartmaterial visar hur området, som i dag präglas av halvtät till tät blandskog, för 250 år sedan var en mosaik av gårdstomter, åker, ängs och betesmark (bild 6-7).

Bild 6. Småskalighet, traditionell allmogebebyggelse och mosaikartad landskapsbild präglar den norra delen av området.
Foto: Ådel V. Franzén.

Bild 7. Äldre ängsmark i området omkring Lönnemålen.
Foto: Ådel V. Franzén.

UTMARK OCH SAMMANHÄNGANDE SKOGSOMRÅDEN

Utmark och sammanhängande skogsområden	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde			X
Upplevelsevärde		X	
Landskapsbildsvärde		X	X
Hänsynsbehov			X

Trots den bebyggelse som kom att etableras i området under perioden ca 1550–1900 präglas området från Vätterbranten i väster och österut mot Holaveden som utmarksområden. Under förhistorisk tid och medeltid har dessa områden framförallt använts som allmänningar, betesmarker och områden för skogstäkt samt för jakt. Något svedjebruk kan ha förekommit på tillfälliga åkrar. I dag är det framför allt inom östra delen av området som utmarkskaraktären är påtaglig. Här bedrivs även ett modernt skogsbruk.

Bild 8. Skogligt produktionslandskap framträder på flera ställen inom området. Ibland i äldre utmarkskontext, men också i närheten av äldre bebyggelse- och odlingslämningar.
Foto: Ådel V. Franzén.

Värden i det regionala planeringsunderlaget

NATURVÄRDEN

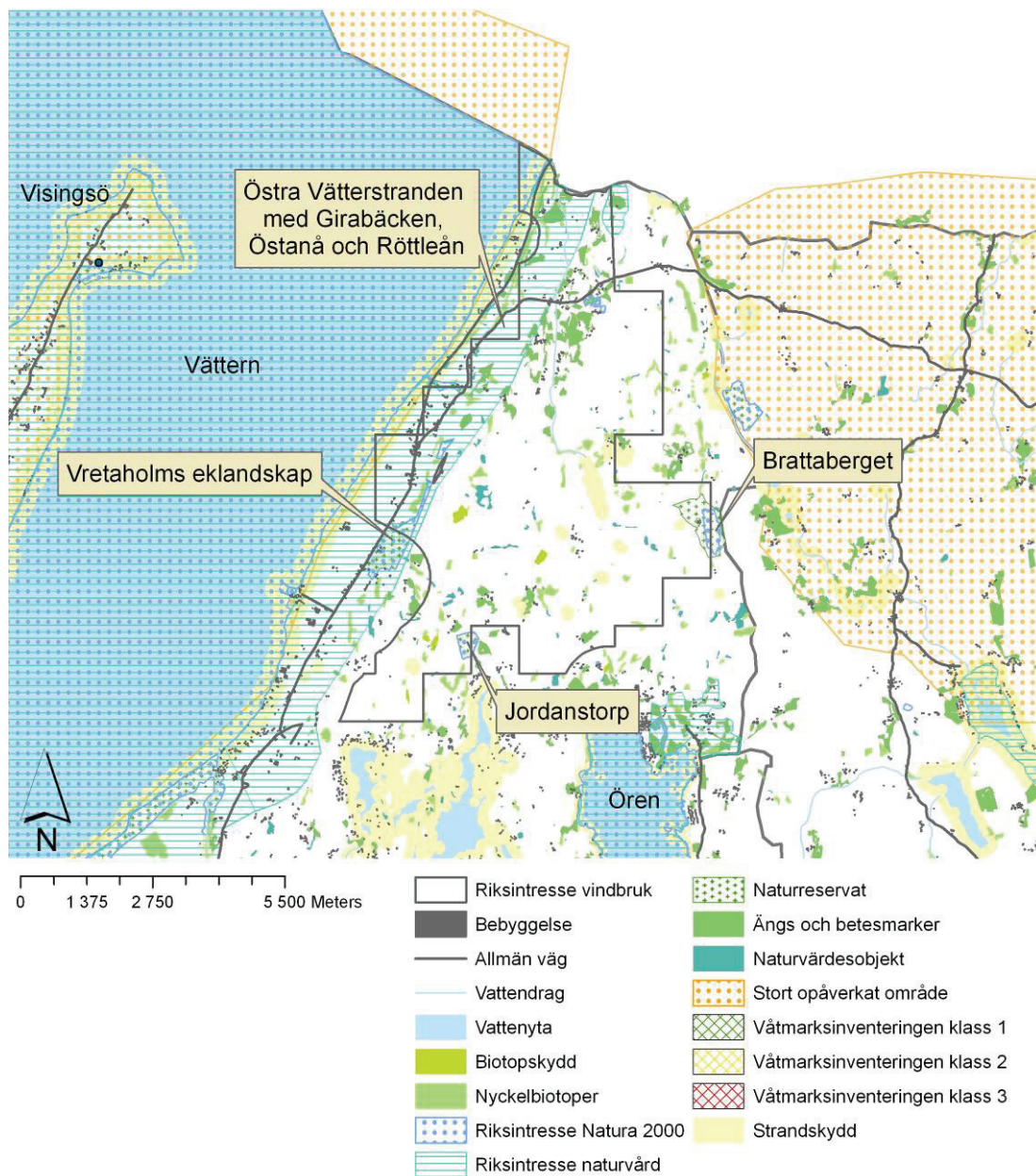

Bild 9. Naturvärden.

NATURRESERVAT OCH RIKSINTRESSEN

”Vändelstorp och Målskog” (naturreservat och RI Natura 2000):

Riksstressområdet ligger i det småbrutna odlingslandskapet med traditionell bebyggelse. Här finns artrika betesmarker och betade hagmarker.

”Vretaholms eklandskap” (naturreservat och RI Natura 2000):

Riksintresseområdet består av en förkastningsbrant som löper genom riksintresseområdet i nord-sydlig riktning. Området är mycket brant och kuperat med höjdskillnader upp till 150 meter. En hage med grova ekar hyser de högsta naturvärdena.

”Brattaberget” (naturreservat och RI Natura 2000):

I riksintresseområdet växer granskog med inslag av löv och ett blandskogsområde med gran- och ekdominans.

”Östra Vätterstranden med Girabäcken, Östanå och Röttleån” (RI):

Riksintresseområdet består av en slätt, spricklandskap och kullig terräng. Det är ett mångformigt område där helheten med geologiska, botaniska, zoologiska och kulturhistoriska värden är av riksintresse. Östra Vätterstranden är rikt på fåglar. För landskapsbilden har Östra Vätterstranden höga värden. Riksvärdena för hela området benämns: förkastningsbrant och naturskog.

”Norra Kärr” (RI naturvård och RI värdefulla ämnen och material):

Norra Kärrområdet har en för landet sällsynt berggrund bestående av alkalina bergarter och har mycket höga vetenskapliga värden. Riksvärdena för området benämns: bergart, mineral.

”Jordanstorp” (RI Natura 2000):

Skogen är i större delen av området minst 200 år gammal och består till största del av gran och tall, stor andel död ved och naturskogsliknande karaktär.

”Huluskogen” (naturreservat och RI Natura 2000):

Här finns mossrik blåbärsgrenskog och hållmarkstallskog, sprickrika bergsvägg, rasmarker och större lövinslag. Huluskogen ligger som en isolerad ö i ett hårt brukat skogslandskap.

”Ören” (RI Natura 2000 och RI naturvård):

Området består av en gravsänka med mångformiga (bergiga och steniga) stränder. Bland häckande sjöfågel märks bland annat storlom och fiskgjuse. Riksvärdena för området benämns: sjö, fauna.

BIOTOPSKYDD

De skyddsområden som återfinns inom området berör äldre naturskogartade skogar.

STORT OPÅVERKAT OMRÅDE**”Vättern” och ”Nordvästra kommundelen Frucken-Vänstern-Loren”****INVENTERINGSOBJEKT**

Området är mycket rikt på nyckelbiotoper som är knutna till olika typer av skog, bergs- och rasbranter samt vattendrag. Naturvärdesobjekt återfinns utspritt inom området och är kopplade till både löv- och barrskog, vattendrag och branter. Flertalet ängs- och betesobjekt finns i norra delen av området.

REKREATIONSVÄRDEN

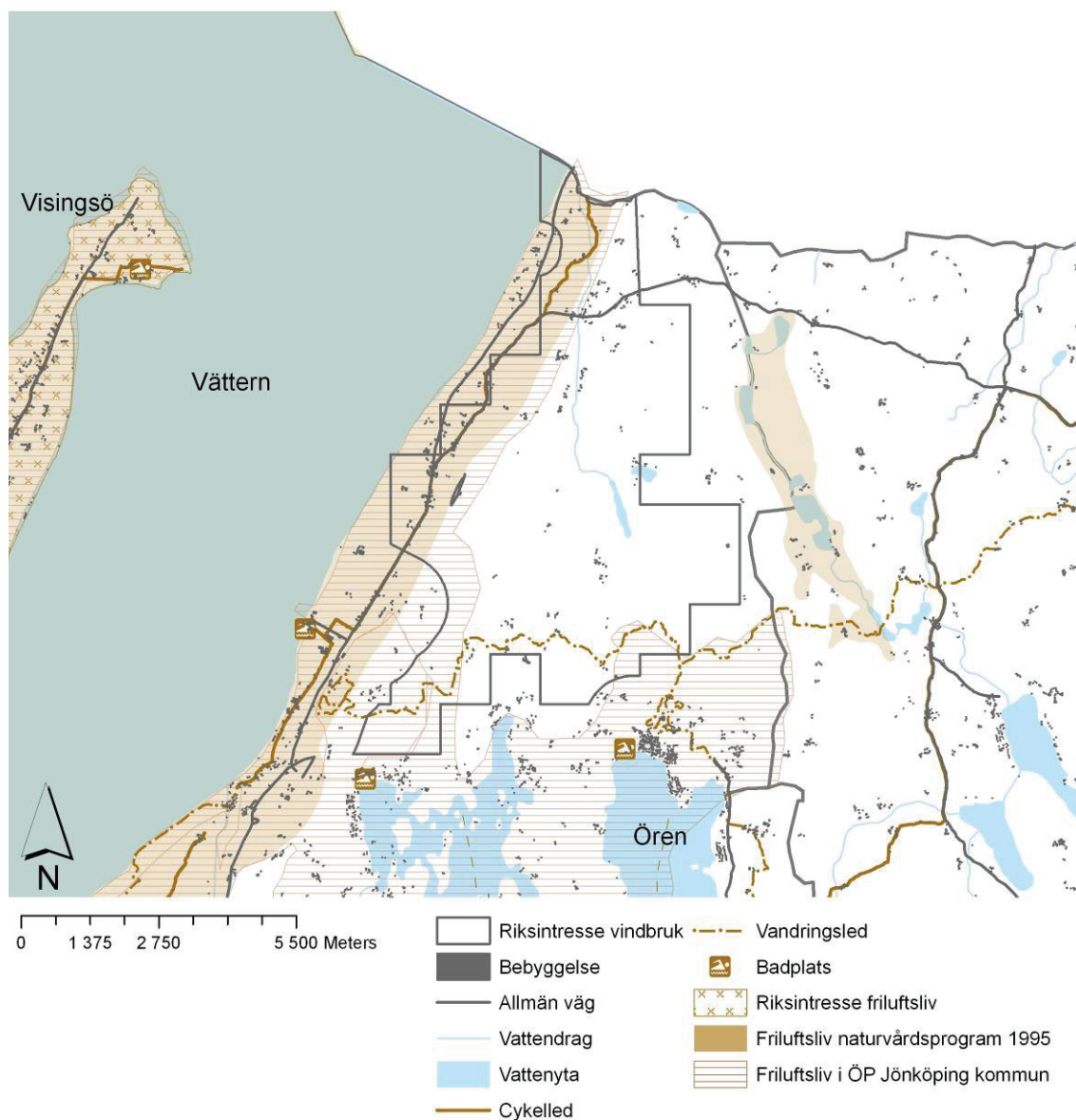

Bild 10. Rekreativvärden.

UTPEKADE REKREATIONSOMRÅDEN

”Östra Vätterstranden – Vista kulle – Kvisåsen – Skärsta” (utpekat friluftsområde inom Naturvårdsprogrammet 1995):

Det utpekade friluftsområdet löper längsmed områdets västra kant. Friluftsområdet sammanfaller med utpekat friluftslivsområde inom Jönköping kommuns översiktsplan.

”Vättern med öar och strandområden” (RI geografisk utbredning enligt 4 kap 2§ och 6§ MB):

Riksintresseområdet är utpekat i sin helhet med hänsyn till de samlade natur- och kulturvärden som finns och ska således skyddas mot åtgärder och ingrepp som påtagligt kan ska-

da värdena. Även turismen och det rörliga friluftslivet är intressen som ska beaktas vid exploatering inom området. Riksintresseområdet betecknas som ett "nationallandskap" och vid avvägningar är det viktigt att väga in och värna om landskapets särdrag och landskapsrummet kring Vättern. Förkastningsbranten är ett exempel på ett tydligt landskapsrum.

En cykelled löper längs västra kanten och en vandringsled löper i de södra delarna. Kanotleder förekommer i sjöarna Ören och Bunn. Örserumsbadet ligger i anslutning till Ören och Bunnströmsbadet i anslutning till Bunn. Strax väster om området finns också Gränna Hamn med badlagun.

KULTURVÄRDEN

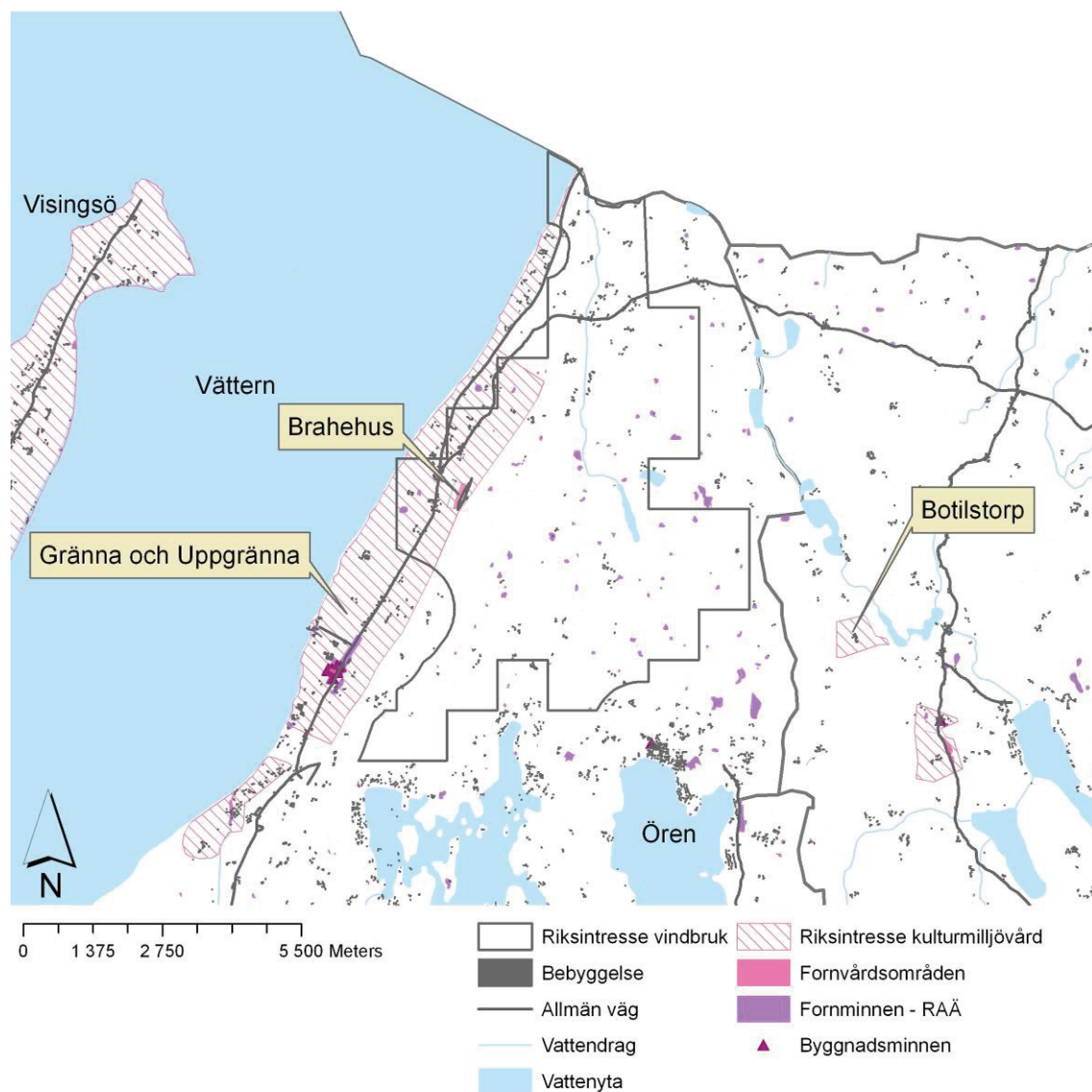

Bild 11. Kulturvärden.

RIKSINTRESSEN KULTURMILJÖVÅRD**”Gränna” och ”Uppgränna” (RI kulturmiljövård)**

Funktionsmässigt skilda delar; dels stadskärnan i Gränna och dels landskapspartiet kring Uppgränna, norr om staden mellan Grännaberget och Vättern. Uppgränna präglas av ett kontrastrikt landskapsavsnitt dominerat av ett öppet odlingslandskap med åkermark. Dagens odlingslandskap är ett typiskt fullåkers- och skifteslandskap där få historiska element återfinns i dagens åkerbygd. Kulturlandskapet innehåller fornlämningar, ett äldre vägsystem, viss äldre bystruktur samt slottsruinen Brahehus. Västra Holavedsvägen är omnämnd i skriftliga källor under medeltiden. Delvis har den getts ny sträckning men äldre delar av strukturen finns fortfarande kvar. Området präglas av det mycket speciella läget mellan förkastningsbranten och Vätterstranden.

”Botilstorp” (RI kulturmiljövård)

Botilstorp består av en gårdsmiljö med boningshus från 1800-talets andra hälft och odlingslandskap med bevarat lövängsbruk.

BEBYGGELSE OCH VÄGAR

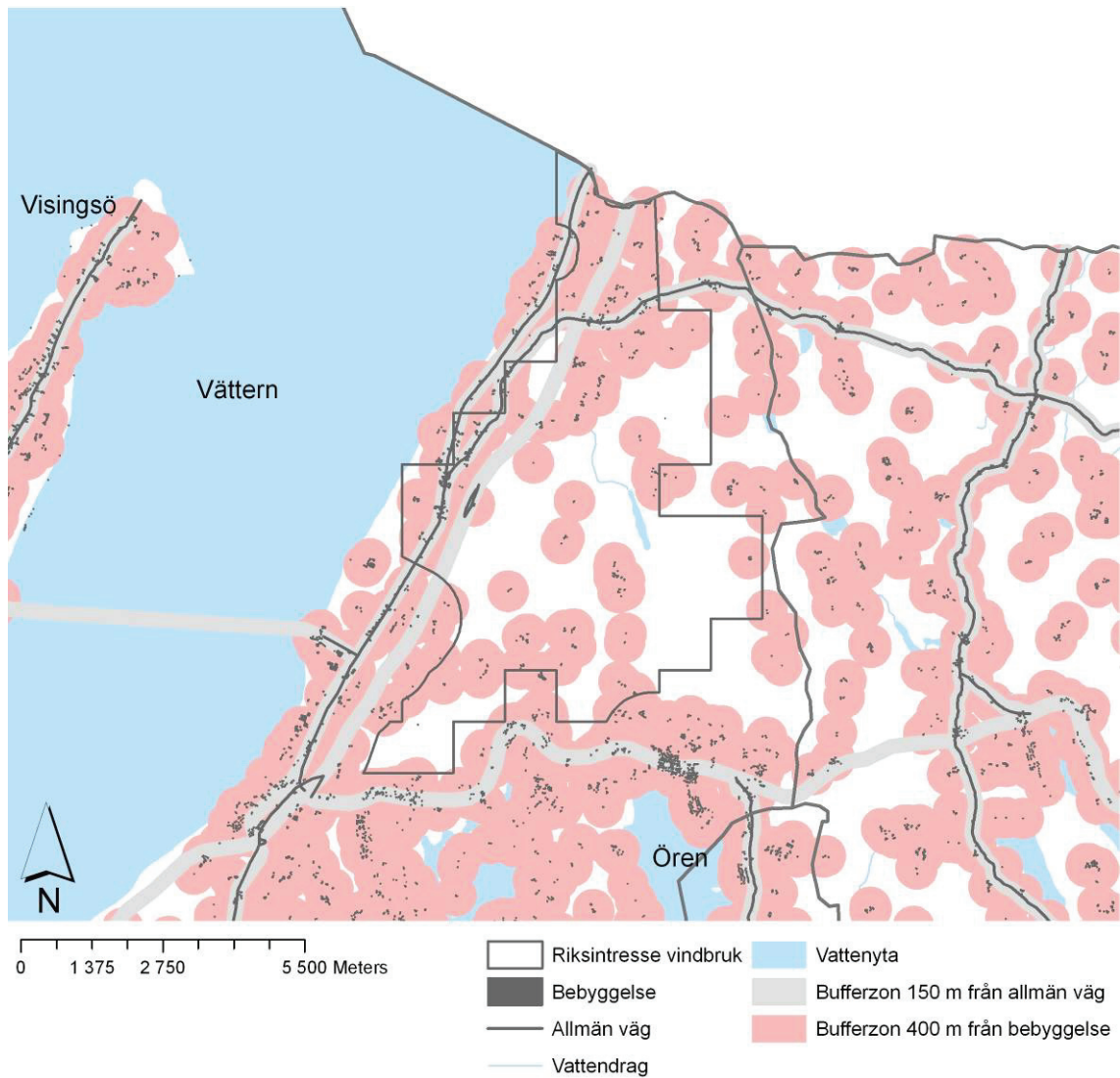

Bild 12. Befintlig vägstruktur och bostadsbebyggelse sätter gränser för den möjliga utbyggnaden av vindkraft.

Egenskaper och värden i förhållande till vindkraft

Landskapet domineras av Vättern och höjdryggarna öster om Vättern. Det är ett mycket kuperat landskap och sjöarna liksom de tydliga höjdryggarna ger landskapet en nordsydlig dominerande riktning. Från vissa utblickspunkter och i vissa lägen skulle därför en nord-sydlig orientering av en vindkraftpark kunna vara att föredra.

Utblickar erbjuds främst i anslutning till Vättern och från höjderna och kan vara storslagna. Landskapet är både storskaligt och småskaligt; storskaligt i form av Vättern och stora sammanhängande skogsområden och småskaligt i anslutning till bebyggelsemiljöer med små öppna områden blandat med skog och bebyggelse. På övergripande nivå utgör förmodligen höga vindkraftverk ingen skalkontrast mot landskapet. Däremot kan vindkraftverk komma att utgöra en skalkontrast i öppna, småskaliga landskapsrum i närheten av bebyggelsemiljöer.

Utmarksområdena öster om Vätterbranten har högst förändringstålighet, här finns redan ett storskaligt skogligt produktionslandskap. Dock finns öar av ålderdomlig lövskog, beteshagar och lämningar efter mindre gårdar och torp med växtreliker och fossil åkermark. Vissa områden med höga pedagogiska värden bör kanske helt undantas från vindkraftsetableringar. Lämningarna efter gårdar och torp i skogsområdena ovanför Vätterbranterna har delvis klassats som fast fornlämning, men flera har endast betecknats som ”övrig kulturhistorisk lämning”. Det är viktigt att hänsyn tas till dessa miljöer så att vindkraftverk inte placeras i eller i anslutning till gårds/torpmiljöerna och att anläggnings- och servicevägar inte dras över de äldre inäggarna eller tomterna.

Det pampiga landskapsrum som Vättern erbjuder och höjderna i anslutning till Vättern kräver extra uppmärksamhet på landskapsbilden vid inplacering av vindkraft i landskapet. Vättern och höjdryggarna är tydliga landmärken att orientera sig efter i landskapet, liksom Brahehus. I de östra delarna av området är landmärkena däremot färre här är det främst bebyggelse och vägar som utgör landskapselement att orientera sig efter. Det är möjligt att infoga vindkraft även i landskapet vid Östra Vätterbranterna, vilket de etablerade låga vindkraftverken på Visingsö är ett exempel på. Här måste dock etablerandet ske med hänsyn tagen till landskapets skalmässiga förutsättningar och de krav på visuell logik som landskapets historiska dimensioner ställer. Hänsyn bör även tas till den relativt obrutna horisontlinje som Östra Vätterbranterna utgör. Vätterbranterna utgör en gränzonen i landskapet och denna övergång mellan öppet i väster och slutet i öster kan förstärkas med en varsam och genomtänkt placering av vindkraftverk. De får givetvis inte konkurrera med landmärken som Brahehus.

Det småskaliga odlingslandskapet åt norr kan tåla någon etablering av enstaka verk som lämpligen placeras bakom en skogsridda. Lägre verk smälter här bättre in i landskapets skalmässiga förutsättningar. I ett småskaligt landskap som detta bör vindkraftverken anpassas efter landskapets skalmässiga förutsättningar. Detta görs troligen bäst genom att arbeta med vindkraftverk som inte är för höga och vars bas kan döljas i skogsmarkerna som omkransar byarna och gårdarna.

Inom samtliga områden är det viktigt att vederbörlig hänsyn tas till kulturhistoriska miljöer genom att arkeologiska utredningar genomförs inför etableringarna.

Inom riksintresseområden för naturvård som kommer i konflikt med vindkraften är det viktigt att markexploatering eller annan markanvändningsförändring inom objekten eller i angränsande områden inte orsakar bestående markskador. Då Östra Vätterbranten har en naturlig otillgänglighet ökar möjligheterna att bevara stranden oexploaterad. Byggnation i form av vindkraft med tillhörande vägar och kraftledningar skulle kunna skada områdets värden. Vattendragens värden kan påverkas negativt av kulvertering eller förändring. Vindkraft i området kan utgöra hinder för spridningskorridorer inom och mellan de många naturvärdena vilket kräver vidare utredning. Vättern är också ett mycket viktigt flyttfågelstråk något som bör studeras närmare. Vid varje enskild vindkraftetablering krävs inventeringar av naturvärdena på platsen samt eventuell påverkan på närliggande Natura 2000-områden och riksintresseområden.

Sammanfattning

- Vättern är med hänsyn till landskapsbild och kulturhistoriska värden ett särskilt känsligt landskapsrum.
- Östra Vätterbranterna innehåller ett sammanhållet värdefullt natur- och kulturlandskap.
- Vättern utgör ett viktigt flyttfågelstråk.
- Skogslandskapet på höjderna är det minst känsliga landskapsavsnittet.
- Det krävs ytterligare inventeringar och undersökningar i området.

Bild 13. Foto: Ådel V. Franzén

Hestra, Trollsebo och Gunnilse med omgivning, Gnosjö kommun – skogs- och sjölandskap med myrar

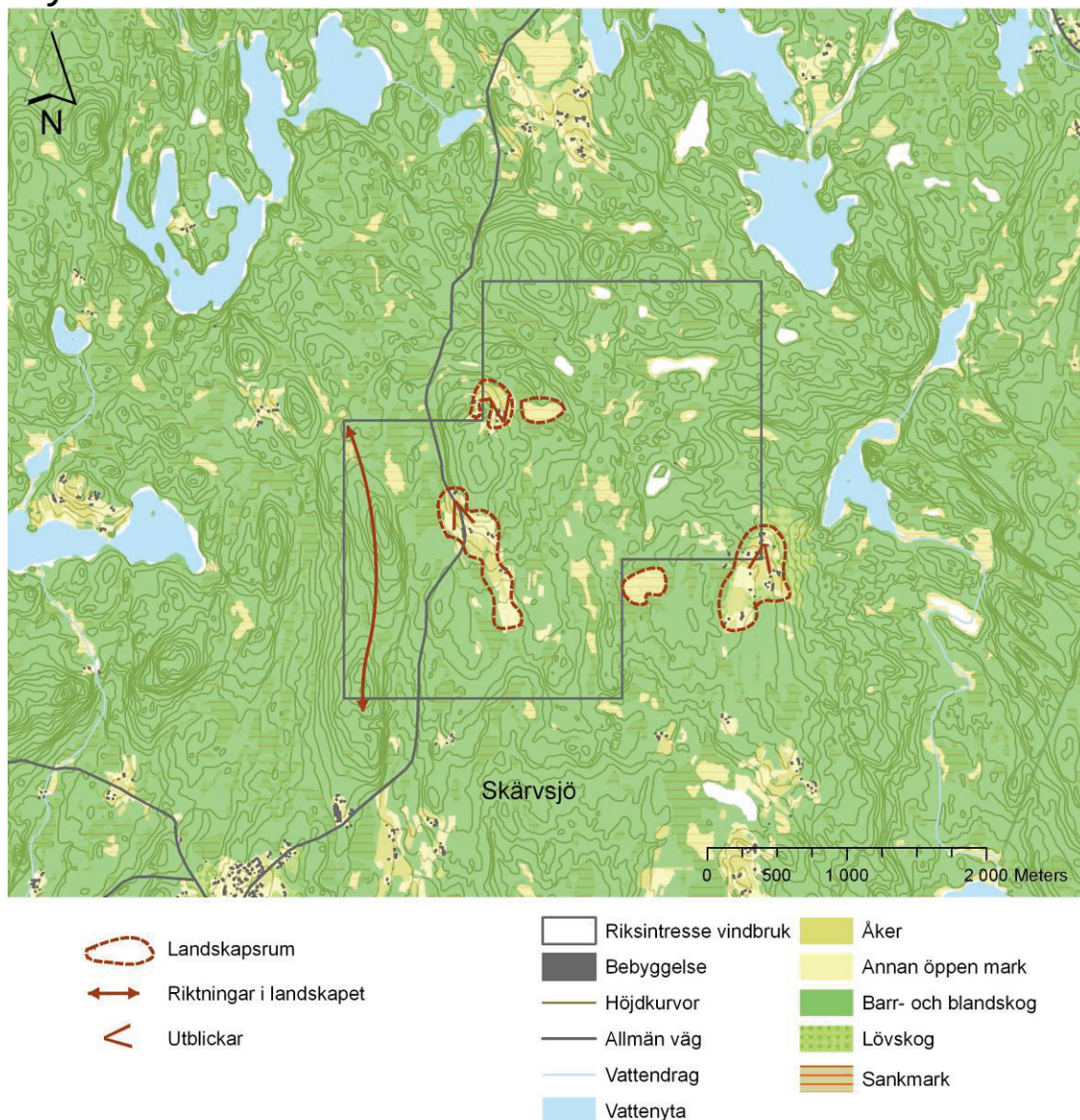

Bild 14. Översiktskarta med markanvändning.

Karaktärsbeskrivning

Området består av mestadels flack till måttligt kuperad skogsmark och en del högre bergspartier som endast i mindre omfattning är berörd av bebyggelse. Den slutna skogen ger landskapet ett storskaligt och ensartat intryck med relativt få och korta utblickar. Områdets omgivningar är rika på småsjöar, gölar och vattendrag och skogslandskapet har även mindre åkermarker, ängs och betesmarker insprängda kopplat till bebyggelse. Området bedöms ha höga upplevelse- och naturvärden och utgörs av ett skogs- och sjölandskap i en kuperad terräng med större höjder, som eventuellt kan ge upphov till längre utblickar. Mindre öpp-

Utmärkande för Gnosjöbygden är öppenheten för nya idéer, förmågan att driva och starta industrier inom underleverantörssegmentet. Under historisk tid har man utnyttjat de nischer som har varit naturgivna, såsom skog och vattenkraft. Att niska in sig mot vindkraftsindustrin kan sägas vara helt i överensstämmelse med vad man alltid har gjort i den jordbruksextensiva Gnosjöbygden, nämligen satsat på nya idéer och gärna utvecklat dessa. Vindkraftverk i Gnosjöbygden gynnas inte bara av goda vindförhållanden, utan också av bygdens kulturhistoriska tradition. De kulturhistoriska karaktärerna kan sammanfattas i skogslandskapet, odlingslandskapet som små öar och utmarkernas landskap.

Skogslandskapet	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde			X
Upplevelsevärde		X	
Landskapsbildsvärde		X	
Hänsynsbehov			X

Det småskaliga odlingslandskapet	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde			X
Upplevelsevärde		X	X
Landskapsbildsvärde		X	
Hänsynsbehov			X

Bild 16. Vidsträckta mossar utgör en viktig del av landskapet i och kring området.

Bild 17. Området bjuder på fantastiska vyer över vidsträckta skogsområden. Skogen är Gnosjöbygdens signum och den har i alla tider utgjort råvara för energi- och varuproduktion.
Foto: Ådel V. Franzén.

Bild 18. Det småskaliga odlingslandskapet i området mellan byarna Urås, Lövås, Karstorp och Brånskog har tidigare bestått av en mycket större andel inägomark. Träd som fortfarande används för lövtäkt är ett återkommande inslag.
Foto: Ådel V. Franzén.

Värden i det regionala planeringsunderlaget

NATURVÄRDEN

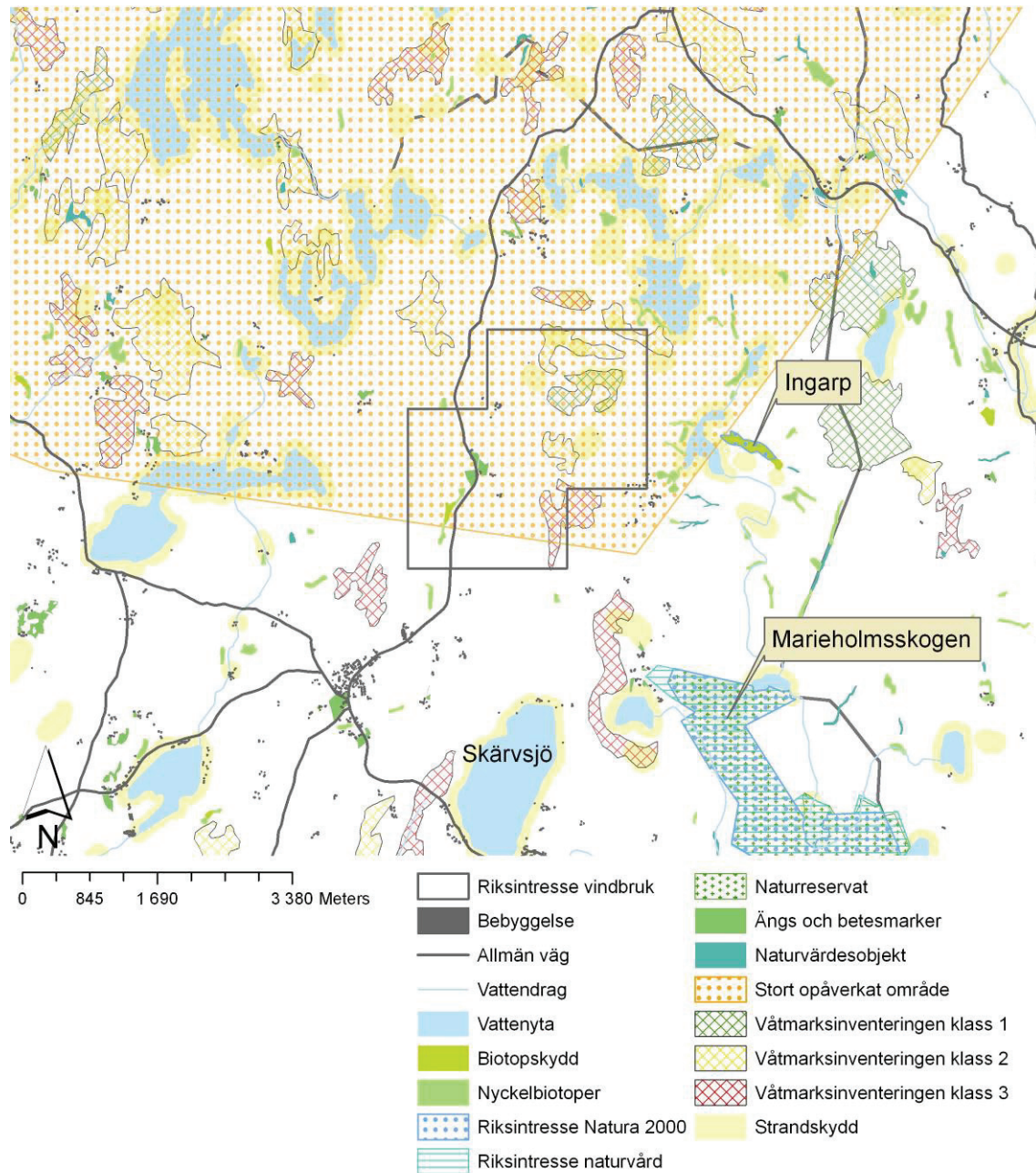

Bild 19. Naturvärden.

RIKSINTRESSEN**”Ingarp” (RI Natura 2000):**

Är ett varierat riksintresseområde med gammal barrskog i kuperad terräng och gransumpskog.

”Marieholmskogen” (RI Natura 2000 och RI Naturvård)

Är en urskogsartad granskog som har högt skyddsvärde och området bedöms ha få motsvarigheter i södra Sverige. Sällsynta och/eller hotade växt- och djurarter (främst insekter) finns inom riksintresseområdet. Området är beläget ca 1,5 km från riksintresseområdet för vindkraft. Riksvärdena för området benämns: naturskog fauna, naturskog flora.

BIOTOPSKYDD**”Hestra 1:2”**

Med naturskogsartad skog, anses vara särskilt skyddsvärt område enligt 7 kap 11§ MB (1998:808) och förordningen om områdesskydd enligt MB. Inom biotopskyddsområdet får inte verksamheter bedrivas eller åtgärder vidtas som kan skada naturmiljön.

STRANDSKYDD

Sjöar och vattendrag omfattas av strandskydd 100 meter.

STORT OPÅVERKAT OMRÅDE**”Rannebo Stengårdshult/Mosshultområdet”**

Större delen av riksintressevindbruksområdet ligger i utkanten av det stora opåverkade området.

INVENTERINGSOBJEKT

Nyckelbiotoperna inom och omkring området är knutna till skog, våtmark och vattendrag. De få ängs- och betesmarker som återfinns inom området är koncentrerad till bebyggelse. Området innehåller fem objekt utpekade inom våtmarksinventeringen; myrar vid Långsjön av klass 1 (innehåller objekt som är särskilt värdefulla och som har mycket höga naturvärden), mosse vid Holmsjön och myrar vid Älingagölen av klass 2 (innehåller objekt med höga naturvärden) samt Orramossen Långbrobäcken av klass 3 (innehåller objekt som har vissa naturvärden).

REKREATIONSVÄRDEN

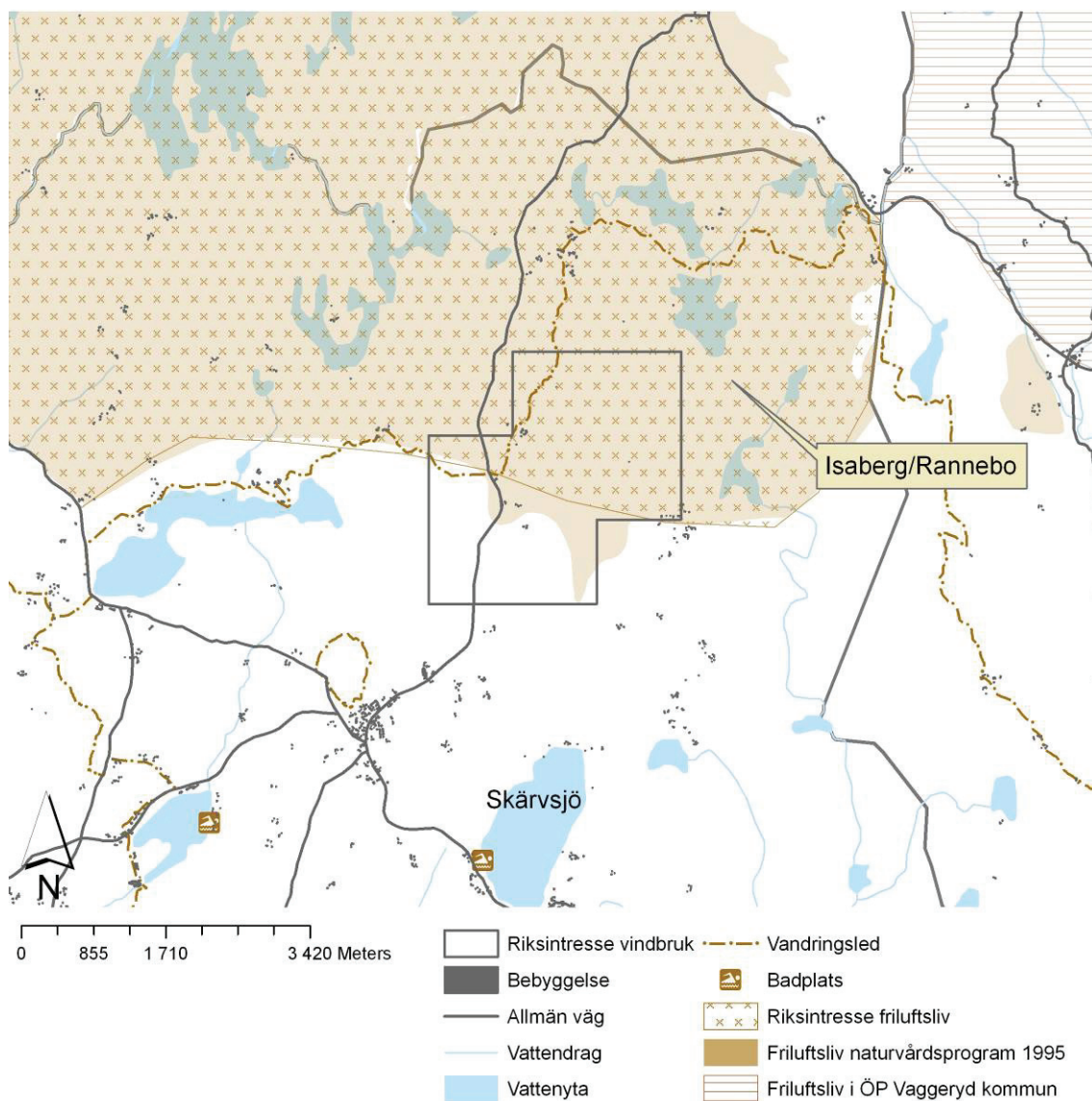

Bild 20.Rekreativvärden.

UTPEKADE REKREATIONSOMRÅDEN

”Isaberg/Rannebo” (RI friluftsliv):

Riksintresset för vindbruk är beläget i utkanten av området. Här finns särskilt goda förutsättningar för friluftsliv med anknytning till skog och vatten. Det finns även anläggningar i området som underlättar friluftslivet. Rannebo-området är ett av länets få större skogsområden som endast i mindre omfattning är berört av bebyggelse och genomgående vägar. Området är även utpekat i naturvårdsprogrammet från 1995 som friluftsområde.

Genom området löper en vandringsled.

KULTURVÄRDEN

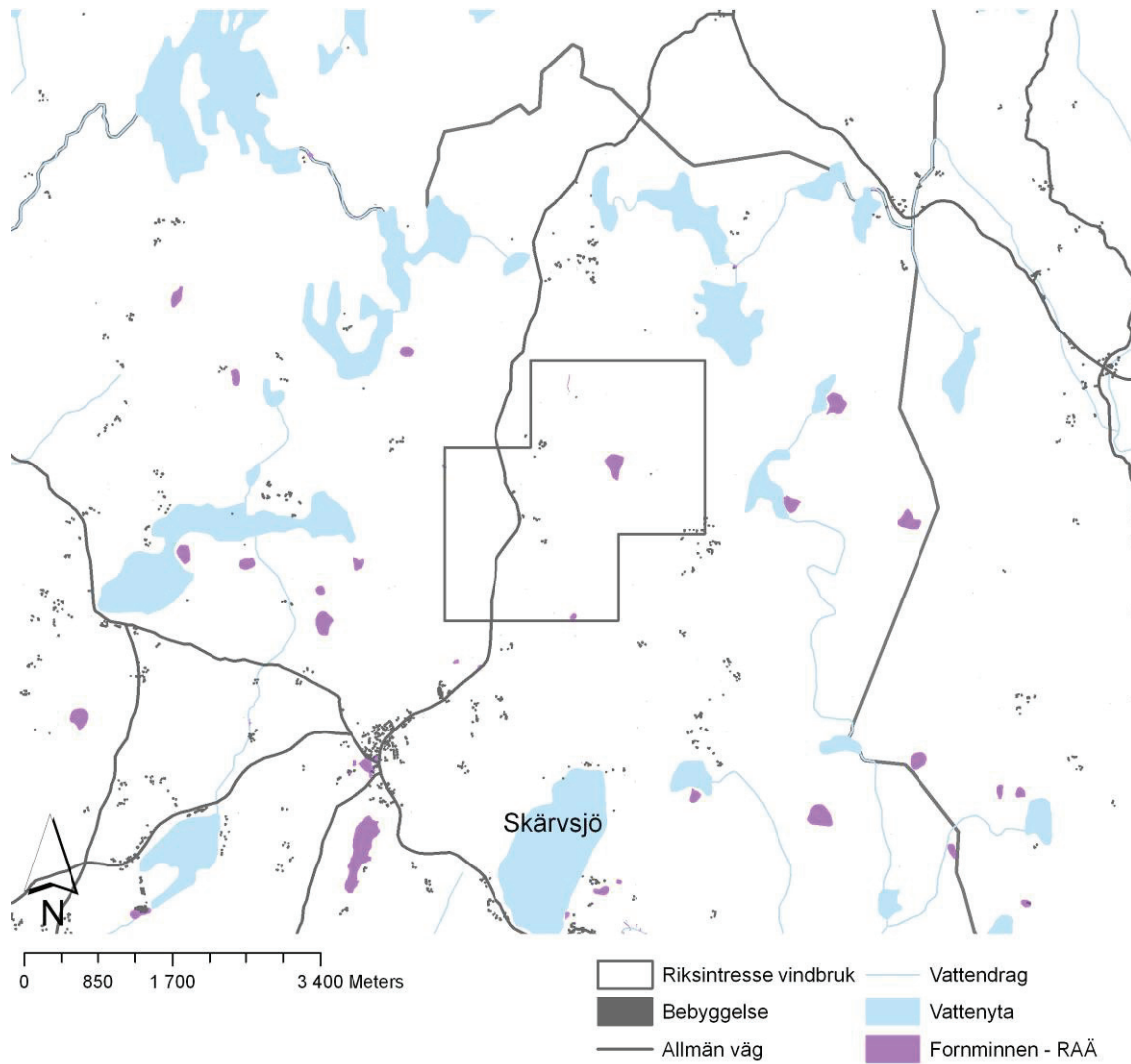

Bild 21. Kulturvärden.

BEBYGGELSE OCH VÄGAR

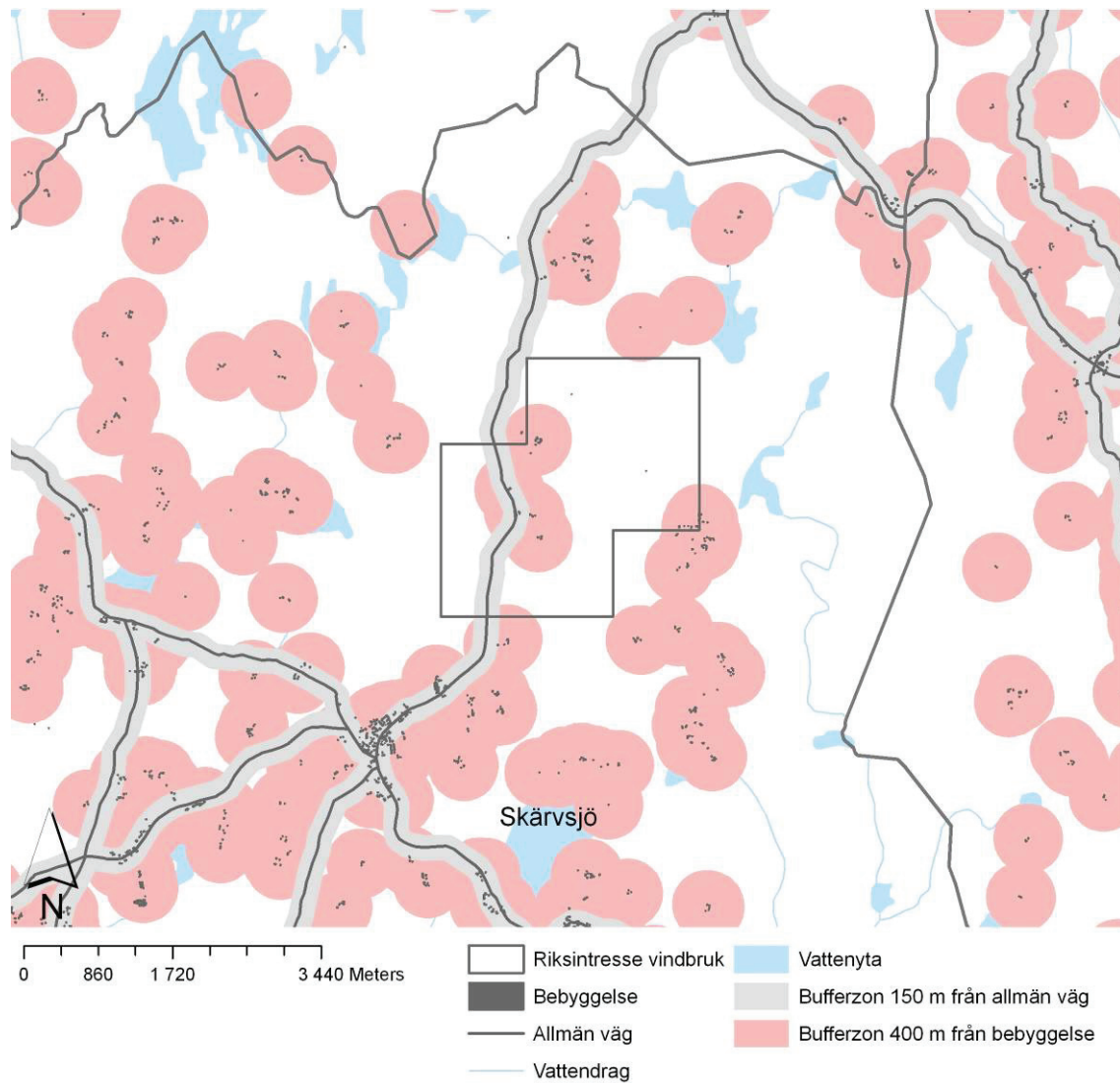

Bild 22. Befintlig vägstruktur och bostadsbebyggelse begränsar en möjlig utbyggnad av vindkraft.

Egenskaper och värden i förhållande till vindkraft

Området är ett storskaligt, kuperat skogsområde; storskaligt i form av de stora sammanhängande skogsområdena och småskaligt i anslutning till bebyggelsemiljöer med mindre områden med öppna marker. På övergripande nivå utgör förmodligen höga vindkraftverken ingen skalkontrast mot landskapet. Däremot kan vindkraftverk komma att utgöra en skalkontrast i öppna, småskaliga landskapsrum i närheten av bebyggelsemiljöer. Det finns få restriktioner mot vindkraftsetablering inom området ur kulturmiljöns synvinkel. Verken bör inte placeras för nära befintlig bebyggelse, hänsyn måste tas till det fåtal fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar som finns i området vid anläggandet av verk och tillfartsvägar.

Etablerandet av vindkraft i Gnosjöbygden kan ses som ett kulturhistoriskt element i en bygd som alltid gått i bräsch för ny teknik och företagsamhet. Få kulturhistoriska lämningar finns i området och dessa regleras av kulturminneslagen. Ett visst avstånd till bebyggelsen bör iakttas för att undvika ljudstörningar i ett annars mycket tyst landskap.

De stora skogsområdena ger förutsättningar för promenader, bär och svampplockning. Avsaknaden av infrastruktur och exploateringar i skogsområdet kan vara ett upplevelsevärde. Förutsättningar för att värdena ska bestå är att området ska hållas ostört av andra verksamheter. Vindkraft i området kommer att påverka områdets känsla av orördhet. Värdena måste i detta fall vägas mot varandra och även att få liknande områden finns i länet bör vägas in.

Vid en vindkraftetablering bör undvikas att ta i anspråk mark inom våtmarksområdena. I annat fall bör påverkan på dessa utredas vidare. Påverkan på skogsfågel kan vara ett naturvärde som är särskilt viktigt att utreda i detta område. Vid varje enskild vindkraftetablering krävs inventeringar av naturvärdena på platsen samt eventuell påverkan på närliggande Natura 2000-områden och riksintresseområden.

Området har inga tydliga riktningar eller landmärken på en övergripande skala. Naturvärdena i området är i huvudsak knutna till skogsbiotoper men även våtmarker och vattendrag. I anslutning till bebyggelsen finns ängs- och betesmarksobjekt. I förhållande till riksintresset och biotopskyddet ”Ingarp” bör skyddszoner lämnas i sådan utsträckning som behövs för att bevara växt- och djurlivet, kulturmiljön och landskapsbilden.

Sammanfattning

- På övergripande nivå utgör förmodligen höga vindkraftverken ingen skalkontrast mot landskapet.
- Vindkraftverk kan komma att utgöra en skalkontrast i öppna, småskaliga landskapsrum i närheten av bebyggelsemiljöer.
- I området kan finnas anledning att särskilt utreda skogsfågel
- Det krävs ytterligare inventeringar och undersökningar i området.

Bolmen med omgivningar, Gislaved och Värnamo kommuner - mosaiklandskap med inslag av skog, myrar och sjöar

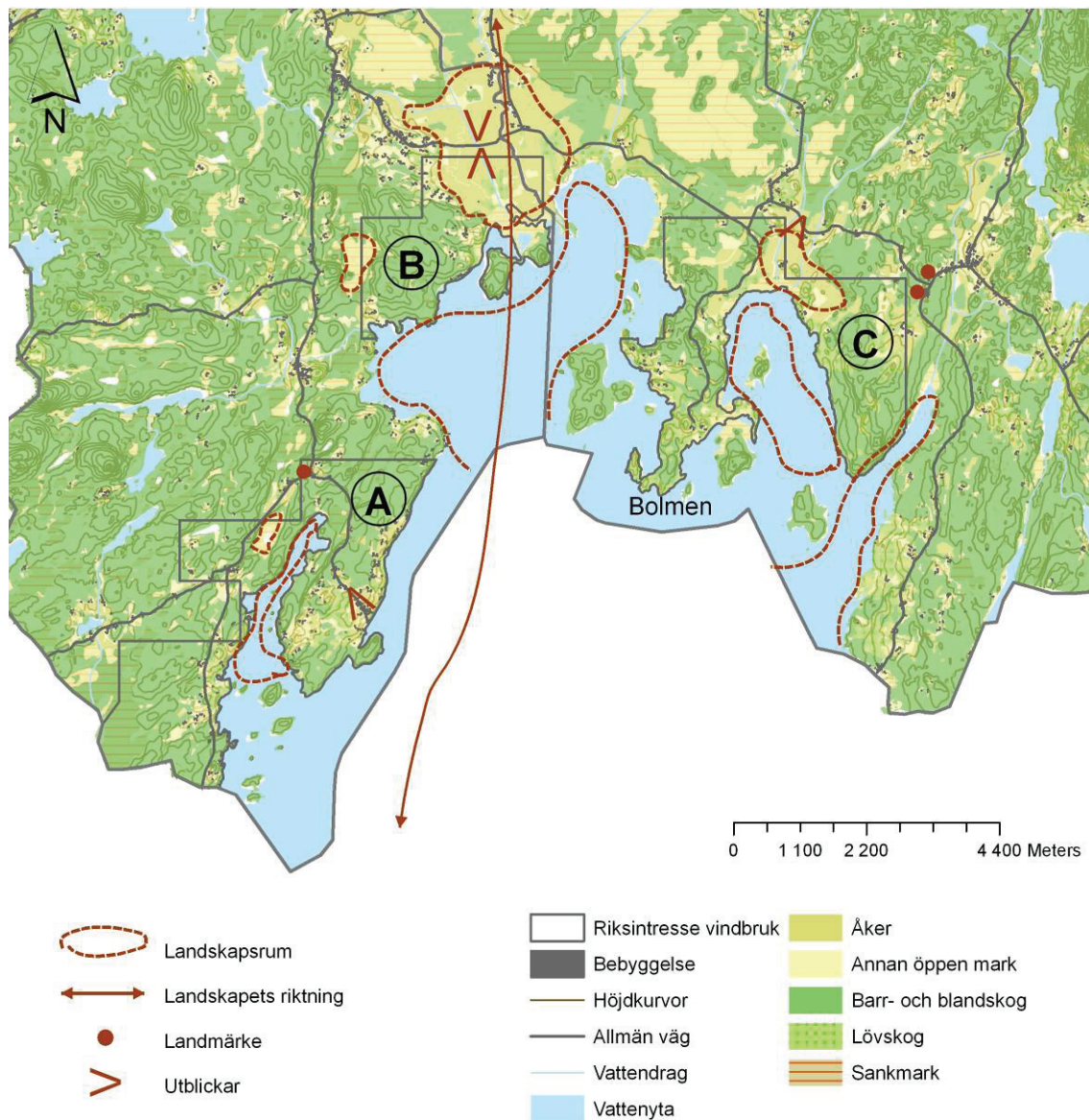

Bild 23. Översiktskarta med markanvändning.

Karaktärsbeskrivning

Området är uppdelat i tre delområden som samtliga bedöms ha höga rekreations-, kultur och naturvärden. Delområde A och B ligger inom Gislaveds kommun och delområde C i Värnamo kommun. Område B utgörs huvudsakligen av odlingslandskap. Delområde A och C utgörs huvudsakligen av mosaiklandskap med inslag av skog, myrar och sjöar. Bolmen är södra Sveriges största insjö och omgivningarna utmärks av myrmarker, stora skogar och många mindre sjöar. Landskapet kring Bolmen karaktäriseras av att vara mosaikartat, småskaligt och sammansatt och terrängen är relativt flack och sluttar upp från sjön. Utblickar erbjuds främst i strandkanten samt i delområde B där odlingslandskapet öppnar upp sig. Landskapet är både storskaligt och småskaligt; storskaligt i form av sjön och det öppna odlingslandskapet och småskaligt i anslutning till bebyggelsemiljöer och även i variationen av öppet och slutet landskap, bebyggelsemiljöer, lövskogar och barrskogar. Landskapet kan på så vis sägas vara tämligen komplext. Landskapet har en nordnordöstlig till sydsydvästlig riktning. Bolmen utgör ett dominerande stort landskapsrum som av öar och uddar delas upp i mindre landskapsrum. Öppna mindre landskapsrum återfinns vid bebyggelsen och vid jodbruksområdena framförallt vid Dannäs och Svanaholm. Landskapet är relativt fattigt på tydliga landmärken. Exempel på sådana är en kyrka och master.

Småbrukarlandskapet är påverkat av människan sedan lång tid tillbaka och innehåller många äldre landskapsstrukturer. Vatten har alltid varit en viktig lokaliseringsfaktor för människor. Omkring området återfinns många mindre sjöar och vattendrag och i anknytning till dessa återfinns ett sjönära lövskogslandskap med utspridd bebyggelse och små brukningsenheter. Flertalet fornminnen ligger i anknytning till vattendragen.

Inom översiktsplanen för Gislaveds kommun utpekas området som ett turistområde där fler anläggningar för friluftsliv och turism eftersträvas. I området bedrivs även jord- och skogsbruk. Inom området finns ett stort antal sommarstugor men även en del permanent-boende.

Tabell 4: Indelning av landskapet enligt fältanalys för Bolmen med omgivningar, Gislaved och Värnamo kommuner

Indelning enligt fältanalys				
Småskaligt	X			Storskaligt
Öppet		X		Slutet
Flackt	X			Kuperat
Ensartat			X	Sammansatt
Allmänt			X ¹	Specifikt
Korta utblickar	X ⁴		X ⁵	Långa utblickar
1. Länsspecifikt 2. Fritidslandskap 3. En del äldre inslag med till exempel stenmurar 4. Många korta utblickar 5. Långa utblickar över sjön				

Kulturhistorisk beskrivning

DE FÖRHISTORISKA LANDSKAPEN

De förhistoriska landskapen	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde	X		
Upplevelsevärde	X ¹		X ²
Landskapsbildsvärde		X ¹	X ²
Hänsynsbehov	X		
1. Brons- och järnålderns lämningar består ofta av väl synliga objekt som monumentala gravar, gravfält och områden med fossil åkermark.			
2. Stenålderns lämningar saknar synlig markering ovan mark.			

De förhistoriska landskapen manifesterar sig genom enstaka rösen och stensättningar samt genom områden med fossil åkermark. De förhistoriska landskapen i området följer till stor del Storbolmens utbredning. Människorna har bott och verkat i strandlinjen och de flesta fynden hittas för varje tidsperiod i anslutning till den dåvarande strandlinjen. Hänsynsbehovet inför anläggandet av vindkraftsverk och vägar är stort. Detta eftersom en fornlämning med synlig markering ovan mark indikerar att det i området finns lämningar utan synlig markering ovan mark, såsom boplatslämningar, gravar utan markering etc. Vad gäller stenålderns lämningar har dessa ingen synlig markering. I områden där förekomst av stenåldersboplatser kan misstänkas, utifrån att sådana redan finns registrerade i FMIS eller att lösfynd av stenålderskaraktär framkommit i området, är hänsynsbehovet mycket stort. Inga markingrepp får göras i dessa områden innan länsstyrelsen har uttalat sig om behovet av särskild arkeologisk utredning eller förundersökning (bild 24 och 25). Vad gäller landskapsbild utgör dock inte förekomst av fornlämningar i sig ett hinder.

Fornlämningarnas upplevelsevärde varierar. Stenålderns lämningar som inte syns ovan mark har ett begränsat visuellt värde, medan ensamliggande gravar, gravfält och fossil åkermark kan ha ett stort upplevelsevärde. Nästan alla fornlämningar har dock funnits i ett landskapssammanhang. Boplatserna ligger i anslutning till en forntida strand och gravarna ligger i markanta höjdlägen. Fornlämningarna berättar tillsammans med sina lägen i landskapet en historia.

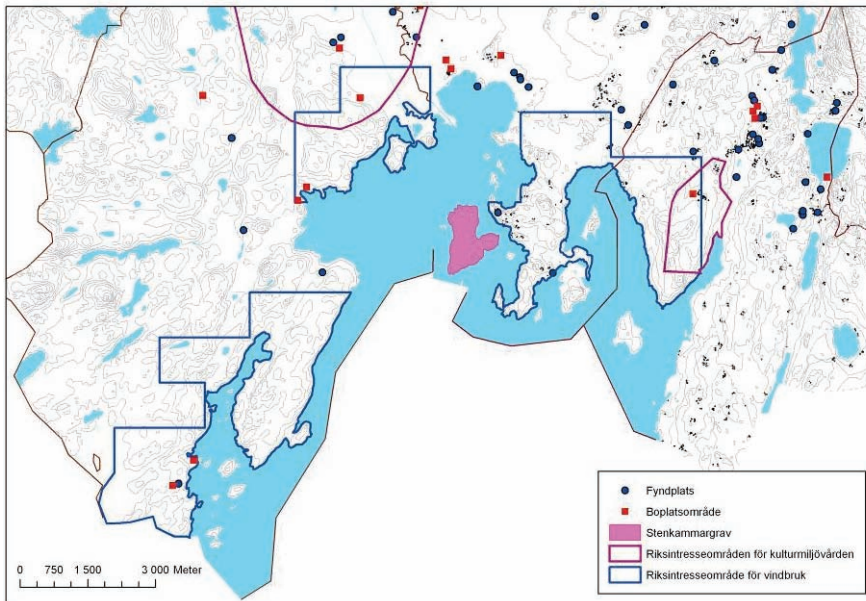

Bild 24. Stenåldersindikationer i och i anslutning till området. Orsaken till att hela Slättö har markerats som stenkammargrav är att uppgift finns från ön om en stenkammargrav, men att läget för denna är okänt. Bearbetning: Ådel V. Franzén.

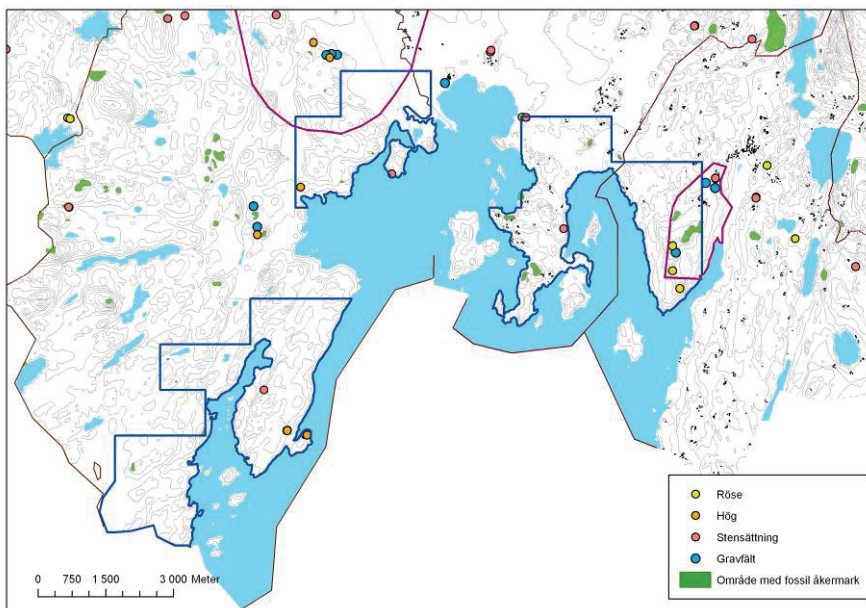

Bild 25. Fornlämningar som i huvudsak kan dateras till bronsålder och järnålder inom och i anslutning till området. Dateringen av den fossila åkermarken är dock osäker och kan representera odling från bronsålder och fram till 1700-talet. Bearbetning: Ådel V. Franzén.

MEDELTIDENS STORGÅRDSLANDSKAP

Medeltidens storgårdslandskap	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde	X		
Upplevelsevärde		X	
Landskapsbildsvärde			X
Hänsynsbehov		X	

Det går inte att identifiera många fysiska strukturer inom området som har rötter i det medeltida landskapet kring Bolmen. Däremot finns inom ett utökat område lämningar efter det maktens landskap som fanns i Finnvedens folkland under yngre järnålder och äldre medeltid. Ur äldre kartor och historiska källor framträder detta landskap och under markytan kan föremål och strukturer finnas som kastar ljus över medeltiden i området.

Flera huvudgårdar kan identifieras i bygderna i och kring Bolmsö under medeltid. I äldre lantmäteriakter samt i landskapet kan befästa huvudgårdar beläggas vid Dannäs och Svana-holm/Flataryd. I området runt omkring de tidiga säterierna och huvudgårdarna bör en lokal godsmassa ha funnits bestående av mindre gårdar. Medeltida by- och gårdstomter kan finnas kvar på flera ställen, likväl som fossil åkermark efter dessa gårdars åker (bild 26). För anläggandet av vindkraftsverk i anslutning till det medeltida huvudgårdslandskapet, bör arkeologisk utredning göras.

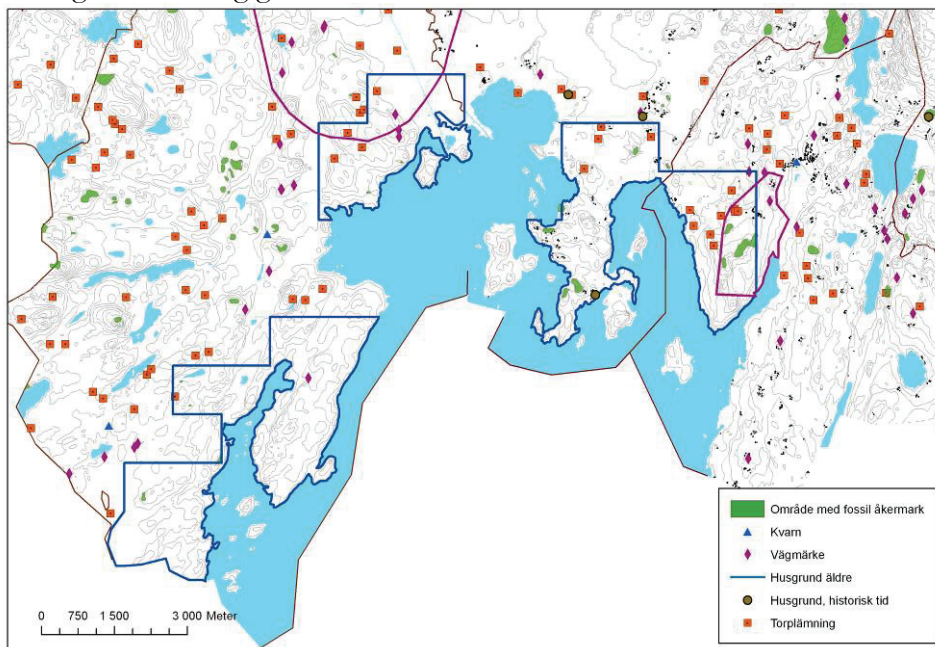

Bild 26. Lämningar från i huvudsak efterreformatorisk tid i och i anslutning till området. Flera av torpen representerar dagsverkstorp under de säterier som fanns i området från 1600-talet och framåt. Bearbetning: Ådel V. Franzén.

SÄTERILANDSKAPET MED UNDERLYDANDE TORP

Säterilandskapet med underlydande torp	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde	X	X	X
Upplevelsevärde	X		X ¹
Landskapsbildsvärde	X		X ¹
Hänsynsbehov		X	
1. Inom området finns framför allt torplandskap som är kraftigt förvanskade och överplanterade med skog			

Bild 27. Dannäs säteri. Huvudbyggnad från 1779. Troligen fanns redan under medeltid en storgård på platsen.
Foto: Ädel V. Franzén.

Mycket av medeltidens landskap suddas ut i samband med 1500- och 1600-talets nyetablerande av säterier vid Dannäs och Liljenäs. Under 1600-talet avhystes byar och gårdar och ersattes av säteri och dagsverkstorp. Säteriet kan ha etablerats i ett mer iögonenfallande läge än den tidigare byn. Med 1600-talets säterietablering återskapas och vidmakthålls det makens landskap som redan var en realitet under yngre järnålder (bild 27).

ALLÉERNAS OCH LÖVSKOGARNAS LANDSKAP

Alléernas och lövskogarnas landskap	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde		X	
Upplevelsevärde	X		
Landskapsbildsvärde	X		
Hänsynsbehov		X	

Bild 28. Alléernas landskap.
Foto: Ädel V. Franzén.

Det säterilandskap som växer fram under 1600- och 1700-talet kom att påverka landskapet på olika sätt. Dels genom det läge säteriet etablerades på, dels genom uppförandet av dagsverkstorp som sattelitbosättningar under säteriet. Mellan säteriet och torpen låg sammanhängande öppna ägor; åker, äng och glesbevuxna beteshagar. I Bolmenområdet har de flesta spår av detta landskaps försvunnit i samband med omvandlandet av landskapet under de senaste hundra åren. Två landskapselement kan dock sägas vara kvarlevor efter säteriernas landskap: dels alléerna, dels halvöppen lövskog (bild 28). Vid anläggandet av vindkraftverk kan det vara viktigt att hitta lägen som ligger något bortdraget från själva byggnadskomplexen och den centrala öppna marken omkring säterierna.

DET SMÅSKALIGA JORDBRUKSLANDSKAPET

Det småskaliga jordbrukslandskapet	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde			X
Upplevelsevärde	X		
Landskapsbildsvärde	X		
Hänsynsbehov	X		

En del av området består av mindre gårdar och torp med småskaligt jordbruk. Detta landskap präglas av en mosaikartad landskapsbild med mjuka gränser mellan öppet och slutet. Här krävs anpassning till landskapets skalmässiga förutsättningar vid etablerandet av vindkraft (bild 29).

Bild 29. Småskaligt och brutet hagmarkslandskap vid Näset, Toftnäs, Torskinge socken. Foto: Ädel V. Franzén.

INDUSTRILANDSKAPET

Industriskogslandskapet	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde			X
Upplevelsevärde			X
Landskapsbildsvärde			X
Hänsynsbehov			X

Stora delar av området är beväxt med planterad granskog och består av skog i olika åldrar samt hyggen och återplanteringsytor. Detta landskap präglas även av gles bebyggelse. Hänsynsbehovet bör här anpassas till de få gårdar som finns i området, så att inga snurror placeras för nära befintlig bebyggelse.

LINJELANDSKAPET

Linjelandskapet	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde			X
Upplevelsevärde		X	
Landskapsbildsvärde	X		
Hänsynsbehov	X		

Bild 30. De raka linjernas landskap består inte enbart av alléer utan även av sentida utdikningsföretag som gjort marken odlingsbar väster om Liljenäs.
Foto: Ådel V. Franzén.

Det som kanske präglar området allra mest är linjerna, dels de raka vägarna, kanalerna och utdikade åarna, men även de raka och skarpa gränserna mellan öppet och slutet. Här kan vindkraftverken komma att utgöra ett positivt mervärde i ett annat tämligen monotont landskap och möda bör läggas vid att hitta de optimala landskapsbildseffekterna för vindkraftsverken (bild 30).

Området har kulturhistoriskt värdefulla miljöer och troligtvis finns ett samband mellan den stora mängden torp med varierande kulturhistoriskt värde och Dannäs herrgårdslandskap. Torp med tillhörande omgivning kan också tänkas ha rustats upp för att idag fungera som fritidsbostäder.

Områdets kulturhistoriska karaktär kan sammanfattas i: Säterierna och dagsverkstorpens landskap, Det sentida agrara och skogliga industrilandskapet, Det småskaliga odlingslandskapet, Linjernas landskap.

Värden i det regionala planeringsunderlaget

NATURVÄRDEN

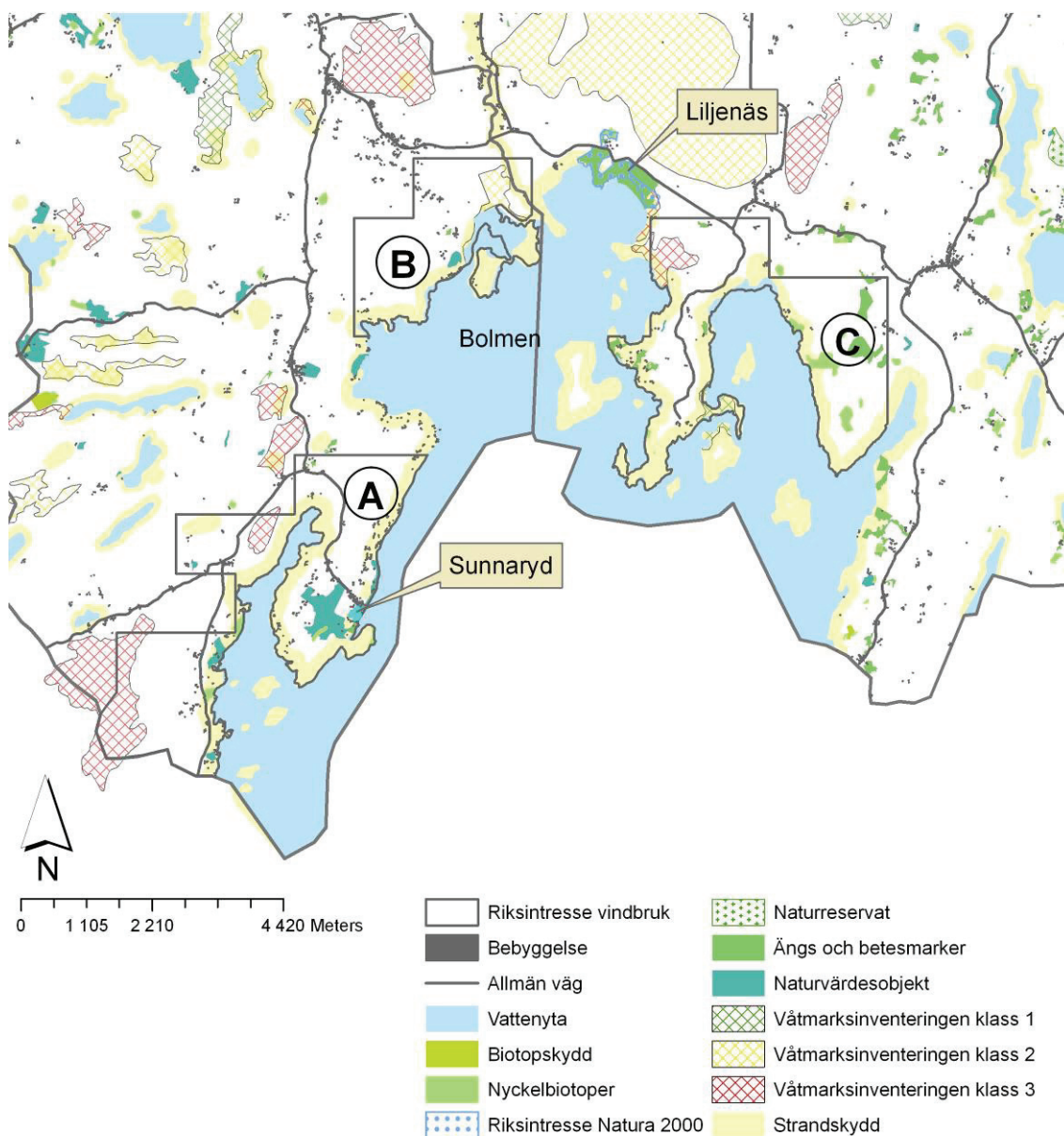

Bild 31. Naturvärden.

RIKSINTRESSEN

"Sunnaryd" (RI Natura 2000):

Ett mycket litet riksstressområde som består av betesmark med mycket höga naturvärden med avseende på floran.

”Liljenäs” (RI Natura 2000):

Liljenäs är ett säteri från 1500-talets slut och kring gården finns stora arealer betesmark och de största naturvärdena är knutna till de flacka betesmarkerna utmed stränderna. Naturvärden är också knutna till fågellivet och floran.

INVENTERINGSOBJEKT

Naturvärdesobjekt återfinns framför allt inom delområde C. Objekten är knutna till lövskog och sammanfaller i vissa fall med nyckelbiotoper. Många nyckelbiotoper är lokaliserade till lövskogen i Dannäs herrgårdslandskap. Inom och i nära anknytning till området förekommer objekt av klass 2 och 3 (objekt med höga och vissa naturvärden) utpekade inom våtmarksinventeringen.

Bolmenområdet är särskilt känsligt vad gäller fågel.

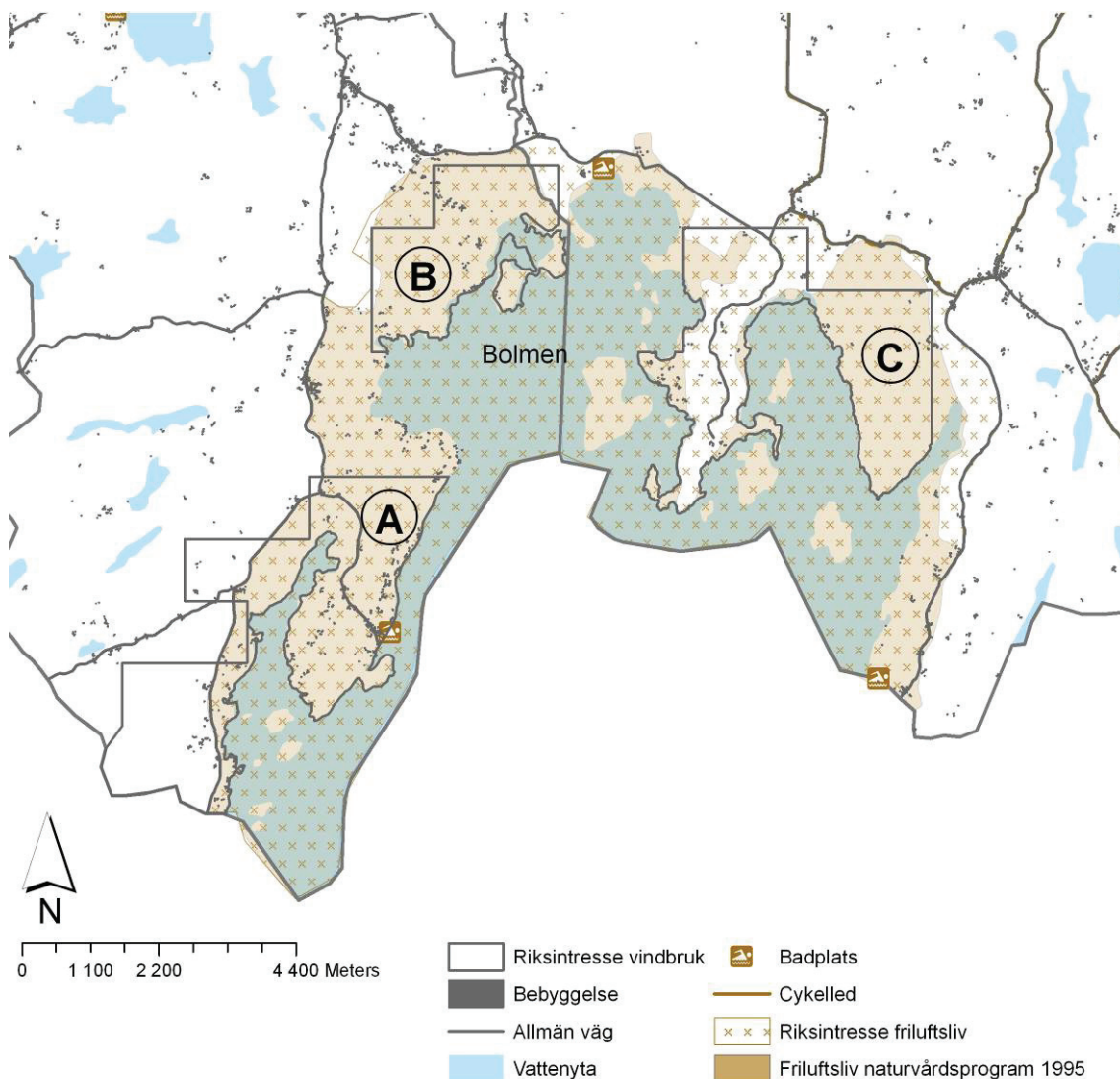
REKREATIONSVÄRDEN

Bild 32. Rekreative värden.

UTPEKADE REKREATIONSOMRÅDEN

"Bolmen" (RI för friluftsliv):

Området har särskilt goda förutsättningar för vattenanknutna aktiviteter och naturvårdsstudier. Bolmenområdet har bra förutsättningar för landbaserat friluftsliv med hänsyn till den förhållandevis låga exploateringsgrad och den orörda naturen som finns. Runt Bolmen gäller utökat strandskydd 200 meter.

I anslutning till Bolmen finns tre utpekade badplatser; "Bolmen" (i sydväst), "Liljenäs" (i norr) och "Stora Fyllen" (i sydöst). Det är sannolikt att upplevelsevärden vid Bolmen och Liljenäs kommer att påverkas vid en vindkraftsetablering.

Cykelleden "8 byar & 8 sjöar" inom Värnamo kommun leder strax intill delområde C.

KULTURVÄRDEN

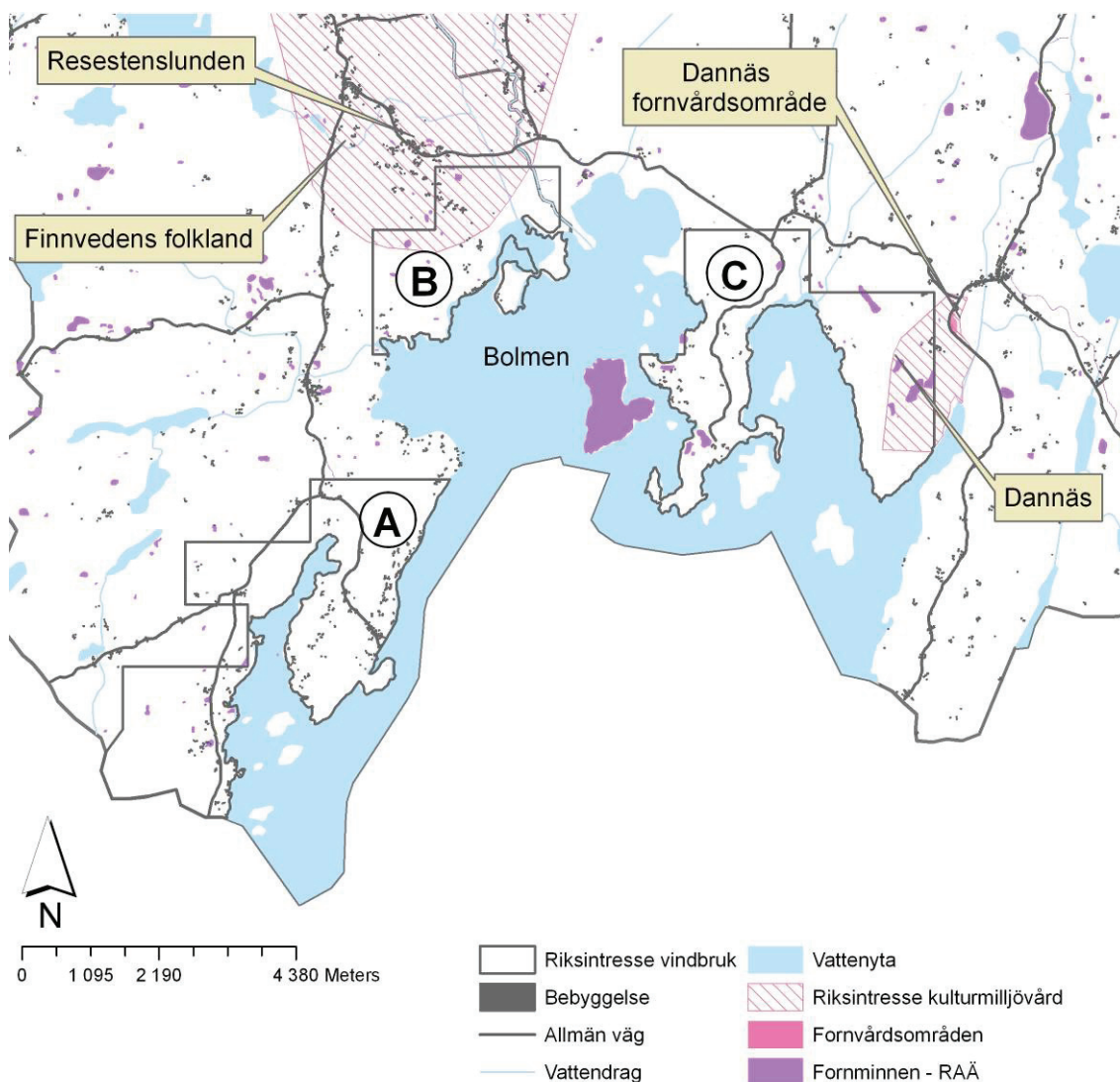

Bild 33. Kulturvärden.

RIKSINTRESSEN**”Dannäs” (RI kulturmiljövård):**

Förutom huvudbyggnad från 1779, flyglar och ekonomibyggnader känt sedan medeltiden finns här också en kyrkby med medeltidskyrka, skolbyggnader från 1881 och 1950-talet och ett timrat sockenmagasin från 1800-talet. Trakterna kring Dannäs har varit bebodda och brukade sedan yngre järnåldern. Sammantaget konstituerar de olika objekten inom riksintresseområdet en rik och välbevarad kulturmiljö.

”Finnvedens folkland”(RI kulturmiljövård):

Finnvedens folkland omfattar ett kärnområde av det forna Finnvedens folkland som i äldre tider var en centralbygd med stark ställning från förhistorisk tid fram till tidig medeltid. Inom Finnvedens folkland finns samtliga tidsperioder från yngre stenåldern till 1800-talets bebyggelse lämningar representerade i form av fornlämningar. Det är de södra delarna av Finnvedens folkland, som berör vindbruksområdet.

FORNMINNEN OCH FORNVÅRDSOMRÅDEN

Inom området finns rikligt med fornlämningar och i delområde B och C finns även två utpekade fornvårdsområden. Inom delområde B återfinns Resestenslunden som är ett gravfält med minnessten i skog från yngre järnåldern och i Dannäs finns ett gravfält på betesmark från äldre och yngre järnåldern.

BEBYGGELSE OCH VÄGAR

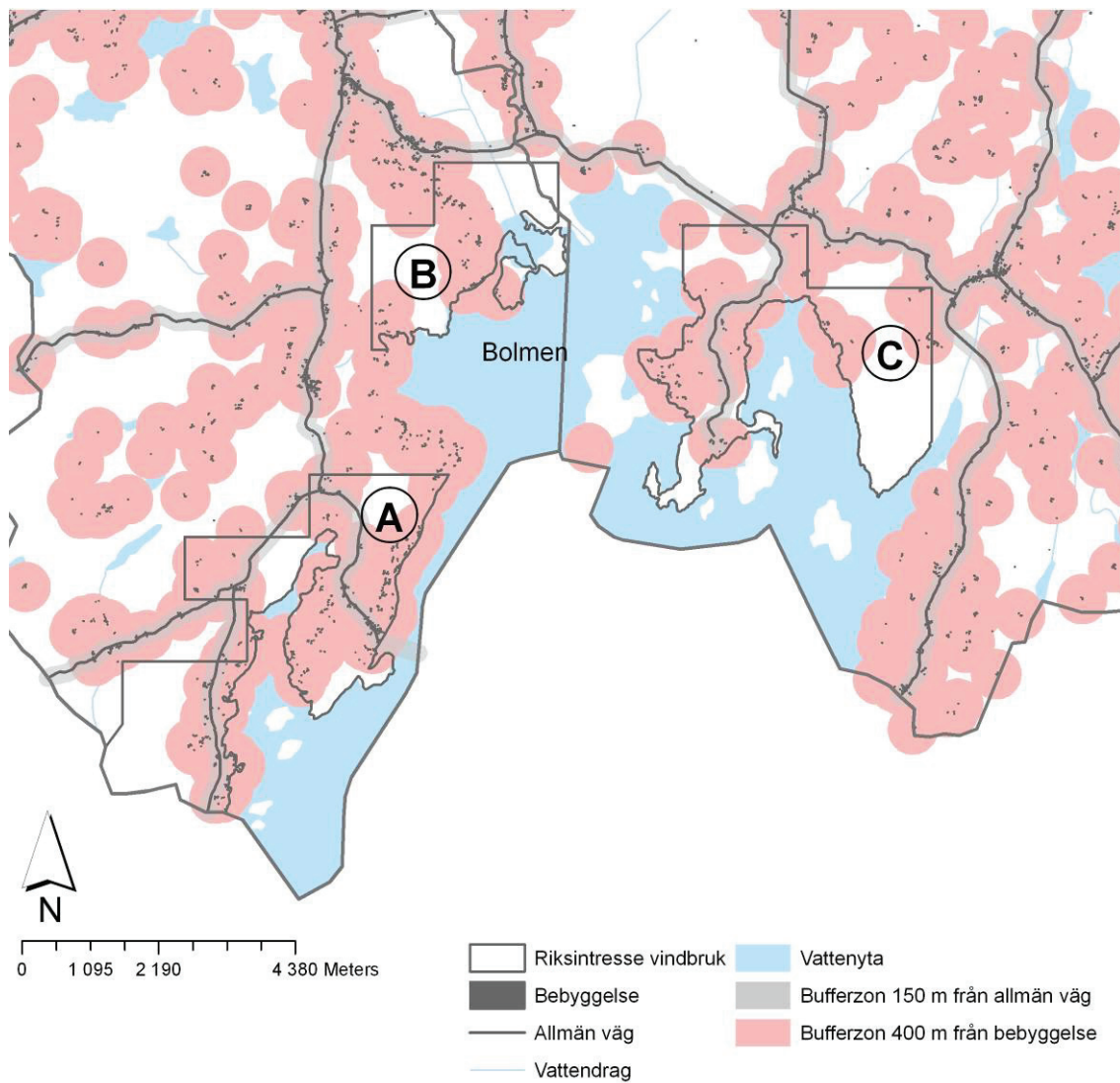

Bild 34. Befintlig vägstruktur och bostadsbebyggelse begränsar en möjlig utbyggnad av vindkraft.

Egenskaper och värden i förhållande till vindkraft

En stor begränsning för vindkraftutbyggnad inom området kommer antagligen att utgöras av hänsyn till närliggande bostadsbebyggelse. Med hänsyn till detta kommer endast mindre vindkraftetableringar vara möjliga i området.

Landskapet domineras av sjön Bolmen. Sjön tillsammans med större öppna landskapsrum ger landskapet en nordsydlig dominerande riktning. Ifrån vissa utblickspunkter och i vissa lägen skulle därför en orientering av en vindkraftpark i en nord-sydlig orientering eller som samspelar med Bolmens stränder kunna vara att föredra. Ett komplext landskap samt det pampiga landskapsrum som Bolmen utgör gör att det krävs extra uppmärksamhet på landskapsbilden vid inplacering av vindkraft i landskapet. Med hänsyn till att rekreations- och upplevelsevärden samt naturvärden är kopplade till stränderna och att där även ofta finns spridd bebyggelse är en placering av vindkraftverken en bit upp från stranden att föredra eller att delar av stranden hålls ”vindkraftsfri”.

Områdets potential för friluftsliv ligger främst i dess tillgång på vatten. Bolmen är en attraktiv sjö för friluftslivet och turismnäringen och i anslutning till sjön ligger ett flertal sommarstugeområden. Härvid är det särskilt viktigt att beakta att många människor upplever vindkraftverk som ett större ingrepp när de hamnar i deras rekreationslandskap. Många gånger är det ett landskap som de reser till för tystnad och för naturupplevelser. Det är oundvikligt att vindkraft kommer att göra ett avtryck i rekreations- och turismlandskapet. Vindkraftverken bör placeras så att de kan avläsas i grupper från sjösidan hellre än att uppfattas som ”en enda massa” då detta upplevs som mer negativt. I anslutning till områden som används i stor utsträckning av friluftslivet, till exempel badplatser, finns anledning att vid vindkraftetablering utreda skugg- och bullerpåverkan. Det är också viktigt med ett säkerhetstänkande när det gäller friluftsliv i närheten av vindkraftverk.

Området täcker flera olika landskapstyper och flera olika processer har format det landskap vi ser i dag. Bäst är förutsättningarna för vindkraft ur kulturmiljösynvinkel i de monolandskap som finns i området i form av långsträckta åkerfält och produktionsskog. De långa linjerna i landskapet: kanaler, vägar och skogsbryn, är också landskapselement som kan berikas av vindkraftverk. Däremot finns äldre säterilandskap och mosaikartade småskaliga odlingslandskap där vindkraftverk bör etableras ensamstående och med en begränsad höjd som kan harmoniera med landskapets skalmässiga förutsättningar. Det är vidare viktigt att anläggandet av transport och servicevägar anpassas i dessa områden. Befintliga vägar inom området bör i första hand utnyttjas.

Inom de tre områdena som sammantaget utgör riksintresset för vindkraft finns ett större antal fornlämningar, varav en del är yttäckande, såsom den fossila åkermarken. Både vad gäller den fossila åkermarken och de övriga fornlämningarna är dessa indikerande lämningar som antyder förekomst av ytterligare lämningar under markytan. I områden med fornlämningar skall arkeologisk utredning göras innan etablerande av vindkraft. Det kan noteras att det finns en koncentration av fornlämningar i anslutning till Fornbolmens högsta strandlinje.

Naturvärdena i området är framförallt kopplade till betesmarker, lövskog och våtmarker. I samband med vindkraftprojektering i området behövs särskild vikt läggas vid mer kunskap om förekomst av fågel och fladdermöss och hur de eventuellt kan komma att påverkas. Det krävs även detaljinventeringar av naturvärdena på de områden där verken ska stå och vägarna dras. Det krävs även en bedömning av eventuell påverkan på riksintressen och Natura 2000. För en etablering av vindkraft inom 200 meter från Bolmen krävs strandskyddsdispens. En sådan kan endast ske om det är förenligt med strandskyddets syften och det finns särskilda skäl.

Sammanfattning

- Säterilandskapet och det småskaliga odlingslandskapet är särskilt känsligt vad gäller landskapsbild och kulturmiljövärden. I denna typ av områden bör särskilda utredningar ske av hur en vindkraftetablering kan anpassas till landskapets värden och om det är möjligt utan att skadan blir för stor.
- Bolmen utgör det påtagligaste landskapsrummet och verksamheter har i alla tider lokaliserats med hänsyn till den. Stränderna är viktiga för naturvärden, friluftsliv och turism och vindkraftverk bör lokaliseras högre upp i landskapet och med hänsyn till hur de upplevs tillsammans med sjön.
- Fornlämningar är koncentrerade utefter Storbolmens strandlinje. Områden med många kända fornlämningar bör undvikas vid vindkraftetableringar.
- Det krävs ytterligare inventeringar och undersökningar i området.

Bild 35. Sjölandskapet.
Foto: Ådel V. Franzén.

Vidöstern, Flåren och Furen med omgivningar, Värnamo kommun – skogs- och sjölandskap

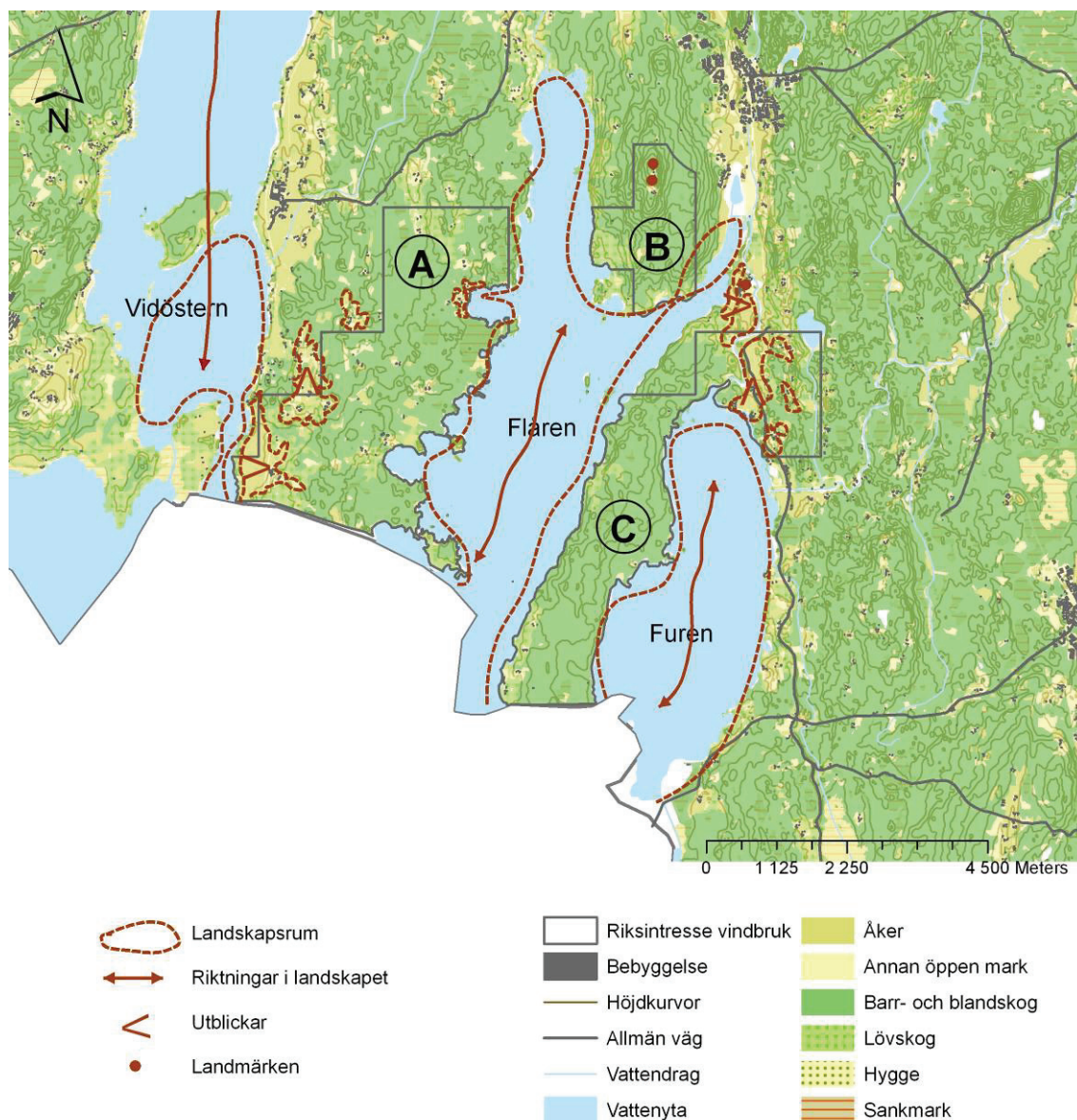

Bild 36. Översiktskarta med markanvändning.

Karaktärsbeskrivning

Landskapet domineras av de tre sjöarna Vidöstern, Flåren och Furen, vilka är landskapets tydligaste landskapsrum. Sjöarna liksom några mindre höjdryggar ger landskapet en nord-sydlig dominerande riktning. Området är uppdelat i tre delområden. Landskapet inom och mellan delområdena är varierande, från svagt sluttande mot sjöarna till något mer kuperat och av skiftande karaktär. Landskapsrummen är dels stora i form av sjöarna och dels små öppna rum i anslutning till bebyggelse. Utblickar erbjuds främst där skogen öppnar upp sig mot sjöarna. Landskapet är både storskaligt och småskaligt; storskaligt i form av de stora

sjöarna och stora sammanhängande skogsområdena och småskaligt i anslutning till bebyggelsemiljöer. Landskapet är relativt fattigt på tydliga landmärken.

Stor del av området täcks av barr- och blandskog och längsmed stränderna förekommer inslag av lövskogslandskap och naturbetesmarker. Skogslandskapet är ett modernt landskap som upplevs som ensartat. Den täta skogen bidrar till en sluten landskapskaraktär, utan längre utblickar. Närmare sjön är landskapet desto mer komplext med fler landskapselement och åsarna som sluttar mot sjön bidrar till en riktning i landskapet. I vissa delar är landskapet mosaikartat med lite större jordbruksområden, öppna markytor. "Skogstaviken" är ett orört våtmarkskomplex med strandäng, mosse och sumpmark. De åkrar som förekommer är förhållandevis små, oregelbundna och öppna. Området har höga upplevelse-, natur- och kulturvärden och delas in i landskapstypen skogslandskap och mosaiklandskap med skog, odlad mark och öppen mark.

Bebyggelse inom området koncentreras till delområde A och B medan delområde C är relativt oexploaterat. Cirka en kilometer nordost om området ligger samhället Bor med cirka 1300 invånare och strax väster om området ligger det lilla samhället Tännö med cirka 180 invånare.

I området återfinns såväl sommarstugor som permanentboende. Jord- och skogsbruk bedrivs i området.

Tabell 5: Indelning av landskapet enligt fältanalys för Vidöstern, Flåren och Furen med omgivningar, Värnamo kommun

Indelning enligt fältanalys			
Småskaligt		X	Storskaligt
Öppet		X ¹	Slutet
Flackt		X ²	Kuperat
Ensartat	X		Sammansatt
Allmänt	X		Specifikt
Korta utblickar	X		Långa utblickar
1. Ett slutet landskap med öppna ytor i form av hyggen			
2. Åsar sluttar mot sjön			

Kulturhistorisk beskrivning

Område omfattar ca 2 562 ha i ett kontrastrikt landskap mellan sjön Vidösten i väster och sjöarna Flåren och Furen i öster. I passagen mellan Flåren och Furens norra del finns ett fornlämningsstätt område med framför allt gravar från brons- och äldre järnålder (bild 37).

Här finns även den vikingatida/tidig-medeltida bygden representerad genom en runsten och den medeltida borglämningen efter Trollaborg, nerbränd 1434 under Engelbrektupproret. Strax intill ligger herrgården Ed. Här finns även ett riksintresse för kulturminnesvärden som utgörs av en kommunikationshistorisk lämning bestående av en ålderdomlig vägsträckning som följer en getryggås. Här kan ett av järnålderns och den tidiga medeltidens centrala landskap identifieras.

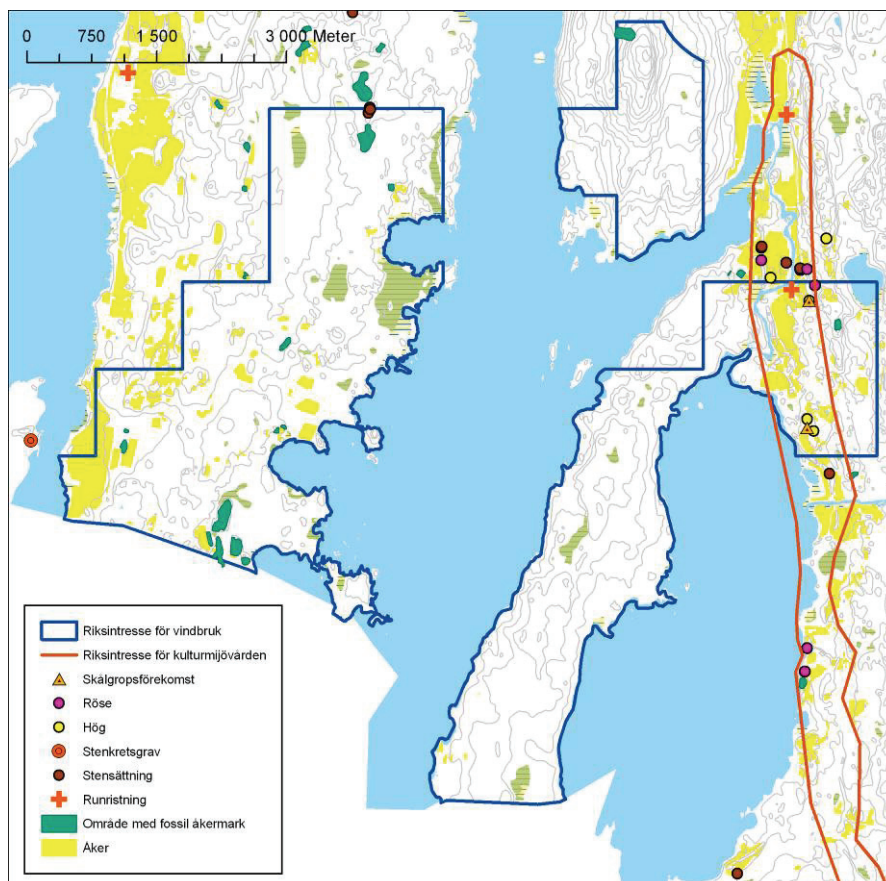

Bild 37. Spridningen av fornlämningar från bronsålder- och järnålder. Den fossila åkermarken är svåraterad och kan vara från bronsålder lika väl som från 1700-tal. Landskapet bildar i öster en topografisk flaskhals och här har passagen förbi Ed och Bor gått på getaryggsåsarna (Riksintrasse för kulturmiljövården nr 10). Bearbetning: Ådel V. Franzén.

Som kontrast kan näset mellan Flåren och Furen lyftas fram. Här finns inga fornlämningar och inga uppgifter om torp- eller annan bebyggelseexpansion under historisk tid. Näset har utgjort ett utmarksområde under Ed. På västra sidan om Flåren ligger byn Tännö, en av de byar som, enligt äldre kartor, har haft störst utbredning i Jönköpings län.²

Under 1990-talet kom en ny sträckning av E4:an att läggas några hundra meter öster om den tidigare sträckningen som gick genom Tännös bylandskap. Mellan motorvägen och sjön Flåren i öster utbreder skogen sig. I området skedde någon torpetablering under 1700- och 1800-talet. På vissa ställen finns småskaliga odlingslandskap som öar i en skogsmark där även en del lövskog finns (bild 38).

I området finns en ganska skarp och definierad gräns mellan odlingsbygd med rötter i förhistorisk tid kring Tännö och Ed och de slutna skogsområdena som tillsammans med sjöarna Flåren och Furen skiljer bygderna åt.

² Från senast vikingatid och fram till storskiftet ca 1750 var landskapet i denna del av Jönköpings län organiserad i skogelag där flera gårdar och byar gemensamt nyttjade ett skogsområde. En socken kunde innehålla flera skogelag. Tännö skogelag är speciellt eftersom skogelagets utsträckning helt överensstämmer med socknens. Det är troligt att Tännö från början varit ett sammanhållet ägoområde kring en storgård där det under vikingatid och medeltid tillkommit sekundär- och tertiärenheter. Sockens gränser som de ser ut på 1700-tal bör ha varit de samma som Tännö bys medeltida ägoområde (Tollin 1999:101–103).

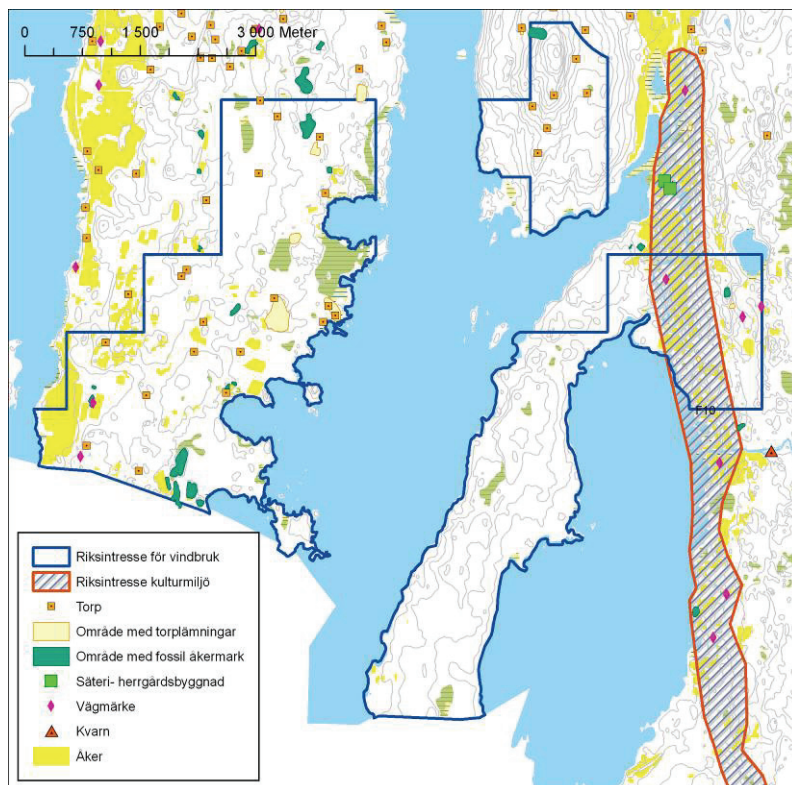

Bild 38. Lämningar från medeltid och efterreformatorisk tid berättar om ett maktcentrum vid Ed. Vägen längs med Geta-ryggsåsen har på flera ställen markerats med milstenar och väghållningsstenar. Väster om sjöarna har en kraftig torp-etablering skett i området kring Tännö by.

Bearbetning: Ädel V. Franzén

UTMARKENS LANDSKAP

Utmarkens landskap	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde			X
Upplevelsevärde		X	
Landskapsbildsvärde		X	
Hänsynsbehov			X

Skogarna mellan Vidösten, Flåren och Furen kan avnjutas när man snirklar sig fram på småvägarna. Granskogens monotoni bryts av dungar med lövskog, topografiska nivåskillnader, eller genom att man mitt i skogen hittar växtrelikter och grunderna efter ett torp. Siktlinjerna är korta inom skogarna vid Tännö, medan avverkningsytorna på näset mellan Flåren och Furen ger vidsträckt översyn. Vindkraft i området bör ta hänsyn till landskapets nord-sydliga riktning, samt till kulturminneslagen när det gäller torplämningar och områden med fossil åkermark.

MAKTENS LANDSKAP, MEDELTID - 1800-TAL

Maktens landskap Medeltid – 1800-tal	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde	X		
Upplevelsevärde		X	
Landskapsbildsvärde		X	
Hänsynsbehov	X		

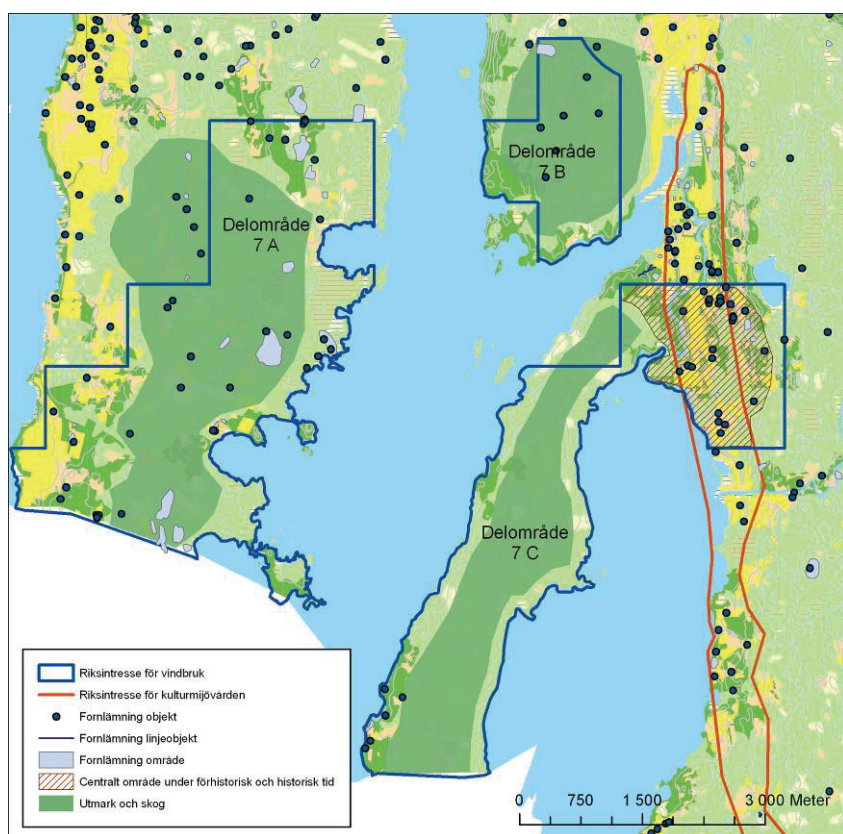

Bild 39. En landskapskaraktäristik av de tre delarna inom området. Det ur kulturmiljösynpunkt mest komplexa landskapet med flera fornlämningskategorier som avslöjar ett förhistoriskt och historiskt maktcentrum är beläget i norra delen av delområde C. Här torde flera praktiska och ekonomiska hinder finnas för vindkraftsetablering, medan de vidsträckta skogsområdena bör vara mer lämpliga. Foto: Ådel V. Franzén.

Den sammanhängande odlingsbygden norr och söder om Ed och Trollaborg ligger mestadels utanför riksintresseområdena för vindkraft, men norra delen av delområde C berörs. Här finns ett flertal fasta fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar som visar på ett landskapsutnyttjande som går tillbaka till stenålder (bild 39). Lösfynd av stenåldersföremål, gravar från brons- och järnålder, skålgropsförekomster samt en runristning pekar på att det lilla näs som i väster avgränsas av Flären och i öster av Årån ända sedan jordbruksstenålder varit attraktivt för odling och bosättning. Getaryggsåsen som utgör riksintresse för kulturmiljövården har utgjort en kommunikationsled genom området under lika lång tid som människor vistats här. Här finns historien inskriven i landskapet och det bör framhållas att de fasta fornlämningarna i sig är indikationer på de förhistoriska landskap som finns kvar under markytan och som kan komma i dagen vid en exploatering.

STRANDNÄRA LANDSKAP

Strandnära landskap	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde		X	
Upplevelsevärde	X		
Landskapsbildsvärde		X	
Hänsynsbehov		X	

Kontrasterna mellan vatten och land präglar området mellan Vidösten och Voxtorp. Inom området finns mycket nästan ingen bebyggelse i direkt strandnära lägen, förutom i någon mån inom norra och sydvästra delen av delområde C. Etableringen av vindkraftverk bör följa detta landskapshistoriska mönster så att verken byggs i områden lite uppdragna från vattnet, i höjdlägen. Detta är troligen också det mest sannolika utifrån var vindförhållandena är som bäst.

Den kulturhistoriska karaktären kan sammanfattas i: Passager mellan vatten, Fornlämningarnas landskap, Det medeltida landskapsläset, Gräns odlad mark/utmark, Den nord-sydliga riktningen.

Bild 40. Ett tämligen modernt odlingslandskap strax söder om Ed.
Foto: Ädel V. Franzén.

Värden i det regionala planeringsunderlaget

NATURVÄRDEN

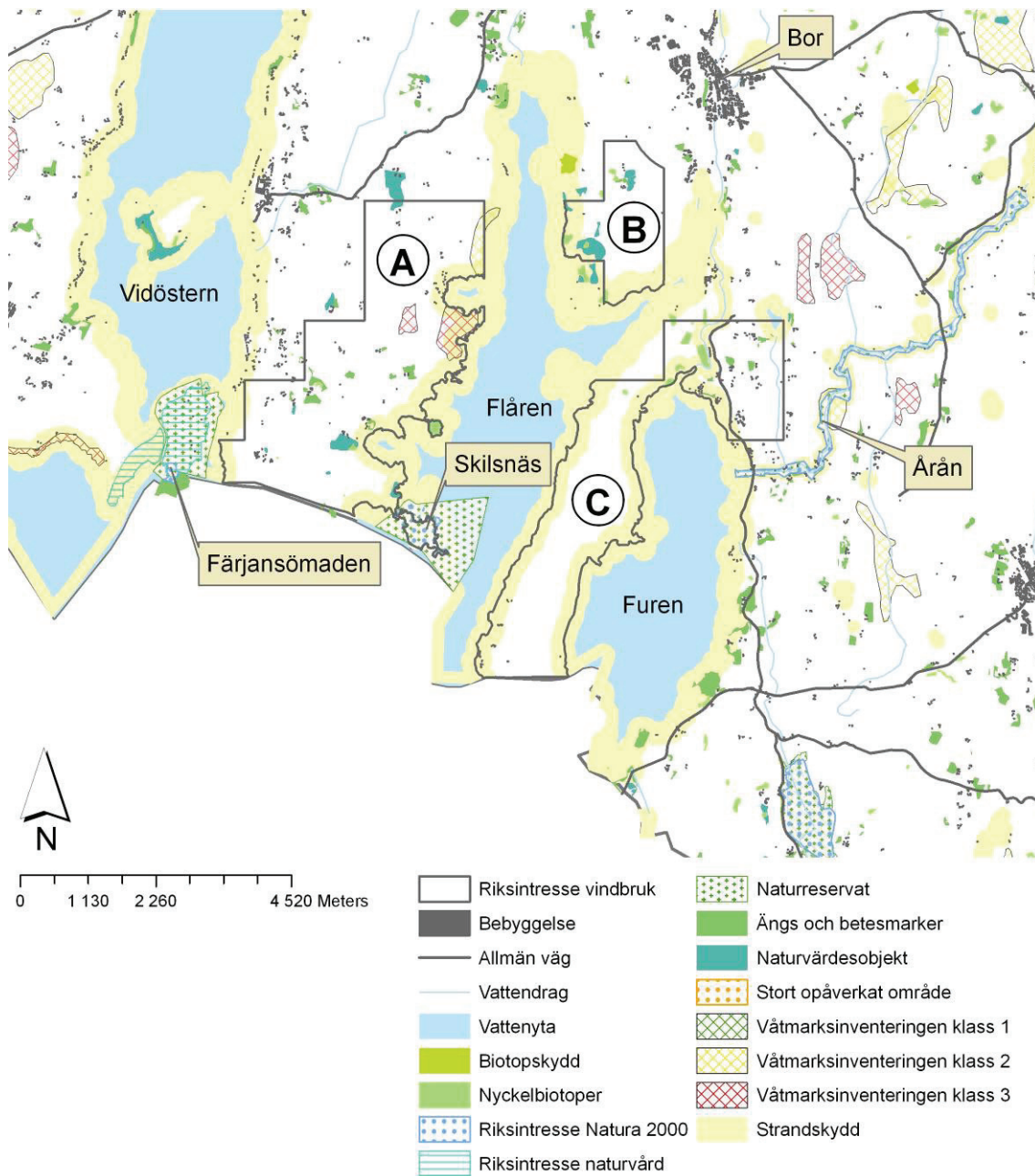

Bild 41. Naturvärden.

NATURRESERVAT OCH RIKSINTRESSEN

”Skilsnäs” (naturresevat och RI Natura 2000):

Skilsnäs består av en halvö och ett par öar i Flåren och då det är högvatten är området helt avskuret från land. Här växer gammal bokskog och ädellövblandskog som befinner sig i igenväxningsstadium med en mängd döda träd. Fågellivet är rikt.

”Färjansömaden” (naturreservat och RI Natura 2000):

Strax intill området ligger Färjansö som är en av två stora öar i Vidöstern. Maden har ett rikt fågelliv med till exempel många vadare. ”Färjansö – Hånger” är ett riksintresse för naturvården som representeras av ett äldre odlingslandskap.

”Årån” (naturreservat och RI Natura 2000):

Årån domineras av barr- och blandskog, lövskog och öppen gräsmark. Utter finns inom området.

INVENTERINGSOBJEKT

Naturvärdesobjekten är generellt knutna till lövskog och sumpskog av olika slag. I vissa fall sammanfaller naturvärdesobjekt med nyckelbiotoper. Samtliga nyckelbiotoper är knutna till olika typer av lövskog. Mindre ängs- och betesmarker förekommer utspritt i området. Tre objekt utpekade som klass 2 och 3 inom våtmarksinventeringen påträffas inom delområde A. Vidöstern har ett artrikt häckfågelliv.

REKREATIONSVÄRDEN

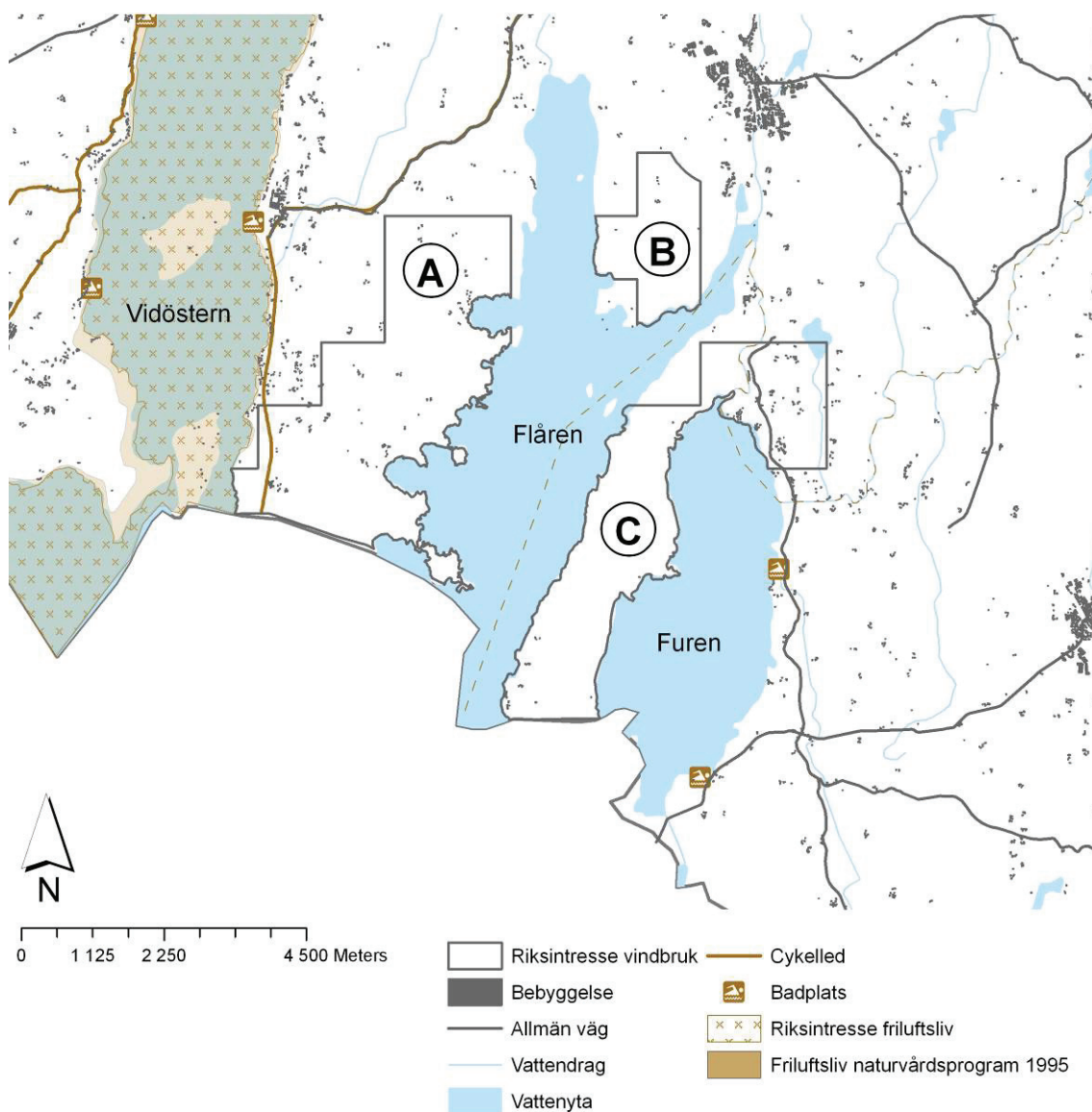

Bild 42. Rekreativärden.

UTPEKADE REKREATIONSOMRÅDEN

”Vidöstern”:

Bedöms ha särskilt goda förutsättningar för vattenanknutet friluftsliv. Området är av riksintresse för friluftslivet och gränsar till riksintresseområde vindbruk. Strandskydd gäller 200 meter från strandlinjen och runt sjön.

Två badplatser är lokaliserade till vardera sidan om Vidöstern. ”Tännö badplats” ligger öster om Vidöstern och badplatsen väster om Vidöstern heter ”Kockabo”. Väster om Furen ligger ”Hyltans badplats” och ”Smålands Hawaii”. Genom Furen och Flåren och genom delområde C löper en kanotled. Och strax utanför samt en liten bit inom A-området löper cykelleden ”Vidöstern runt”. Området är intressant som rekreativområde främst för sin närhet till tätorterna Bor och Värnamo.

KULTURVÄRDEN

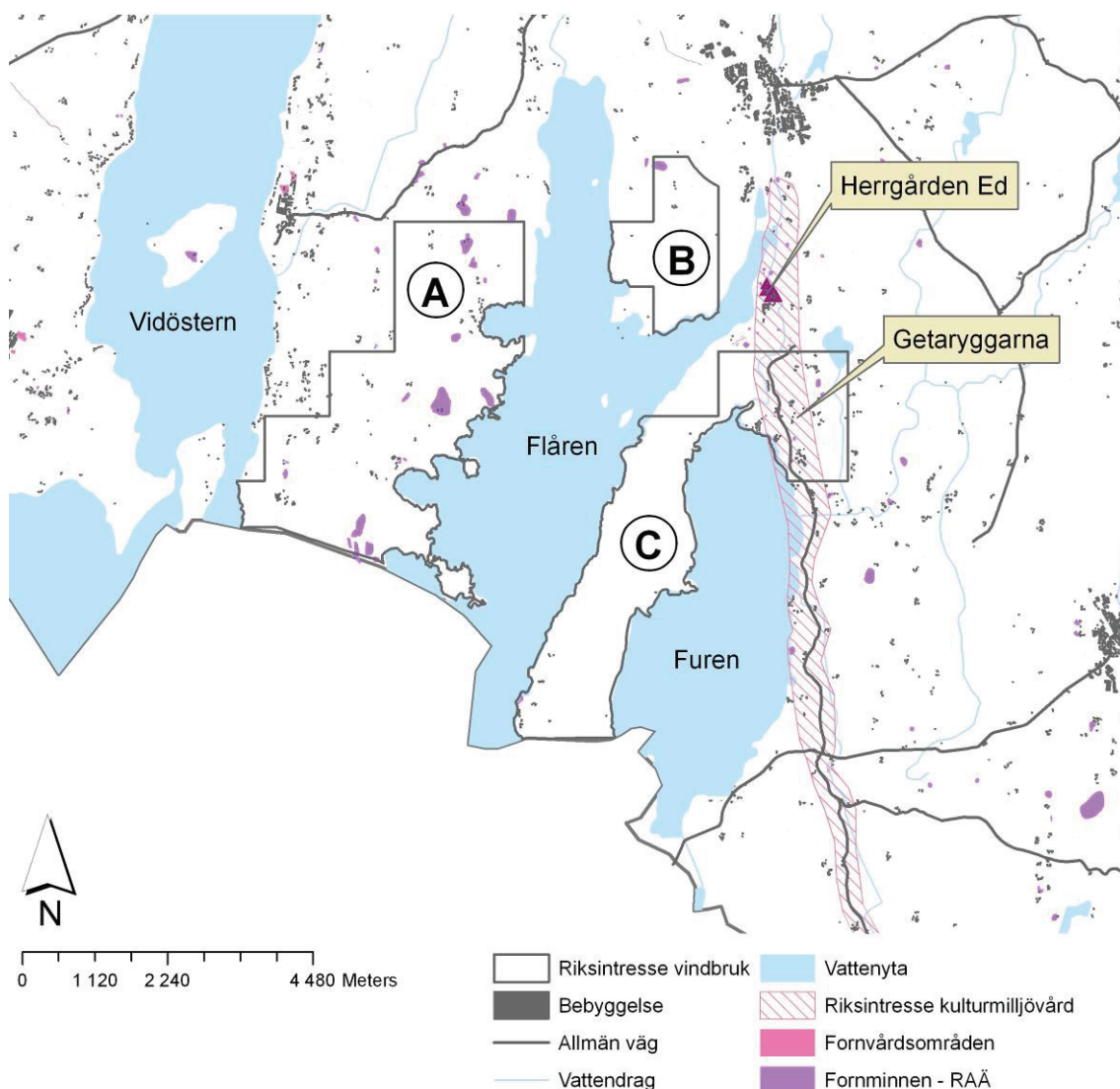

Bild 43. Kulturvärden.

RIKSINTRESSEN

”Getaryggarna” (RI kulturmiljövård):

Getaryggarna är av riksintresse för kulturmiljövården och sträcker sig mellan Bor och Rydaholm längsmed en äldre vägsträckning väster om nuvarande väg 27. Getaryggarna är exempel på väl utbildade isälvsavlagringar. Åsarna har bildats av ansamlad grus i inlandsisens sprickor och sedan avsatts när isen smält. Riksintresset har motiverats som kommunikationsmiljö med fornlämningar och byar. Getaryggarna utgör väl dränerade bebyggelseplatser och en lämplig plats för vägdragning.

FORNMINNEN OCH FORNVÅRDSOMRÅDEN

Området är mycket rikt på fornlämningar och innehåller ett utpekat fornvårdsområde som är ett gravfält från yngre järnålder. Även ”Eds herrgård” som är utpekat som byggnadsminne.

BEBYGGELSE OCH VÄGAR

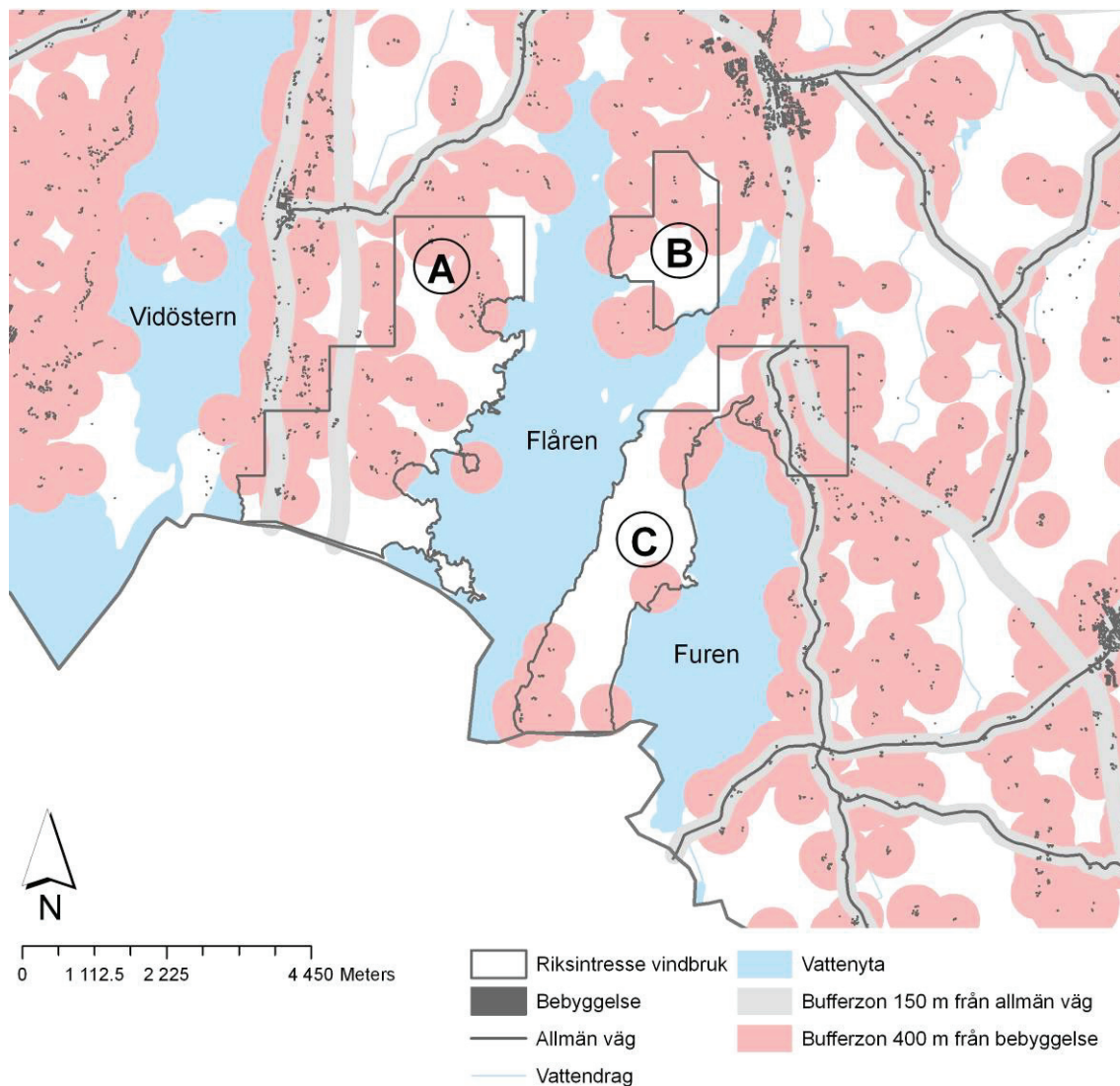

Bild 44. Befintlig vägstruktur och bostadsbebyggelse begränsar en möjlig utbyggnad av vindkraft.

Egenskaper och värden i förhållande till vindkraft

Landskapet domineras av de tre sjöarna Vidöstern, Flåren och Furen. Sjöarna liksom några mindre höjdryggar ger landskapet en nordsydlig dominerande riktning. Från vissa utblickspunkter och i vissa lägen skulle därför en nord-sydlig orientering av en vindkraftpark kunna vara att föredra. Då landskapet både är storskaligt och småskaligt utgör förmodligen höga vindkraftverk ingen skalkontrast mot landskapet på en övergripande nivå. Däremot kan vindkraftverk komma att utgöra en skalkontrast i öppna, småskaliga landskapsrum i närheten av bebyggelsemiljöer.

Det sjönära landskapet lockar både till åretruntboende och till fritidsboende. Närheten till flera tätorter gör området intressant ur närrekreationssynpunkt. Samtliga badplatser kommer sannolikt se eventuella vindkraftsområden och buller, skuggor och påverkan på landskapsbild är viktigt att belysa i anslutning till besöksmålen.

Näset mellan Flåren och Furen, liksom området öster om nuvarande motorvägen genom Tånnö har historiskt sett utgjorts av utmark. Närmast ingen bebyggelseetablering har skett på näset mellan Flåren och Furen. Vindkraftsetablering i dessa områden skulle kunna berika landskapsbilden och förstärka de topografiska skillnaderna i området. Däremot bör strandnära lägen undvikas.

Vad gäller område C finns inom den norra delen ett sammanhängande område med fornlämningar som tidsmässigt sprider sig mellan stenålder och medeltid. Medeltida borg och sätesgård fick under 1600-talet fortsättning i Eds säteri. Området kring Ed har utgjort en kommunikativ flaskhals på grund av topografiska förhållanden och samtidigt en nod för människor som färdats till fots eller vattenvägar. Getaryggsåsarna har utgjort huvudvägled under äldre tid. Anläggandet av ett maktens landskap i detta område, där man kontrollerar kommunikation samt överbrygger land och vatten, är begripligt. Markingrepp i detta område kommer med all sannolikhet att medföra arkeologiska undersökningar, varför vindkraft bör anses olämpligt, möjligen med undantag av höjdområdena i öster.

Vid varje enskild vindkraftetablering krävs inventeringar av naturvärdena på platsen samt eventuell påverkan på närliggande Natura 2000-områden och riksintresseområden. Det rika fågellivet som förekommer i anknytning till det sjönära landskapet kan utgöra en begränsning för vindkraft och därför är det särskilt viktigt med fågel- och fladdermusinventeringar.

Sammanfattning

- Området mellan Furen och Flåren innehåller förhållandevis få kända värden som skulle kunna utgöra en konflikt vid en vindkraftetablering.
- Område C bör till största delen ur kulturhistorisk synvinkel inte användas för vindkraftetablering.
- Småskaliga landskapsrum i anslutning till bebyggelsemiljöer bör undvikas vid vindkraftetablering.
- Vindkraftverk bör lokaliseras i nord-sydlig riktning.
- Området är särskilt känsligt vad gäller fågel.
- Vid en vindkraftetablering bör särskild vikt läggas vid rekreativvärdena
- Ytterligare undersökningar och inventeringar behöver göras i samband med en vindkraftetablering.

Bild 45. Foto: Ådel V. Franzén

Lönås och Gränö med omgivningar, Sävsjö kommun – Mosaiklandskap med inslag av odlingsmark, skog och myrar

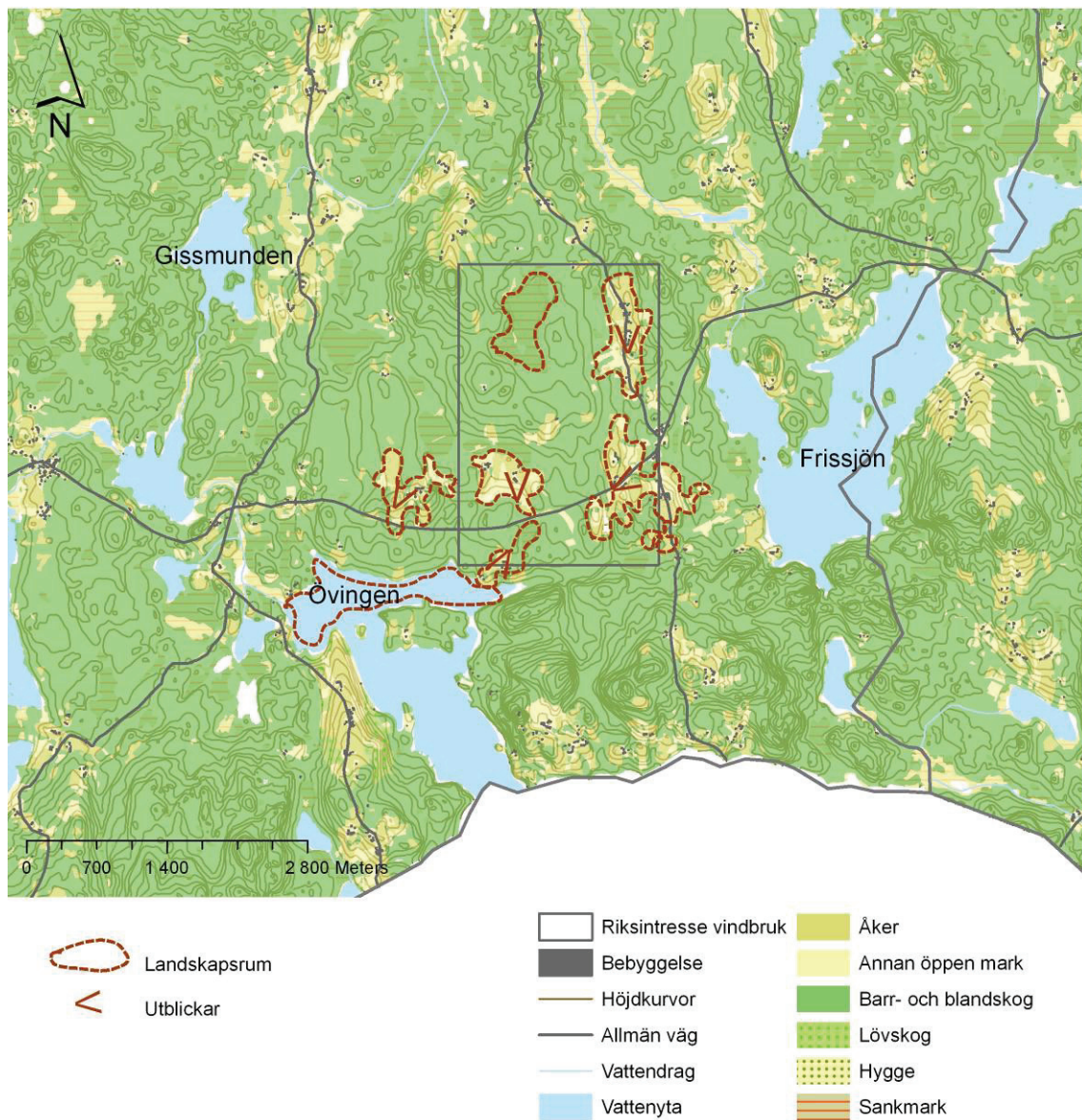

Bild 46. Översiktskarta med markanvändning.

Karaktärsbeskrivning

Området har en kullig terräng och landskapet upplevs som småskaligt och sammansatt. Landskapet är för Småland vanligt förekommande och kännetecknas av dess kulliga terräng, sitt småskaliga mosaiklandskap och skogslandskapet. De små brukningsenheterna omgärdas av odlad mark, mindre sjöar och sankmarker. Den odlade marken bildar öppna landskapsrum i anslutning till bebyggelse och här finns också mindre utblickar. I övrigt är siktlinjerna begränsade. Landskapet saknar tydliga riktningar och även landmärken. Stora delar av området utgörs av mosaiklandskap medan mindre delar av området snarare är ett storskaligt skogslandskap. I området finns permanent- och fritidsbebyggelse och bedrivs jord- och skogsbruk.

Tabell 6: Inledning av landskapet enligt fältanalys för Lönås och Gränö med omgivningar, Sävsjö kommun

Indelning enligt fältanalys			
Småskaligt	X		Storskaligt
Öppet		X ¹	Slutet
Flackt		X	Kuperat
Ensartat			X Sammansatt
Allmänt	X		Specifikt
Korta utblickar	X		Långa utblickar
1. Hälften av området består av skogsplatå			

Kulturhistorisk beskrivning

Inom hela området finns en fyndplats för en senneolitisk flintdolk (RAÄ 162) samt ett röse (RAÄ nr 12) som indikerar aktivitet i området under förhistorisk tid. Ett omfattande område med fossil åkermark, RAÄ nr 149, är beläget inom utmarksområdets norra del (bild 47). Fornlämningsbilden består i övrigt av torplämningar. Gårdarna Kännestubba, Lönås och Kråkhult har tämligen sena ortnamnsbelägg, först från tiden kring 1550 och det är mycket som tyder på att dessa gårdar är sekundäretableringar från Biskopsbo i väster och utanför vindkraftsområdet, en gård som redan på 1300-talet antecknas som huvudgård till Linköpingsbiskopen.

Inom områdets östra del är byn Lönås belägen på en nord-sydlig löpande rygg. Den långsträckta bykaraktären är dock inte äldre än från tiden för lagaskiftet. På Storskifteskartan från 1804 ligger bebyggelsen samlad på en tomt i området som i dag är markerad som övrig kulturhistorisk lämning med RAÄ nr 106 men som rätteligen borde ha R-markerats som övergiven bytomt. Icke desto mindre är bymiljön längs med den slingrande vägen mycket tilltalande och skalmässigt sammanhållen med rödmålad allmogebebyggelse, inslag av smålandsgårdsgård och ett mosaikartat landskap. Det småskaliga jordbrukslandskapet återkommer kring gården Gränö och byn Kännestubba, men dessa gårdar ligger inte på samma sätt längs med en genomfartsväg och är således inte synliga för allmänheten på samma sätt som Lönås.

Från höjdområdena vid gården Gränö ser man på håll en mycket hög radiomast eller mobilmast belägen söder om gården Lilla Kråkhult.

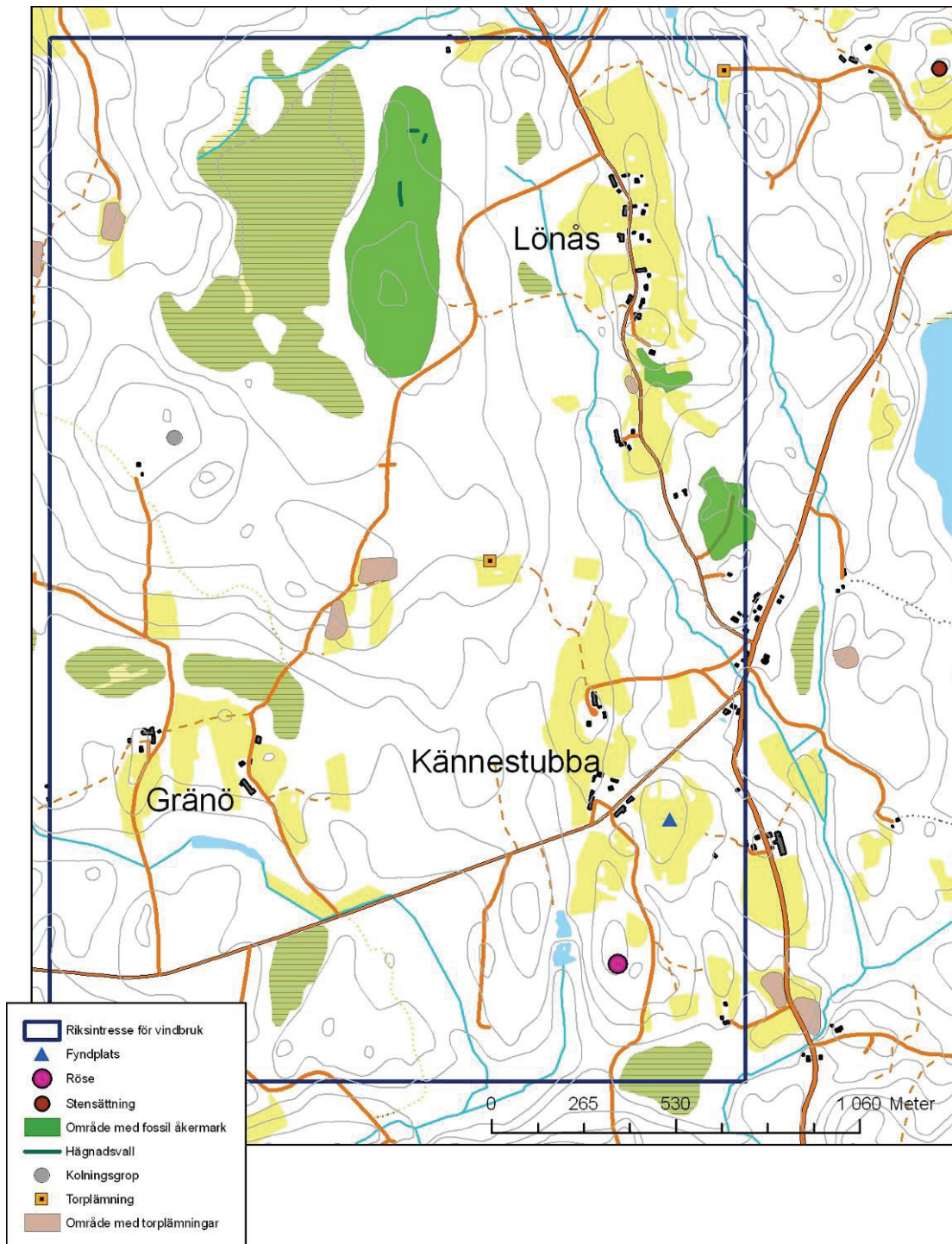

Bild 47. Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar inom och i anslutning till området. Flera ensamliggande gravar samt den omfattande fossila åkermarken (raå 149) pekar mot ett landskapsutnyttjande under flera perioder. De nuvarande byarna kan dock ha etablerats i området först under medeltid eller senare. Bearbetning: Ädel V. Franzén.

LÖNÅS, BYMILJÖ OCH ODLINGSLANDSKAP MED SIKTLINJER

Lönås, bymiljö och odlingslandskap med siktlinjer	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde			X
Upplevelsevärde	X		
Landskapsbildsvärde	X		
Hänsynsbehov	X		

Här behöver hänsyn tas även till den visuella karaktär som utgörs av siktlinjer. Eventuella vindkraftverk inom byns siktfält bör stå glest och vara låga. Detta för att inte störa den skalmässiga enhetligheten (bild 48).

Bild 48. Traditionell allmogebebyggelse, småskalighet och mosaikpräglat landskap samt en och annan smålandsgårdsgård präglar landskapet kring Lönås bytomt.
Foto: Ädel V. Franzén.

FOSSIL ÅKERMARK OCH TORPLÄMNINGAR

Fossil åkermark och torplämningar	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde	X		
Upplevelsevärde		X	X
Landskapsbildsvärde			X
Hänsynsbehov	X ¹	X ²	
1. Röse, fossil åkermark. Behov för arkeologisk förundersökning innan vindkraftsetablering			
2. Torplämningar. Behov av kulturhistorisk dokumentation innan vindkraftsetablering			

SKOGLIGT PRODUKTIONSLANDSKAP

Skogligt produktionslandskap	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde			X
Upplevelsevärde			X
Landskapsbildsvärde			X
Hänsynsbehov			X

Den planterade skogens värde kan definieras i ekonomiska termer men det utesluter inte att det i äldre uppvuxen barrskog kan finnas områden med stort upplevelsevärde och även ett värde med hänsyn till landskapsbild. Icke desto mindre täcker produktionsskogen stora ytor mark där människor sällan vistas, såsom sankmarker och områden med storblockig morän.

Den kulturhistoriska karaktären kan sammanfattas som: Lönås, en by med spridd bebyggelse men sammanhållet odlingslandskap med mosaikartad prägel, Fossila åkermark i skogslandskap, Skogligt produktionslandskap.

Värden i det regionala planeringsunderlaget

NATURVÄRDEN

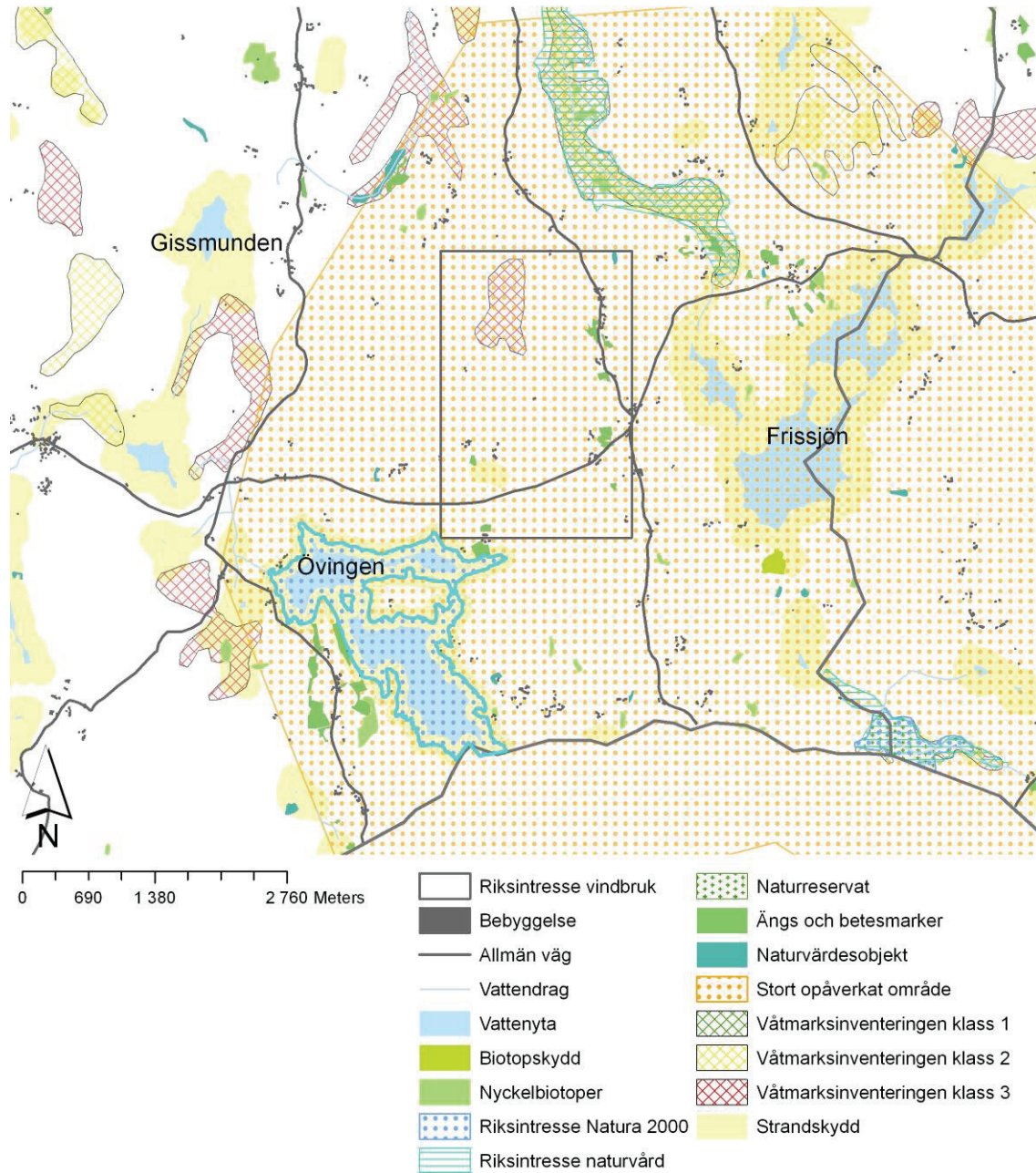

Bild 49. Naturvärden.

RIKSINTRESSEN

”Övingen” (RI Natura 2000):

Övingen bedöms ha mycket höga naturvärden. Här häckar bland annat storlom.

STORT OPÅVERKAT OMRÅDE

”Hultsjö – Ramkvilla – södra Solberga”

Täcker hela området.

INVENTERINGSOBJEKT

Naturvärdesobjekt inom området är knutet till blandsumpskog och några få ängs- och betesmarker finns i anslutning till befintlig bebyggelse. Älskefallsmossen är utpekad inom våtmarksinventeringen som klass 3-område och innehåller vissa naturvärden.

REKREATIONSVÄRDEN

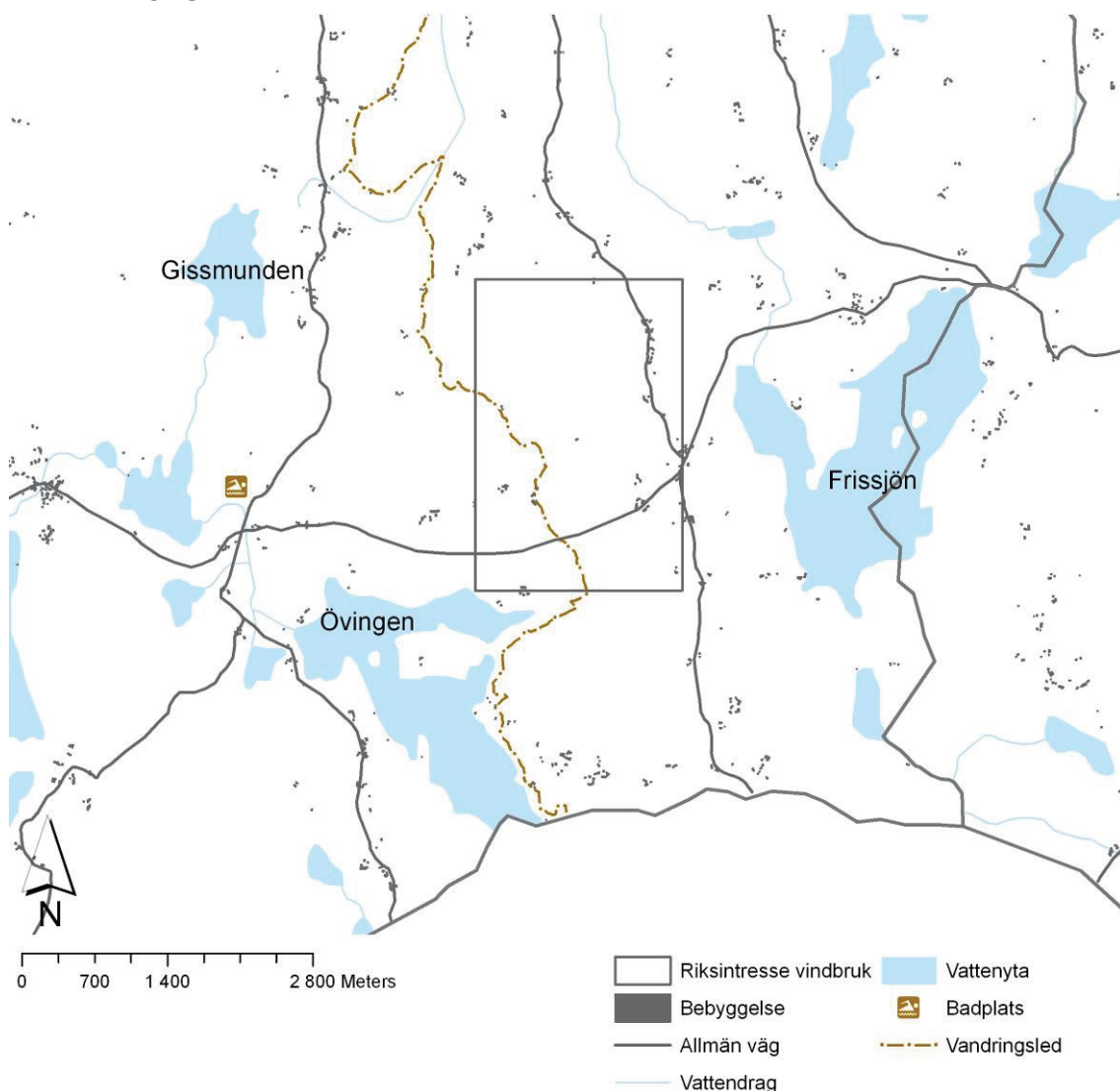

Bild 50. Rekreativvärden.

UTPEKADE REKREATIONSOMRÅDEN

Höglandsleden (vandrings- och cykelled) löper genom området. Badplatsen ”Furusjön” ligger cirka två kilometer från områdets gräns och berörs troligtvis inte alls.

KULTURVÄRDEN

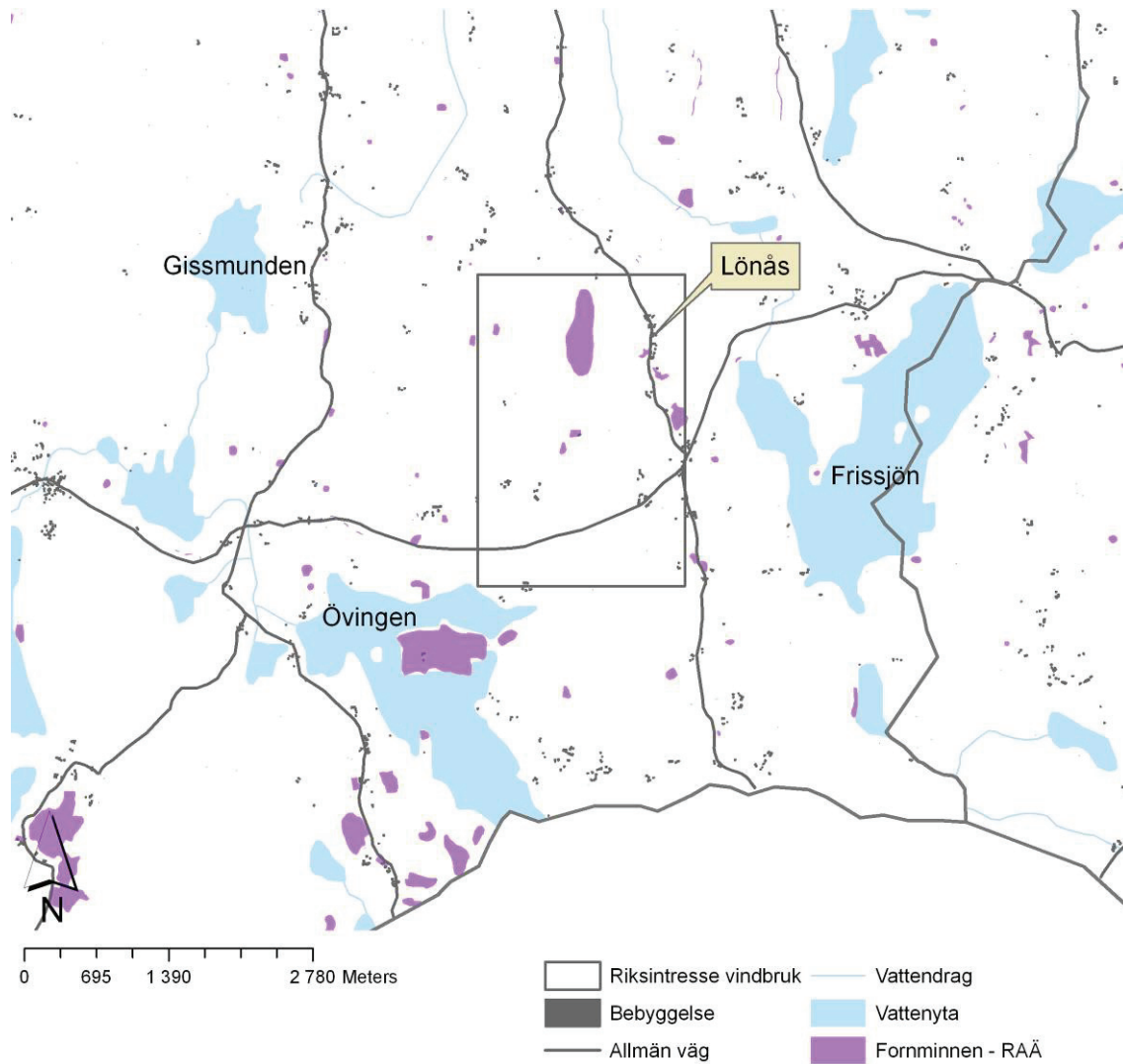

Bild 51. Kulturvärden

BEBYGGELSE OCH VÄGAR

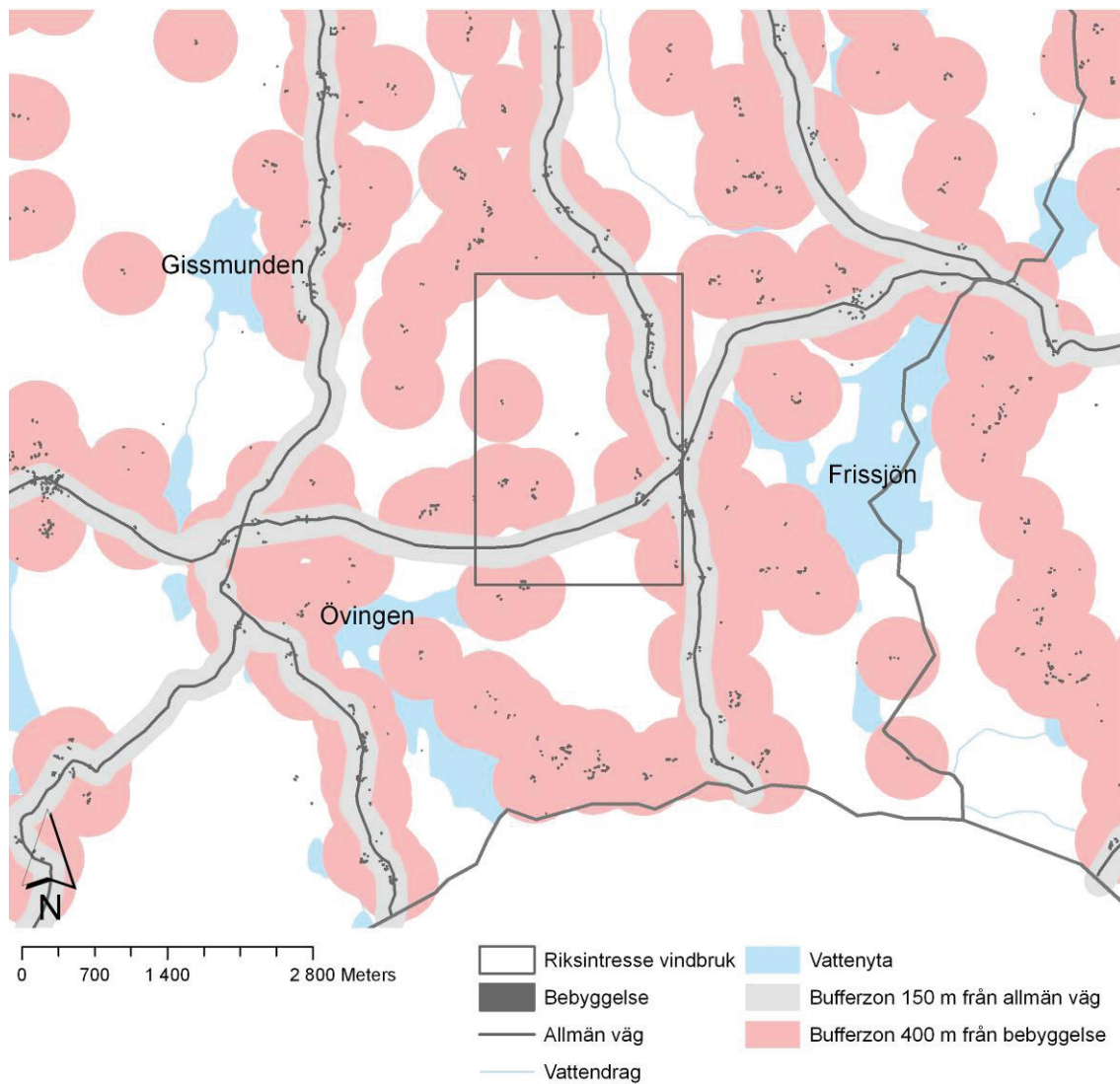

Bild 52. Befintlig vägstruktur och bostadsbebyggelse begränsar en möjlig utbyggnad av vindkraft.

Egenskaper och värden i förhållande till vindkraft

Inom skogs- och utmarksområdena kan vindkraft etableras utan att omistliga upplevelse- eller landskapsbildsvärden kommer till skada. Man kan tänka sig höga verk och de kan ställvis stå tät. Om områden med fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar skall exploateras gäller kulturminneslagens bestämmelser om arkeologiska insatser. Detta gäller själva verken och tillfarts- samt servicevägar. Stor varsamhet bör ur kulturmiljösynpunkt iakttas kring byn Lönås, en bymiljö med stora upplevelse- och landskapsbildsvärden. Här måste fria siktlinjer finnas.

Största intressekonflikten för området är att det ligger inom ett stort opåverkat område. Många av riksintresseområdena för vindkraft ligger inom stora opåverkade områden. En etablering av vindkraft inom ett sådant område innebär en stor påverkan på områdets natur- och friluftsvärden. Ett samlat grepp behöver därför tas på de stora opåverkade områdena avseende deras värden och påverkansgrad så att en strategi kan utarbetas för inom vilka stora opåverkade områden det inte är lämpligt med vindkraftanläggningar och inom vilka det är tänkbart.

Naturvärden i området är knutna till ängs- och betesmark samt vattenanknutna värden. Området kan också vara av intresse för friluftslivet och genom området finns en vandringsled. Trycket på rekreationsmöjligheter inom området bör undersökas mer noggrant.

Det är ett fåtal värden som direkt berör området. Området ligger beläget i närheten av sjöarna och kan tänkas ha vissa ornitologiska värdena. En mer utförlig analys kring fågellivet och fladdermusförekomst bör göras i samband med vindkraftprojektering inom området. Vid varje enskild vindkraftetablering krävs inventeringar av naturvärdena på platsen samt eventuell påverkan på närliggande Natura 2000-områden och riksintresseområden.

Sammanfattning

- Skogslandskapet gör att verken inte upplevs som lika höga och många gånger skymms.
- Ur kulturmiljösynpunkt bör vindkraftverk inte placeras i anslutning till byn Lönås.
- I närområdet finns kända fågelvärden som hänsyn bör tas till.
- En övergripande strategi behövs för stora opåverkade områden.
- Ytterligare inventeringar och undersökningar behövs.

Ramkvilla; Svarthult och Lövås med omgivningar, Vetlanda kommun - mosaiklandskap med skog, sjöar och odlad mark

Bild 53. Översiktskarta med markanvändning.

Karaktärsbeskrivning

Området är uppdelat i två delområden. Delområde A utgörs av landskapstypen mosaiklandskap med skog, odlad mark och öppen mark. Området består av mycket kuperad terräng och ett slutet mosaiklandskap med odlad mark och skog med inslag av löv. Området har en hög artrikedom. Lövås är en av de största byarna i Ramkvilla med en väl samlad bebyggelse i sluttningen mot Lövåsjön och byn har därmed många fina utsiktspunkter.

Landskapet är småskaligt och sammansatt och specifikt för länet. Den öppna marken i anslutning till byn bildar tydliga landskapsrum. Delområde B utgörs av landskapstypen skogs- och sjölandskap. Området är något flackare med sjöar och skog, odlad mark och lövinslag. Området gränsar till sjön Skärnen och strax söder om sjön finns ett kuperat, omväxlande odlingslandskap och även här finner man fina utsiktspunkter. Delområde B upplevs storskaligt och sammansatt och den kuperade skogen ger känslan av slutenhet. Bebyggelse berör framförallt delområde A. Området används för både fritidsbebyggelse och permanentbebyggelse samt för jord- och skogsbruk. Området är även ett besöksmål med bland annat en golfbana.

Tabell 7: Inledning av landskapet enligt fältanalys för delområde A, Ramkvilla; Svarthult och Lövås med omgivningar, Vetlanda kommun

Indelning enligt fältanalys		
Småskaligt	X	Storskaligt
Öppet	X	Slutet
Flackt		X Kuperat
Ensartat		X Sammansatt
Allmänt		X Specifikt
Korta utblickar		X Långa utblickar

Tabell 8: Indelning av landskapet enligt fältanalys för delområde B Ramkvilla; Svarthult och Lövås med omgivningar, Vetlanda kommun

Indelning enligt fältanalys		
Småskaligt	X	Storskaligt
Öppet	X	Slutet
Flackt	X	Kuperat
Ensartat	X	Sammansatt
Allmänt	X	Specifikt
Korta utblickar		X Långa utblickar

Kulturhistorisk beskrivning

Bygden kring Ramkvilla och Klockesjön har stora landskapsbildsvärden och upplevelsevärden. Bygden bär spår av bosättning från stenålder och framåt, även om det landskap som slår igenom i dag är efter-lagaskifteslandskapet. Byarna Lönås, Urås, Bråskog och Karstorp ligger omgivna av löv- och blandskog och inslaget av mindre vattenspeglar finns på flera ställen inom området. Småskaligheten är påtaglig, liksom avsaknaden av större sammanhängande ytor av produktionsskog. Ca tio områden med utvärderad betesmark är belägna i området. Från höjdläget vid Urås och Lövås är utsikten magnifik ner mot Klockesjön i sydöst.

Området kring byarna Lövås och Urås präglas av småskaligt jordbruk och ett mosaikartat inägolandskap. Inslaget av löv- och blandskog är stort och enstaka topp- och rothamlade träd finns i inägomarken. Betespåverkan har gjort att flera områden är utvärderade av länsstyrelsen som områden med höga floristiska värden i ängs- och hagmarksinventeringarna (bild 55). Bebyggelsens karaktär präglas av småskalighet och inslaget av traditionell allmogebebyggelse är stort. Inslag av smålandsgårdsgårdar och vällagda breda stenmurar finns på flera ställen.

Det småskaliga odlingslandskapet	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde			X
Upplevelsevärde	X		
Landskapsbildsvärde	X		
Hänsynsbehov	X		

Bild 54. Mosaikartat landskap i topografisk omväxlande miljö med smålandsgårdsgård. Urås.
Foto: Ädel V. Franzén

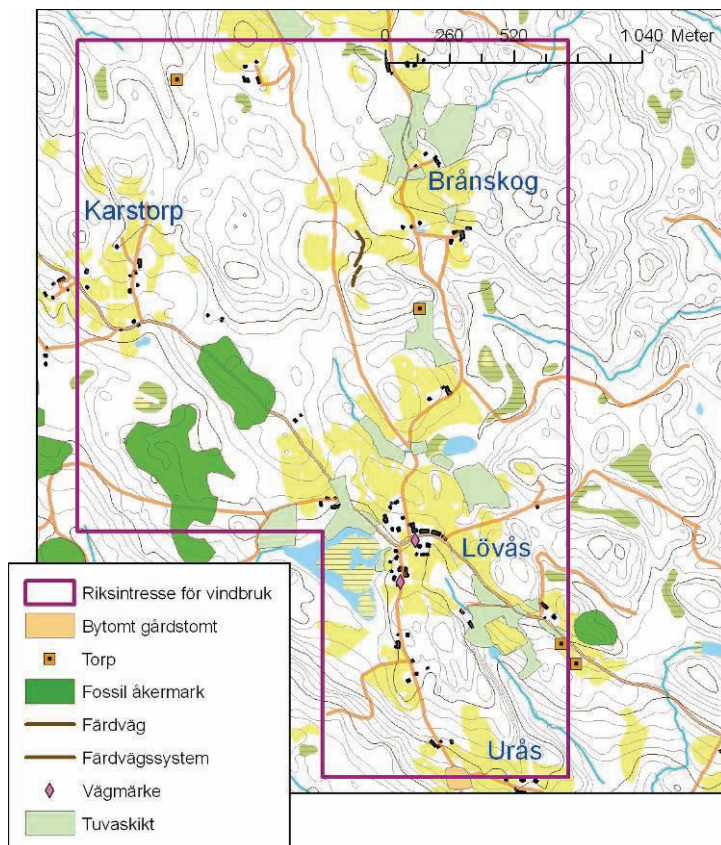

Bild 55. Sentida lämningar och tuvaskikt som visar var utvärderade ångs- och hagmarksområden är belägna.
Bearbetning: Ädel V. Franzén.

Brons- och järnålders lämningar inkl. fossil åkermark	Högt	Mellan	Lågt
Vetenskapligt värde	X		
Upplevelsevärde	X		
Landskapsbildsvärde		X	
Hänsynsbehov	X ¹		
1. Hänsyn till kulturminneslagens bestämmelser om arkeologiska insatser			

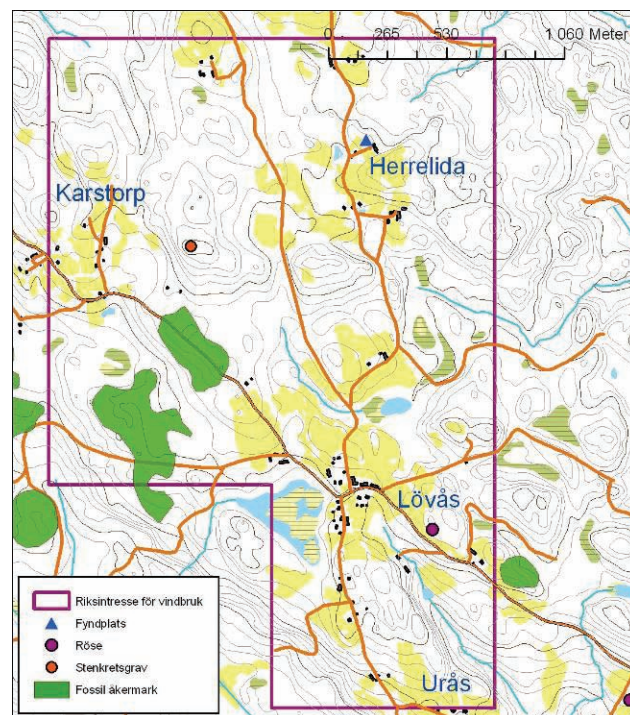

Bild 56. Fornlämningar från sten-, brons-, och järnålder. Troligen är en del av den fossila åkermarken av förhistoriskt ursprung. Bearbetning: Ådel V. Franzén.

Fornlämningsbilden visar att människor har bott i trakten under åtminstone 4000 år i ett landskap som också bör ha präglats av relativ öppenhet, mosaikprägel och småskaligt jordbruk (bild 56). En stor del av den fossila åkermarken i områdets sydvästra del bör kunna dateras till förhistorisk tid, men troligen speglar den fossila åkermarken odlarmöda långt fram i historisk tid. Det slingrande vägnätet speglar troligen en mycket ålderdomlig kommunikationsåder genom bygden.

De kulturhistoriska karaktärerna kan sammanfattas som det småskaliga odlingslandskapet och brons- och järnålderslämningar.

Värden i det regionala planeringsunderlaget

NATURVÄRDEN

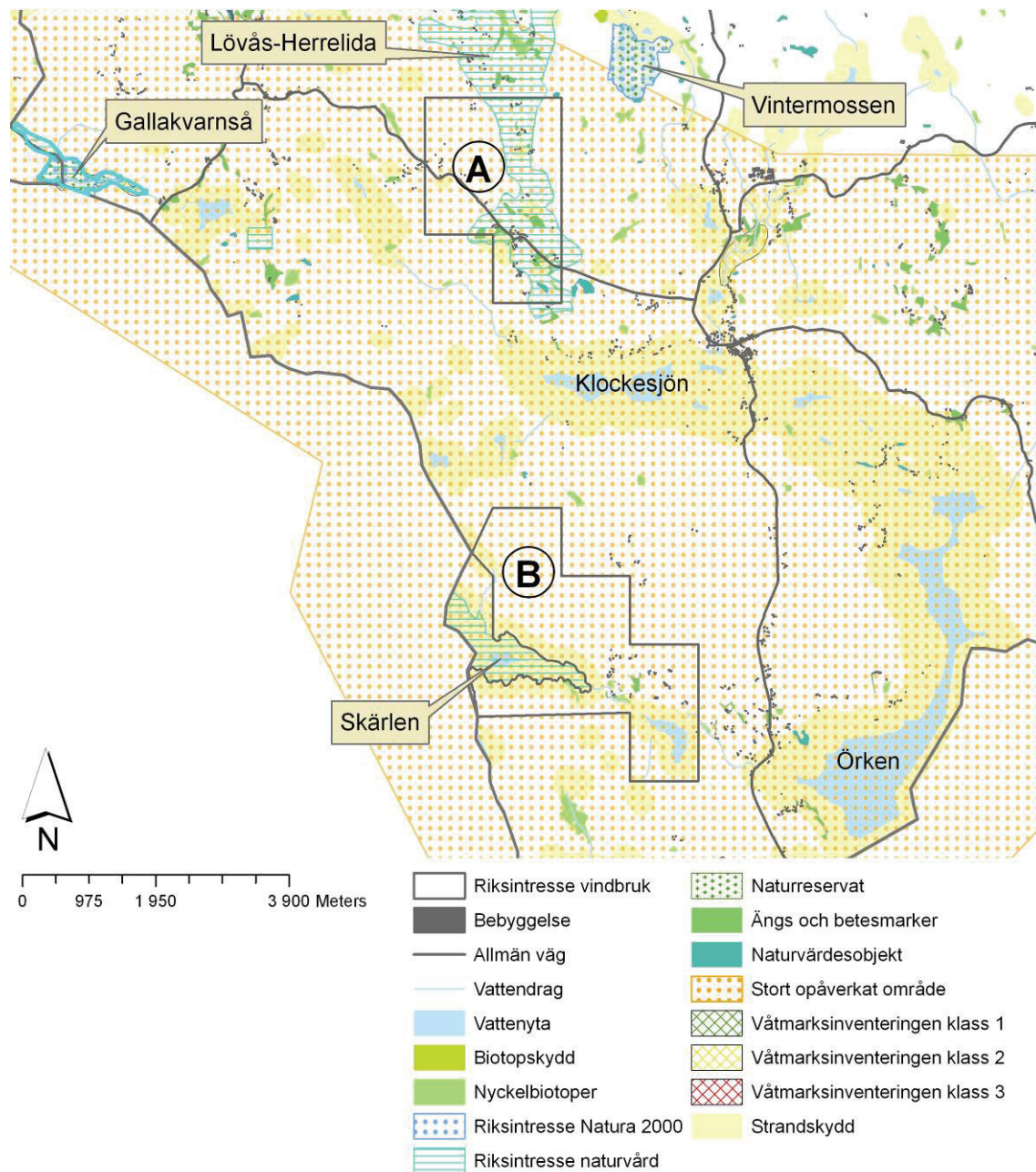

Bild 57. Naturvärden.

RIKSINTRESSEN

”Lövås – Herrelida” (RI naturvård):

Riksintresseområdet berör delområde A. Riksintresseområdet är ett representativt och välbevarat odlingslandskap med naturbetesmarker, öppen hagmark och ångar. Riksvärdena för området benämns: odlingslandskap, naturbetesmark, flora.

”Skärilen” (RI naturvård):

Sjön är en lågproduktiv källsjö och tillhör de minst kulturpåverkade sjöarna i södra Sverige. Sjön har varit föremål för vetenskapliga undersökningar sedan 1930 och är av stor betydelse för limnologisk forskning och som referens för miljöövervakningen. Riksvärdet för området benämns: sjö.

”Vintermossen” (naturreservat och RI Natura 2000):

Riksintresseområdet utgör kärnan i ett större skogsområde och ligger en knapp kilometer nordväst om delområde A. Det är ett tallskogsdominerat myrområde och skogen utgörs av naturskog.

”Gallakvarnså” (RI Natura 2000 och RI naturvård):

Riksvärdena för området benämns: naturskog, våtmarkkomplex topogent kärr.

STORT OPÅVERKAT OMRÅDE

”Hultsjö – Ramkvilla – Södra Solberga” är utpekade som ett stort opåverkat område.

BIOTOPSKYDD

Tre områden av biotopskydd finns strax nordost om A-området och berör äldre naturskogsartade skogar samt ras- eller bergbranter

INVENTERINGSOBJEKT

Enstaka nyckelbiotoper återfinns och sammanfaller med utpekade objekt inom ängs- och betesmarksinventeringen och i anslutning till bebyggelse. Naturvärdesobjekt i anslutning till området är knutna till lövskog.

REKREATIONSVÄRDEN

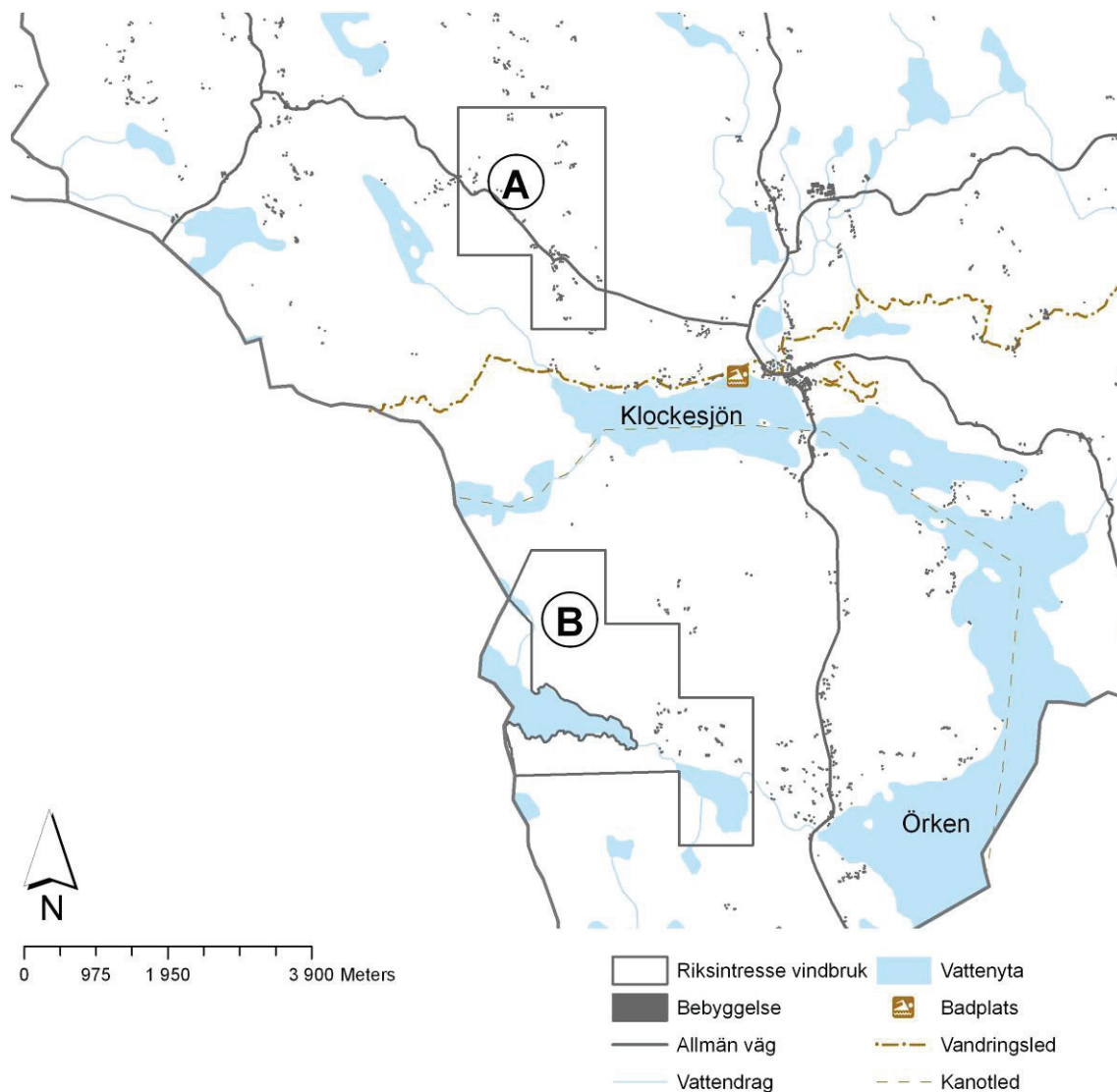

Bild 58. Rekreativvärden.

UTPEKADE REKREATIONSOMRÅDEN

I sjökomplexet mitt emellan de båda delområdena finns rekreativ- och upplevelsevärden utpekade i form av en vandringsled, en kanotled och badplatsen vid "Klockesjön". Området utgör närrekreativområde för boende i Ramkvilla.

KULTURVÄRDEN

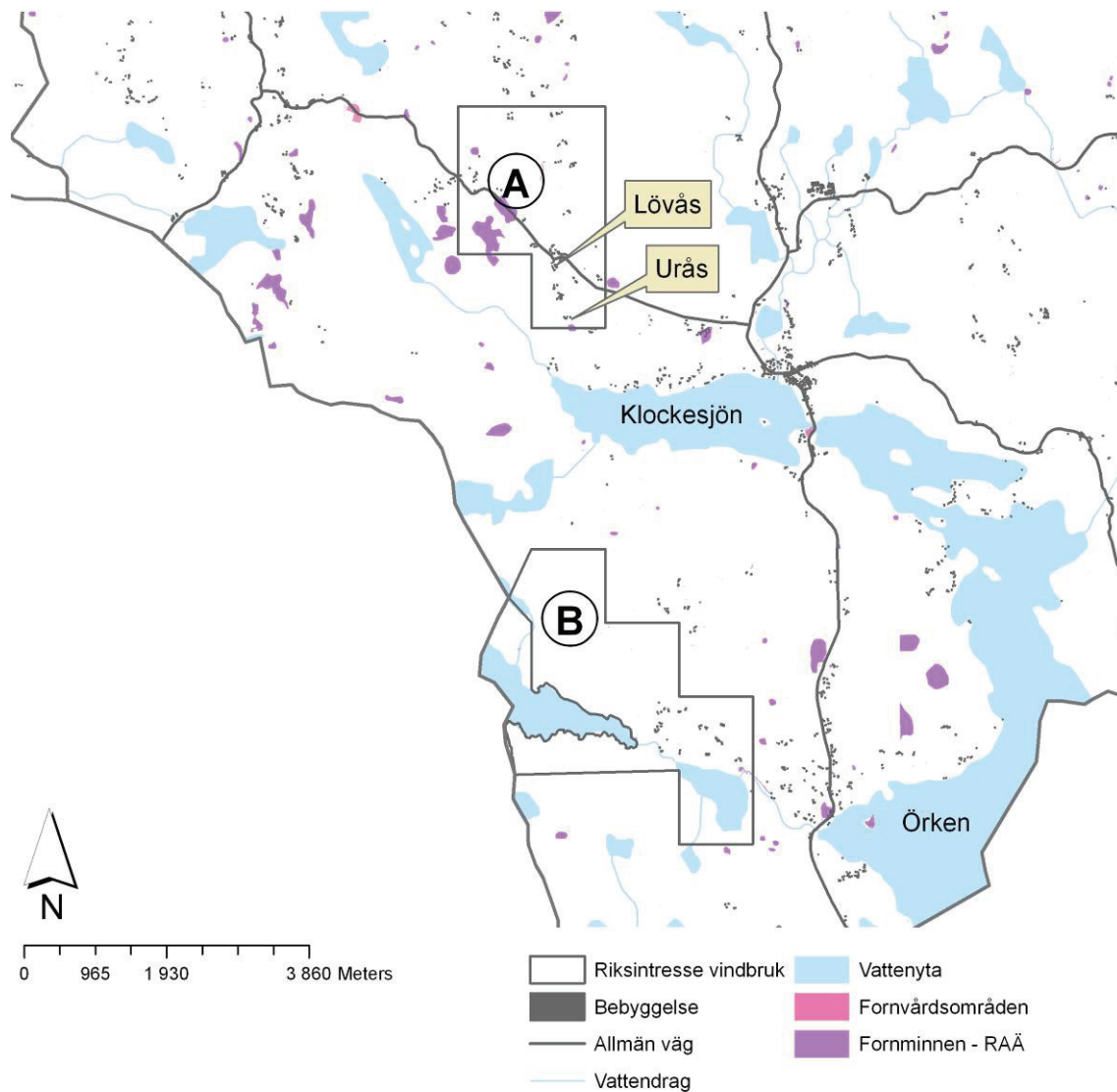

Bild 59. Kulturvärden.

FORNMINNEN

Flertalet fossila åker- och torplämningar återfinns inom och omkring området, framförallt inom delområde A.

BEBYGGELSE OCH VÄGAR

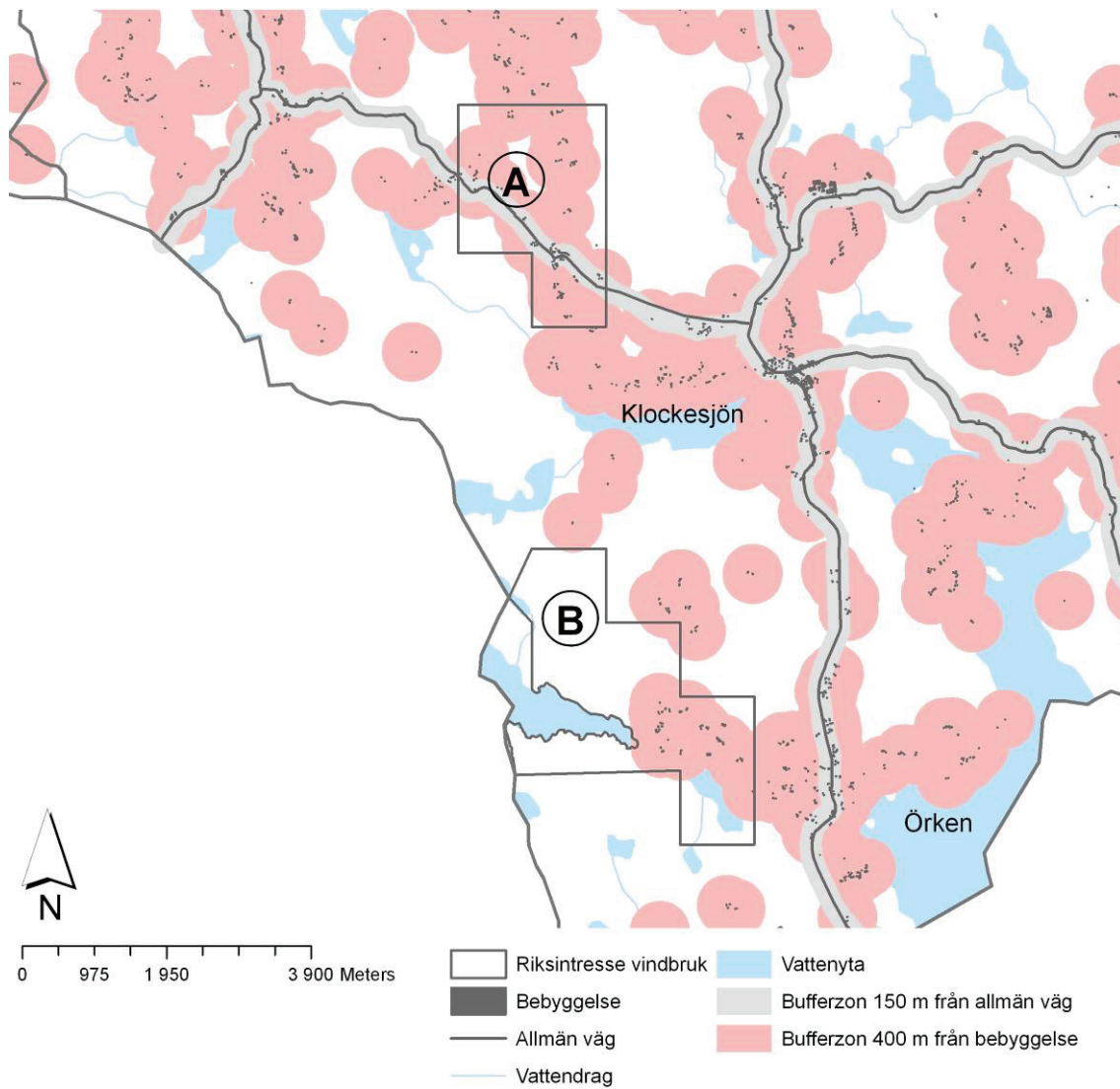

Bild 60. Befintlig vägstruktur och bostadsbebyggelse begränsar en möjlig utbyggnad av vindkraft.

Egenskaper och värden i förhållande till vindkraft

Terrängen inom området är på vissa ställen kraftigt kuperad vilket bidrar till många och långa utblickar. ”Lövås – Herrelida” med höglänta byar, odlingslandskap och naturbetesmarker berör stora delar av delområde A. Området ingår i länsstyrelsens program för bevarande av natur- och kulturmiljövärden i odlingslandskapet och i en nationell bevarandeplan för odlingslandskapet. Det höglänta mosaiklandskapet är specifikt för länet där landskapsbilden spelar en viktig roll vid bedömningen hur vindkraft bäst lämpar sig. Området är av kulturhistorisk karaktär och vindkraftsetableringar i området kan påverka landskapets bruksvärden genom bland annat nydikningar, luftledningarna och vägdragningar.

De indirekta värdena i området bedöms inte påverkas nämnvärt av vindkraftetablering. I ett helhetsperspektiv bör dock dessa värden tas med i beaktande. Hänsyn ska tas till lämnande av skyddszoner för att bevara växt- och djurliv, kulturmiljö och landskapsbild.

Att infoga vindkraft i ett område som Lövås/Urås kan vara vanskligt. Här krävs mycket stort hänsynstagande till landskapsbild och upplevelsevärde. Ensamstående låga vindkraftverk bör dock kunna komma på fråga i byarnas omgivande skogsmark och med ett visuellt skyddsavstånd till bebyggelsen som gör att snurrorna inte upplevs som skrymmande. I områdets sydvästra del finns sammanhängande skogsområden där vindkraftverk ur kulturmiljösynpunkt kan placeras, men detta måste ske med hänsyn tagen till fossil åkermark i området och till kulturminneslagens bestämmelser.

”Skärten” ligger i direkt anslutning till delområde B. Då området gränsar till Kronobergs län är det av stor vikt att ta hänsyn till landskapsbilden som är en gränsöverskridande påverkan. Riksintresset för naturvärden är kopplat till hydrologin och viktigt att tänka på att vindkraftverken inte innebär ändrade vattenregimer eller skogsavverkning längsmed stränderna vilket kan påverka vattnets kvalitet.

I vår bebyggelseanalys har en buffertzona på 400 meter från befintlig bebyggelse markerats. Då delområde A till stor del berörs av befintlig bebyggelse återstår endast fragment av området som är tillgängligt för vindkraftetableringar. Möjligheten att bygga vindkraft är med avseende på bebyggelse större i delområde B. Förekomsten av befintlig bebyggelse inom delområde A kan också innebära att området lokalt har höga upplevelsevärden. Området är viktigt för närrekreation och en närmare undersökning av rekreations- och upplevelsevärden bör göras. Bebyggelsen bidrar till att många mindre vägar redan finns dragna och dessa bör i första hand utnyttjas. Det krävs också detaljinventering av naturvärden på de områden där verken ska stå och de nya vägarna ska dras. Området ligger i mitten av ett stort opåverkat område vilket måste tas hänsyn till och stor vikt bör läggas vid planering och utformning av verken. Med hänsyn till det stora opåverkade området samt förekomst av utblickar rekommenderas att verken placeras koncentrerat i första hand i delområde B istället för utspjitt för att hålla vissa områden ”vindkraftsfria”.

Området har naturvärden med koppling till vatten, våtmarker, barr- och lövskog samt ängs- och betesmark. Vid varje enskild vindkraftetablering krävs inventeringar av naturvärdena på platsen samt eventuell påverkan på närliggande Natura 2000-områden och riksintresseområden.

Sammanfattning

- Delområde B bör nyttjas i första hand och delområde A undvikas.
- Vidare undersökningar behövs av områdets vikt för närrekreation och av hur stora opåverkade områden ska behandlas.
- Vid Lövås och Urås finns ett småskaligt mosaiklandskap som är känsligt ur kultur och landskapsbildssynpunkt.
- Ytterligare inventeringar och undersökningar behöver göras.

Bild 61. Foto: Ådel V. Franzén.

Bilaga 2: Att beskriva och analysera landskap

Att beskriva landskapet

Rapportens centrala utgångspunkt är att en helhetssyn av landskapet ska beaktas vid planering av vindkraft. Nedan följer en genomgång av viktiga termer och begrepp som definierar landskap, förklarar samband mellan landskapets värden och skapar en begreppsgrund för att beskriva landskapet i den fysiska planeringen.

Definition av landskap

Ordet **landskap** har många olika betydelser och inte sällan delas landskapet in i det naturgivna landskapet och det kulturgivna landskapet. Den engelska landskapsuppfattningen beaktar landskapet utifrån fokus på visuella kvaliteter. Landskapet betraktas utifrån ett åskådarperspektiv i likhet med hur vi betraktar en tavla eller kuliss. En åskådare är således inte en integrerad del av landskapet.

Enligt en nordisk/germansk landskapsuppfattning betraktas istället landskapet inifrån av människorna själva. Hur landskapet uppfattas beror således på hur människornas liv ser ut och vilken kultur som finns. Inom denna landskapsuppfattning syftar landskap inte bara till fysiska objekt i sig utan till aktiviteter som utspelar sig i naturen.

Inom en tredje landskapsuppfattning ligger fokus på markens uppbyggnad, marken som en resurs för produktion. Här ses landskapet som en helhet bestående av både naturliga och kulturella företeelser. Svensk forskningstradition har inriktat sig på landskapets historia och ett landskaps former, funktioner och förändring för att skapa en möjlighet att förstå underliggande sociala mönster och strukturer.³

Ett landskap sett över tiden, enligt den svenska kulturgeografiska forskningsteorin, speglar naturgivna faktorer, människors vanor, arbetsmetoder, redskap och byggnadsstilar, det vill säga kulturella företeelser som till exempel hur jordbruket organiserades. Landskapet knyts till människors relationer, till ett fysiskt territorium, som resulterar i sociala och politiska områden, det vill säga landskap.⁴ Kulturgeografen Torsten Hägerstrand vill med sitt begrepp "förloppslandskap" belysa att landskapet är föränderligt och gränsöverskridande. Förloppslandskapet är således ingenting som är, utan någonting som görs eller blir till.⁵

³ Vägverket (2006): Landskapets karaktärsdrag. – En beskrivning för infrastruktursektorn. Publikation 2006:33

⁴ Gren M & Hallin P-O (2003): Kulturgeografi – en ämnesteorietisk introduktion. Liber.

⁵ T. Böhler (2000): Vindkraft, landskap och mening. En studie om vindkraft och människans rumsliga preferenser.

Begrepp som beskriver landskapet

Landskapselement bygger upp landskapets innehåll och karaktär och kan vara mindre områden eller enskilda objekt (från till exempel en dalgång eller ett berg till en fornlämning eller skogsdunge). Landskapselementen sammanlänkas till varandra och skapar på så vis olika **landskapsstrukturer**. Enskilda landskapselement som utmärker sig i landskapet (till exempel en kyrka) benämns **landmärken**. Andra landskapselement som till exempel en flod eller en förkastningsbrant kan uttrycka en **riktning** i landskapet. Landskapselementen kan även ha en uppdelande funktion och har då karaktären av en **gräns** eller **barriär** och kan bidra till att etablera rumsliga gränser och definiera olika **landskapsrum**.⁶

Begreppet **landskapsbild** är sammansatt av landskapets utseende och upplevelsemässiga aspekter⁷ medan **landskapstypen** representerar en uppdelning utifrån naturgeografiska förhållanden. Ett landskaps **karaktär** är däremot den sammansatta helheten av landskapsbilden samt det specifika innehållet i landskapet. Landskapskaraktären definieras som ”distinkt, igenkännbart och bestående mönster av landskapselement som skiljer ett landskap från ett annat”.⁸ Således kan landskapskaraktären förändras av naturgivna och kulturella processer.

Ett landskaps **komplexitet** betyder graden av variationsrikedom. Ett landskap med få landskapselement är **ensartat** och ett landskap med många landskapselement är **sammansatt** och i vissa fall även **komplext**.⁹ Komplexitet är en kombination av termerna **skala**, **rumslighet**, **topografi** och markanvändning. Skalan uttrycker storleken på de olika landskapselementen och storleksförhållandet mellan ytor. Med ett **småskaligt landskap** menas att flera mindre landskapselement (till exempel åkerholmar) återfinns medan ett **storskaligt landskap** har färre stora landskapselement (till exempel stora sammanhängande skogsområden).¹⁰ Rumslighet anger förhållandet mellan öppna ytor och slutenhet i landskapet. Ett slutet landskap har korta utblickar medan ett öppet landskap har långa utblickar.¹¹ Topografien anger höjdskillnader i ett område och frekvensen mellan toppar och dalar.¹²

Unika och värdefulla landskap beskrivs ofta i konst och marknadsföring.¹³ Är landskapet ett utflyktsmål med förväntade upplevelsevärden är den visuella känsligheten stor.¹⁴ **Orördhet** syftar till i vilken omfattning landskapet är påverkat av människan till exempel genom storskalig infrastruktur. Ett orört område kan till exempel omfatta naturskogar och myrmarker men också kulturlandskap. Ett orört landskap uppfattas ofta som äkta och ursprungligt. Ett landskap som är påverkat har till exempel en tydlig urban markanvändning eller bebyggelse. Ett påverkat landskap upplevs som mer förändringsbenäget än ett orört.¹⁵ Landskapet kan delas in i **allmänna landskapsavsnitt** som återfinns på många platser och i **specifika/unika platser** som istället upplevs som karaktärsfulla och estetiskt tilltalande.

⁶ Boverket (2008)

⁷ SOU 1999:75 Rätt plats för vindkraften

⁸ Boverket (2008)

⁹ Boverket: (2003): Planering och prövning av vindkraftsanläggningar

¹⁰ Sveriges Kommuner och Landsting (2007): Mast på rätt plats – bygglovsprövning och landskapsbild vid uppförandet av master.

¹¹ Sveriges Kommuner och Landsting (2007)

¹² Sveriges Kommuner och Landsting (2007)

¹³ Sveriges Kommuner och Landsting (2007)

¹⁴ Sveriges Kommuner och Landsting (2007)

¹⁵ Sveriges Kommuner och Landsting (2007)

Landskapssyn från samband till objektifiering

Om likhet:

”Systematisk klassifikation som utgångspunkt för vetenskap har haft vissa anmärkningsvärda och inte helt lyckliga konsekvenser. Vi har fått en vetenskaplig struktur, som i varje fall i sina äldre delar knyter varje disciplin till en viss klass av fenomen.”¹⁶

Om närhet:

”I stället för att välja en klass av fenomen till arbetsuppgift stannar vi inför en given del av världen. Där ser vi tillsammans sådant som vi valt att se åtskilt. Granne befinner sig intill granne i en association. Vår undran gäller hur associationen har kommit till, hur medlemmarna har det tillsammans och vad som kan tänkas bli av det med tiden”.¹⁷

Kulturgeografen Torsten Hägerstrand beskriver närhetsprincipen som ett synsätt som kan komplettera vår benägenhet att kategorisera världen enligt likhetsprincipen där kategoritänkandet dominerar. Kategorierna behövs för en översikt av och för en orientering i tillvaron, men i det dagliga livet, i situationen, dominerar närhetsprincipen. Hägerstrand illustrerar principerna om likhet och närhet utifrån hur samlingarna i Nordiska museet organiserades vid sekelskiftet 1900. Skansens skapare, Artur Hazelius, ville ha ett helhetsperspektiv. ”Åskådarna skulle se in i landskap och rumsinteriörer i vilka människor arbetade med sina verktyg.”¹⁸ Mot detta synsätt stod etnologerna som i utvecklingslärans anda ville ställa ut i ”artgrupper, det vill säga med skäror och liar tillsammans på ett ställe, alla sadlar tillsammans på ett annat ställe osv.”¹⁹

Fram till ca 1960-talet fanns en landskapshistorisk tradition som i dag kan tyckas vara romantiserad i överkant. Man dokumenterade och förklarade det jordbrukslandskap som höll på att försvinna. De naturgivna förutsättningarna bearbetades av bonden och plogen till det småskaliga jordbrukslandskap som fortfarande fanns kvar på 1950-1960-talet. Ofta beskrevs detta landskap som i balans och utan en massa främmande gifter. Beskrivningarna blev en motpol till den urbanisering som skedde vid samma tid och en protest mot den nerläggningslinje av jordbruk som politikerna enades om på 1960-talet. Icke desto mindre fanns en viktig poäng i dessa beskrivningar. De utgick från helheter. Sammanhangen mellan människa, boskap, mark och näringsfång beskrevs. Landskapet var ett diorama där de ingående elementen kunde förklaras i förhållande till varandra.

Det var den accelererande sektoriseringen som sedan gjorde att helhetssynen på landskap försvann. Kultur, miljö, natur, jordbruk och skog delades upp mellan olika departement och penningpåsar. En viss kategorisering måste till av praktiska skäl, men under den nivån där kategoriseringar fyller en funktion finns samhället eller landskapet som en väv av överlappande företeelser.²⁰

¹⁶ Hägerstrand 1982.

¹⁷ Hägerstrand 1982.

¹⁸ Hägerstrand 1982.

¹⁹ Hägerstrand 1982.

Istället för att gå från delarna till helheten eller söka objekt efter likhetsprincipen borde dioramaperspektivet, där landskapet ses som en väv av intill varandra liggande och överlappande företeelser vara ledande för landskapsanalysen.

Landskapet som meningsbärare

Kulturgeografen Hans Antonsson tar upp en viktig aspekt i sin artikel ”Det antikvariska landskapet – ett paradigmskifte inom svensk landskapsforskning”, nämligen den om att landskapens ständiga föränderlighet har gett oss de antikvariska värden som vi i dag skyddar och vårdar. Det är genom de stora och genomgripande landskapsförändringarna under tidig medeltid eller vid tiden för laga skiftet som vi i dag har erhållit det landskap som vi uppfattar som vackert, innehållsrikt och skyddsvärt. Nya element kommer hela tiden att tillföras detta landskap, där vissa skyddsåtgärder givetvis kan behövas men där dessa måste underkastas insikten om att landskap sällan eller aldrig kan konserveras.

Medan fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar är objekt som har ett starkt skydd i svensk lagstiftning förhåller det sig annorlunda med landskapet. Vad sker med landskapen i mellanrummen mellan utvalda värden och varför tas sällan de yngre elementen i landskapet med i den samlade landskapsanalysen?

Den europeiska landskapskonventionen

Den europeiska landskapskonventionen (ELC) är utarbetad av Europarådet och syftar till att förbättra skydd, förvaltning och planering av det europeiska landskapet. Landskapskonventionen definierar landskapet som ”ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer”²¹. Landskapskonventionen innehåller delarna från samtliga forsknings-traditioner som försökt att definiera landskapet; ett sätt att betrakta sin omgivning, en helhetssyn och landskapet sett ur ett historiskt perspektiv.²² Landskapskonventionen behandlar också landskapet ur ett helhetsperspektiv, som en arena där kulturella, ekologiska, miljömässiga och sociala intressen utgör en resurs för ekonomisk verksamhet och innefattar därmed alla typer av landskap som människor möter i sin vardag och på sin fritid. I landskapet möts många olika värden och tillgångar – kulturella, ekologiska, estetiska, sociala och ekonomiska och inte sällan kommer dessa värden i konflikt med varandra. Därför måste vi ofta förhandla om hur landskapets resurser ska nyttjas och utvecklas på ett hållbart sätt.

Sverige har skrivit under konventionen men har ännu inte ratificerat den. Riksantikvarieämbetet (RAÄ) har på uppdrag av regeringen tagit fram ett förslag²³ på hur den europeiska landskapskonventionen kan införas i Sverige.

²¹ ELC, artikel 1

²² Vägverket (2006)

²³ Referera till RAÄ:s rapport

Att analysera landskapet

Landskapets karaktär

Den historiska bakgrunden till karaktärsdragen är en viktig del i att förklara hur och vad som lett fram till att landskapet ser ut som det gör idag, något som en kulturhistorisk landskapsanalys ger svar på. Att sätta upp mål är viktigt inom all samhällsplanering och landskapskaraktärisering kan vara en utgångspunkt. Vid en landskapskaraktärisering berörs former, strukturer och flöden som bildar tydliga mönster. Återigen är det viktigt ur vilken skala som landskapet analyseras då detta styr vilka flöden som kan uppfattas och beskrivas. Då landskapets flöden är analyserade går analysen vidare med att undersöka huruvida en vindkraftetablering skulle bryta mönstren samt hur vindkraften skulle kunna placeras i samklang med landskapet. Vindkraft kan bland annat placeras enligt landskapets huvudsakliga rörelseriktning (till exempel i en dalgång).²⁴

Landskapsanalys

Landskapsanalysen har sina rötter i olika analystraditioner. Den **naturvetenskapliga** metoden utvecklades på 1970-talet. Genom att analysera naturgeografiska och ekologiska data skapades en bild som uppfattades som objektiv av hur landskapet bäst lämpar sig för olika typer av verksamhet. I **konsthistorisk** tradition, som ofta används inom kulturminnesvården, skapas en bild av generella drag för en viss tidsperiod. Den **visuella** analysen tar sin utgångspunkt i visuellt observerbara fenomen, landskapsbilden, och kartlägger estetiska kvaliteter i landskapet. Den **fenomenologiska** traditionen är relativt ny som berör en helhetssyn av platsidentitet där grundläggande mänskliga behov (orientering, identifikation och minne) relaterar till platsen.

Vilken analysmetod som används kan påverka vår syn på landskapet, vilka värden som synliggörs och synen på förändring. Motiven för att göra en landskapsanalys i planeringssammanhang kan vara flera: 1) att redovisa och förtydliga kulturhistoriska, ekologiska och/eller visuella sammanhang, 2) att lyfta fram värden och/eller att avgöra hur värdefull en viss miljö är, 3) för att skapa en aktiv medverkan av alla intressenter och 4) att använda analysen som konfliktlösning.²⁵ En landskapsanalys som fokuserar både på natur, form och på kultur har sina rötter i Kevin Lynchs begrepp som myntades i ”The image of the city” (1960). Lynch lyfter begreppen **stråk**, **gränser**, **distrikt/områden** och **landmärken**. Vidare skriver Lynch att den allmänna bilden av den fysiska miljön kan analyseras utifrån **identitet**, **struktur** och **betydelse**.²⁶ En analys av landskapskaraktärer tar främst upp landskapets visuella sidor såsom terrängformer, synlighet, områdestyper och speciella element.²⁷

Landskapsanalysen är ett verktyg som kan ge utrymme för kommunikation och diskussion kring ett områdes kvaliteter och kan användas både för att bevara och för att utveckla ett

²⁴ Vägverket (2006)

²⁵ Schibbye, B & Pålstam, Y (2001): Landskap i fokus. Utvärdering av metoder för landskapsanalys. Riksantikvarieämbetets förlag.

²⁶ Schibbye (2001)

²⁷ Schibbye (2001)

landskap. Dagens landskapsanalys är ofta en kombination av metoder där genomförandet delas in i delmoment.²⁸ Vid planering av vindkraft är de naturgeografiska, kulturhistoriska, funktionella och visuella sammanhangen viktiga att belysa.²⁹

Innan landskapsanalysen påbörjas är det viktigt att definiera vad analysen ska användas till. Metoden kan antingen utföras som bakgrundsanalys och ge en mer generell beskrivning av ett område; som en riktad analys i ett bestämt syfte eller en konsekvensanalys. Viktigt är också att klargöra i vilken skala analysen ska utarbetas då analysen kan vara mer eller mindre detaljerad i sina delanalyser.

Landskapsanalysens första steg är att ge en beskrivning av landskapet. Denna kan ske utifrån det visuella landskapet, det vill säga dess fysiska struktur och skala och med hjälp av de begrepp som återfinns i kapitel ”Begrepp för att beskriva landskapet”. Beskrivningen av landskapets visuella karaktär måste sedan kompletteras med en beskrivning som sätter in landskapsbilden i ett kulturhistoriskt och ekologiskt sammanhang. Allmänhetens deltagande kan ge uttryck för hur landskapet uppfattas, används och värderas vilket ger analysen större trovärdighet.

Analysarbetet fortsätter med att värdera de karaktärsdrag som identifierats i det första steget och svarar på frågan; vilka förändringar kan vindkraften medföra för landskapets karaktär? Här utgår analysen från landskapets kvaliteter som kan vara relaterade till såväl mänskliga och landskapets historiska och framtida bruk som till ekologiska samband och biologisk mångfald. Vid planering för vindkraft är det speciellt viktigt att se till de kvaliteter som är knutna till upplevelse och bruk av landskapet.

Efter en sammanlagd värdering av landskapets värden bedöms hur tåligt landskapet är för vindkraft, det vill säga möjligheten att landskapet ska kunna ta emot nya inslag utan att karaktären och utvecklingsmöjligheter påverkas.³⁰ Landskapet har en visuell tålighet, men ett småskaligt landskap är ofta mindre tåligt än ett storskaligt mot en vindkraftsetablering då nya skalor förs in i landskapet och det skapas en komplexitet som inte fanns där tidigare. Vindkraftsetableringar kan skapa en kaotisk landskapsbild men i vissa fall även stärka landskapets karaktärsdrag. Terräng och vegetation kan tjäna som rums- och siktavgränsande landskapselement och öka landskapets visuella tålighet. Genom god planering finns möjlighet att tydligt avgränsa vindkraft i geografiska områden.

²⁸ Boverket (2008)

²⁹ Boverket (2008)

³⁰ Boverket (2008)

Kulturhistorisk landskapsanalys

Den kulturhistoriska studien måste ta sin utgångspunkt i dagens landskap. Det är detta landskap som i framtiden skall bära förändringar till exempel i samband med etablerandet av vindkraft. Landskap förändras ständigt och en landskapshistorisk analys blir därför med nödvändighet en analys av de olika företeelser som vid varje tid gett landskapet dess särprägel och utseende, även om flera fysiska strukturer finns kvar i dagens landskap, som årsringar som kan bidra med förståelse av landskapets förutsättningar under förfluten tid.

Fornlämningarna och de övriga kulturhistoriska lämningarna har olika värden knutna till sig. Det kan vara ett preparatvärde; en fornlämning innehåller samlad information om äldre tiders begravningssed, materiell kultur, bebyggelsetradition eller försörjningsstrategi. Fornlämningar registreras som punkter (grav, kolningsgrop), linjeelement (hålväg, kanal) eller områden (fossil åkermark, bebyggelseområde) men egentligen är fornlämningen endast ett litet avtryck av ett större sammanhang. Ibland kan dessa vidare sammanhang finnas kvar under mark som lämningar som inte syns över ytan. På så sätt kan en grav indikera boplats, en runsten en äldre vägsträckning, röjningsrösen äldre åkermark. Fornlämningar är skyddade genom lag och oftast kostsamma att dokumentera. Fornlämningen eller den övriga kulturhistoriska lämningen ger oftast bättre landskapsinformation om den får ligga kvar än om den tas bort. Därför är kulturmiljövårdens viktigaste uppgift inte att gräva ut och dokumentera fornlämningarna, utan att försöka låta dem ligga kvar i så stor utsträckning som möjligt.

Frågan ”Hur påverkas landskapets kulturhistoriska karaktär när vindkraftverk tillkommer?” fokuserades i RAÄ’s fallstudie ”Kulturmiljö och vindkraft” från 2000. Syftet var att belysa hur vindkraftverk påverkade kulturhistoriska värden i sin omgivning och vilka faktorer som hade betydelse för denna påverkan.³¹ Önskat resultat var att kulturmiljösektorn skulle utveckla metoder och bedömningsgrunder som kunde användas vid framtida ställningstaganden till vindkraftsetablering. Åtta landskap med vindkraft analyserades med hänsyn till hur väl man tillvaratagit kulturmiljövårdens intressen.

Fallstudien avslutades med att dela upp landskapet i tre typområden där vindkraft antingen anses olämplig eller lämplig:

- Ålderdomliga kulturlandskap = vindkraft olämpligt
- ”Varierade” kulturlandskap = vindkraft med hänsyn
- Kraftigt förändrade, moderna landskap = vindkraft lämpligt

Det riksantikvarieämbetet missar i sin rapport är att det är viktigt även att titta på dagens landskap och föränderligheten i alla landskap. Alla landskap är en ständigt pågående process. Anpassningen av vindkraftverken måste ta utgångspunkt i *dagens* landskap genom att identifiera och ta hänsyn till landskapets komplexa struktur, landskapets skalmässiga förutsättningar och tidsdjup. För alla landskap krävs därför att vindkraftetableringar förenas med hänsyn.

³¹ (Kulturmiljö och vindkraft, 2000:7).

Landskapets värden

Landskap där upplevelsevärdena är särskilt känsliga för förändringar:

Kontemplativa eller sakrala landskapsrum har en religiös och symbolisk betydelse som förutsätter ett lugn och en avskildhet.

Ålderdomliga landskapsrum där historiken är en förutsättning (till exempel en övergiven industrimiljö eller äldre bymiljö).

Monumentala landskapsrum som är tydligt gestaltade och ofta uttryck för makt (till exempel ett herrgårdslandskap eller kyrkliga miljöer).

Symboliska landskapsrum där platsen har en särskild plats i människors medvetande genom minnen, myter, litteratur eller konst. Dessa miljöer är ofta utflyktsmål.

Ett landskaps värden delas ofta in i tre kategorier: **vetenskapligavärden**, **upplevelsevärden** och **bruksvärden**. **Vetenskapliga värden** eller dokumentvärden utgörs ofta av enskilda objekt eller avgränsade områden (till exempel biotoper eller fornlämningar). Vetenskapligt värde avser landskapet eller lämningens värde som vetenskapligt preparat. Ett område med fossil åkermark i skogsmark har ett stort vetenskapligt värde, liksom en stenåldersboplats, lämningarna efter en gård från 1600-talet eller en förhistorisk grav, medan en pittoresk bymiljö med rötter i tiden för laga skiftet inte har samma vetenskapliga värde. Däremot kan den pittoreska gårdsmiljön ha ett högt landskapsbilda- eller upplevelsevärde.

Det vetenskapliga värdet innefattar också det pedagogiska värdet. Det pedagogiska värdet är viktigt i ett lokalt perspektiv och fungerar ofta som identitetsskapare. Hembygdsföreningarnas forskarmöda när det gäller att ta reda på vem som har bott i socknens torp och backstugor samt skyltningen av framför allt torplämningar visar på hur viktig den nära historien är för att kunna sätta in sig själv i ett lokalhistoriskt sammanhang.

Upplevelsevärden är värden som ger upphov till känslor såsom igenkännande, nyfikenhet, hemkänsla och så vidare och är till stor del individuella.³² Hur landskapet upplevs, vad människan lägger märke till och vad i landskapet som uppfattas som betydelsefullt är individuellt. Människor upplever verkligheten på olika sätt men påverkas även av samtidens landskapsideal. Landskapsupplevelser kan förstås utifrån estetiska, funktionella och sociala aspekter. Den estetiska aspekten är kopplad till landskapets naturgeografiska förutsättningar som kan ge upphov till känslomässiga reaktioner. Den funktionella aspekten förknippas med upplevelsen av vindkraftens placering och utformning. Slutligen beaktar den sociala aspekten de sammanhang som leder fram till upplevelsen av landskapet. Upplevelsevärden inbegriper visuella, symboliska och identitetsskapande värden och vissa landskapsrum med upplevelsevärden kan vara mer känsliga än andra.

Landskapsbildsvärde tangerar upplevelsevärde men representerar en objektivisering av landskapet. Medan upplevelsevärdet berör platsen och den lokala förankringen är land-

³² Boverket (2003)

skapsbilden knuten till rummet och de två förhåller sig tillvarandra som det egenhändigt tagna fotografiet mot vykortet. Landskapsbild är vad vi på en övergripande nivå kan enas om är tilltalande, fränstötande eller vackert.

Med **bruksvärden** menas hur landskap används eller kan användas, det vill säga den resurs som landskapet är för boende, näringsliv, rekreation, och som besöksmål.

Delaktighet i planeringen

En avgörande faktor för hur attityder formas är vindkraftens visuella påverkan på landskapet. Platsens visuella värde är ofta avgörande och det lokala och praktiska sammanhanget spelar stor roll. Det finns också en viss oro för bullerstörning och elektromagnetisk strålning som kan ge upphov till negativa attityder.

En i grunden positiv inställning till vindkraft behöver inte vara tillräckligt stark för att skapa acceptans till vindkraft i den egna närmiljön. Begreppet NIMBY (not in my backyard) försöker förklara skillnaden mellan de generella attityderna och de specifika attityderna. Lokalbefolkningens attityder kan spela en avgörande roll för en föreslagen vindkraftsetablering och motståndet kan rikta sig till såväl vindkraftverken i sig som mot exploatörerna.³³ NIMBY förklaras med att individer vill maximera sitt eget levnadsutrymme, sin användning och tillgång till landskapet.³⁴ Att ge lokalbefolkningen insyn och delaktighet skapar en bred planeringsprocess, i enlighet med landskapskonventionen och bidrar till ömsesidig förståelse, konfliktlösning och samstämmighet.³⁵

I vilken omfattning människor störs har med boende- och vistelsemiljöer att göra. Eja Pedersen är forskare i miljömedicin inom kunskapsprogrammet "Vindval" och har studerat hur ljud från vindkraft påverkar människan. Det är vindkraftens rotorblad som skapar ett ojämnt ljud som varierar beroende på vindstyrka som uppfattas av det mänskliga örat. På landsbygden maskeras inte detta ljud lika bra som i en tätortsmiljö. Pedersen menar också att människors förväntningar på boendemiljön liksom det visuella intrycket också spelar en avgörande roll för hur störande bullret uppfattas.³⁶

Det kan vara svårt att definiera vad den visuella påverkan består av, vad den skapar för störningar och hur den ska bedömas och vägas mot andra faktorer. Den visuella påverkan kan beskrivas vad gäller hur långt avstånd vindkraftverket syns, från vilka utsiktspunkter de syns, hur stora arealer av landskapet som påverkas och hur många människor som kan se dem. Upplevelsen av vindkraftens visuella påverkan på landskapet är mycket individuell och hör samman med hur människor upplever landskapet i sin helhet samtidigt som värderingar ändras över tiden.³⁷

Protester mot vindkraft tycks vara starkare bland fritidsboende, som ser landsbygden och naturen som en källa till rekreation och avkoppling. Attityder kan också kopplas till kun-

³³ Erfarenheten av vindkraftsetablering

³⁴ Mels (2003)

³⁵ Boverket (2008): Vindkraftshandboken

³⁶ Naturvårdsverket (2008): Vindkraftens miljöpåverkan. Resultat från forskning 2005-2007 inom kunskapsprogrammet Vindval.

³⁷ Wizelius, T m.fl. (2005): Vindkraftens miljöpåverkan. Utvärdering av regelverk och bedömningsmetoder. Centrum för Vindkraftsinformation vid Högskolan på Gotland.

skap. Personer med stor kunskap om förnybar energi tenderar att vara mer positiva till vindkraft än de med mindre kunskap.³⁸ Värderingar av vindkraften påverkar värderingen av landskapets tålighet. Attityderna påverkas också av i vilken mån lokalbefolkningen får fördelar till exempel ekonomiska till följd av en vindkraftetablering

³⁸ Energimyndigheten m.fl. (2008): Forskning för mer och bättre vindkraft. Vindforsk – II Syntesrapport. Elforsk rapport 08:46

Bilaga 3: Rättsfall

Här följer exempel på rättsfall där landskapsbilden finns med som en del i bedömningen av om vindkraft är lämpligt i ett visst område.

Översiktsplaner väger tungt när vindkraftsetablering med påverkan på landskapsbilden föreslås ske i områden med motstridiga intressen

I två mål (MÖD 2001:38 och MÖD 2002:7) har Miljööverdomstolen sagt nej till anläggande av vindkraftverk med hänvisning till att kommun och Länsstyrelse motsatt sig placeringen samt att sökande inte redogjort tillräckligt för alternativa lokaliseringar.

MÖD 2001:38 GÄLLANDE TILLSTÅND ATT UPPFÖRA OCH DRIVA TVÅ VINDKRAFTVERK I MOLLÖSUND I ORUST KOMMUN

Området är utpekad som riksintresse för friluftslivet och ingår även i kust- och skärgårdsområden som är av riksintresse för natur- och kulturvärden. Det aktuella området tillhör också den så kallade högexploaterade kuststräckan i Bohuslän. Konkurrensen om marken mellan bevarandebidrag och exploateringsbidrag är stor.

Miljööverdomstolen skriver i sina domskäl att de två vindkraftverken utifrån domstolens bedömning skulle komma att, i viss utsträckning, förändra landskapsbilden i Mollösund. Det aktuella området är emellertid redan idag förhållandevis exploaterat och bär tydliga spår av mänsklig verksamhet. Miljööverdomstolen finner också att det ansökta exploateringsföretaget inte skulle komma att påtagligt skada de natur- och kulturvärden som finns i Möllesundsområdet och inte heller försämra möjligheterna till, eller värdet av, ett rörligt friluftsliv i området. Enligt Miljööverdomstolen borde dock särskilt stränga krav ställas på sökandes lokaliseringsutredning när, som i det aktuella fallet, lokaliseringen av ett företag med betydande påverkan på landskapsbilden föreslås ske i ett område med starka bevarandebidrag och med stor konkurrens om marken. Mot bakgrund av kommunens ledande roll när det gäller markplanering bör enligt domstolen kommunens ståndpunkter normalt sett väga tungt i lokaliseringsfrågan. Detsamma gäller länsstyrelsens ståndpunkter utifrån intresset att få till stånd en för länet samlad markanvändningsplanering avseende vindkraftens utbyggnad. Orust kommun har i gällande översiktsplan pekat ut områden lämpliga för vindkraft som inte sammanfaller med de två verkens föreslagna placering. Länsstyrelsen förordar att möjliga vindkraftsetableringar inom området bör utredas genom kommunal planering.

För att en verksamhet ska vara tillåtlig enligt 4 § Miljöskyddslagen (idag inbakad i Miljöbalken) krävs att den valda platsen medför att ändamålet kan vinnas med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad. Miljööverdomstolen finner att bolaget inte har visat att den valda platsen medför detta, varför överklagandet avslås.

MÖD 2002:7 GÄLLANDE TILLSTÅND ATT UPPFÖRA OCH DRIVA TVÅ VINDKRAFTVERK I NÄRHETEN AV BARSEBÄCKS KÄRNKRAFTVERK I KÄVLINGE KOMMUN

Området för verkens placering är utpekats som riksintresse för naturvården. Området omfattas också av särskilda hushållningsbestämmelser. Miljööverdomstolen anser att landskapsbilden till viss del skulle kunna förändras av vindkraftverkens uppförande, men att det inte skulle medföra påtaglig skada på naturvärdena i och med att området redan är relativt exploaterat med Barsebäcks kärnkraftverk och befintliga kraftledningar. Precis som i föregående rättsfall menar Miljööverdomstolen att särskilt stränga krav bör ställas på sökandes lokaliseringsutredning när lokaliseringen av ett företag med betydande påverkan på landskapsbilden föreslås ske i ett område med starka bevarandebestämmelser och med stor konkurrens om marken. Både kommunen och Länsstyrelsen har motsatt sig den valda placeringen, med hänvisning till att området av kommunen inte utpekats som lämpligt för vindkraft. Eftersom bolagets lokaliseringsutredning anses mycket knapphändig och därmed inte kan ge stöd för att medge en lokalisering utanför de områden som kommunen pekat ut som lämpliga för vindkraft, avslås överklagandet.

Betydande påverkan på landskapsbilden kan vara avgörande för avslag på tillståndsansökan

En ansökan att uppföra vindkraftverk tillstyrktes av både Länsstyrelsen och Miljööverdomstolen men Miljööverdomstolen avslog slutligen ansökan bl.a. med hänsyn till verksamhetens inverkan på landskapsbilden och att lokaliseringen strider mot den kommunala översiktsplanen.

MÖD 2005:2 GÄLLANDE TILLSTÅND ATT UPPFÖRA OCH DRIVA TVÅ VINDKRAFTVERK I ESLÖVS KOMMUN

Kommunfullmäktige i Eslövs kommun har antagit en översiktsplan avseende policy och riktlinjer vid lokalisering av vindkraftverk. En sådan aktuell översiktsplan bör enligt Miljööverdomstolen ges stor tyngd vid prövningen av en ansökan om vindkraftsetablering. Enligt översiktsplanen ska vindkraften samlas i grupper om ca tre till fem verk och följa landskapets struktur med hänsyn till siktlinjer och vyer. Ett minsta avstånd av tre till fem kilometer ska finnas mellan de olika grupperna av vindkraftverk bl.a. beroende på verkens storlek och landskapets struktur. Den plats som valts för den ansökte vindkraftsetableringen är belägen utanför ett av de områden som i översiktsplanen utpekats som särskilt lämpligt för etablering av vindkraftverk. Avståndet från den valda platsen till närmaste angränsande, och från platsen fullt synliga gruppstation, är mindre än tre kilometer. Området präglas av odlad åkerjord med inslag av buskridåer. Förutom angränsande gruppstationer för vindkraftverk finns det inte några större anläggningar för industriell verksamhet i området. Den valda platsen kan därmed inte anses väl förenlig med de genom översiktsplanen antagna riktlinjerna. Risk för störningar i form av buller och skuggbildning finns för de närmast boende. Därtill kommer att vindkraftverken kommer att utgöra ett dominerande inslag i det flacka jordbrukslandskapet med småskalig bebyggelse runt omkring. Vindkraftverken skulle alltså medföra såväl risk för störningar som en betydande påverkan på landskapsbilden. Vid en samlad bedömning kommer Miljööverdomstolen fram till att en vindkraftsetablering på den valda platsen inte kan godtas.

Riksintresse kulturmiljö behöver inte hindra etablering

Miljööverdomstolen gjorde bedömningen (MÖD 2007:47) att riksintresse för kulturmiljö inte hindrar etablering av fyra vindkraftverk, trots att Riksantikvarieämbetet (RAÄ) i remissyttrande avstyrkte etableringen. Länsstyrelsen hade tidigare också funnit att tillstånd för etableringen bör lämnas medan Miljödomstolen beslutade att upphäva Länsstyrelsens beslut.

MÖD 2007:47 GÄLLANDE TILLSTÅND ATT UPPFÖRA OCH DRIVA EN GRUPPSTATION BESTÅENDE AV FYRA VINDKRAFTVERK PÅ ÖLAND

De fyra vindkraftverken är tänkta att placeras i anslutning till området Hjärpestad-Långöre, som är utpekad som riksintresse för kulturmiljövården. Hela Öland är dessutom utpekad som ett s.k. primärt rekreationsområde enligt 4 kap. 2 § MB.

Riksantikvarieämbetet har i remissyttrande framfört att RAÄ anser att vindkraftsetablering inom Östra Ölands bylandskap inte bör tillåtas. Området är enligt RAÄ:s uppfattning ett mycket tydligt exempel på ett historiskt karaktärslandskap. I denna typ av kulturlandskap är de historiska uttrycken särskilt tydliga och mångskiftande, både i form av övergripande strukturer och som enskilda element. RAÄ menar vidare att det i första hand är möjligheten att förstå och uppleva den historiska dimensionen i landskapet som går förlorad.

Vid Miljööverdomstolens syn konstaterade domstolen dock att delar av det i målet aktuella riksintresseområdet för kulturmiljön redan är påverkat av modern samhällsbyggnad. Kraftledningar, moderna ekonomibyggnader för jordbruket, dammanläggningar och vindkraftverk är synliga inom området. Den valda lokaliseringen berör enligt Miljööverdomstolen därför inte områden som är mycket känsliga för förändring. De värden riksintresset utgör kan enligt Miljööverdomstolens bedömning heller inte anses att påtagligt skadas av den ansökta verksamheten. Det förhållande att hela Öland är utpekad som ett primärt rekreationsområde kan enligt Miljööverdomstolen inte utesluta varje etablering av vindkraftverk eller grupper av vindkraftverk. Den ansökta verksamheten med fyra vindkraftsaggregat kommer onekligen att förändra landskapsbilden västerut. Enligt Miljööverdomstolens bedömning äventyras dock inte de stora värden för turismens och friluftslivets intressen som Öland besitter om etableringen kommer till stånd. Vid denna bedömning är det av betydelse att den planerade vindkraftsetableringen överensstämmer med intentionerna i kommunens översiktsplan. Miljööverdomstolen anser att tillstånd i enlighet med Länsstyrelsens beslut bör lämnas.

Förkortningar och definitioner

ELC	Europeiska landskapskonventionen
GIS	Geografiska informationssystem, kart- och analysverktyg
Ha	Hektar
KML	Kulturminneslagen
Landskap	I rapporten används den europeiska landskapskonventionens (ELC) definition: ”ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer” (ELC, artikel 1).
Landskapsanalys	Landskapsanalys är inget entydigt begrepp utan har olika funktion i olika sammanhang. I den här har en analys av landskapet syftet att förtydliga sammanhang och lyfta fram värden.
MB	Miljöbalken
MW	Megawatt
PBL	Plan- och bygglagen
Riksintresse	Ett område av riksintresse har större betydelse än lokala allmänna intressen och områdets värden får inte skadas påtagligt. Riksintressen ska prioriteras i den fysiska planeringen och de ska tydligt framgå i kommunens översiktsplan. Riksintressen regleras av miljöbalken och omfattas av hushållningsbestämmelserna 3 och 4 kap MB.
TWh	Terawattimme

Referenser

Tryckta referenser

Berglund, Björn, Forshed, Nils, Jansson, Kristina, Lagerås, Per, Regnéll, Joachim, Varenius, Linnéa, Vestbö Franzén, Adel, 2002: Landskapsrekonstruktioner för Axlarpsområdet. I: Markens minnen. Landskap och odlingshistoria på småländska höglandet under 6000 år.

Björn E. Berglund och Klas Börjesson (red.). S. 129–151. Stockholm.

Boverket (2003): Planering och prövning av vindkraftsanläggningar

Boverket (2008): Vindkraftshandboken

Boverket 2009: Vindkraften och landskapet – att analysera förutsättningar och utforma anläggningar

Bååth, Käthe, 1983: Öde sedan stora döden var... Bebyggelse och befolkning i Norra Vedbo under senmedeltid och 1500-tal. (Bibliotheca historica Lundensis 51). Lund.

Böhler, T (2004): Vindkraft, landskap och mening. En studie om vindkraft och människans rumsliga preferenser. Göteborgs Universitet.

Börjesson, Lowe, 2003: Att lyssna till landskapet. I: Med landskapet i centrum. Kulturgeografiska perspektiv på nutida och historiska landskap. (Meddelanden från Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet 119). Ulf Jansson (red.). S. 35–62.

Ek, Sven B., 1962: Väderkvarnar och vattenmøllor. En etnologisk studie i kvarnarnas historia. (Nordiska museets handlingar 58). Stockholm.

ELC, artikel 1

Energimyndigheten: Nytt planeringsmål för vindkraften år 2020, ER 2007:45

Gren M & Hallin P-O (2003): Kulturgeografi – en ämnesteoritisk introduktion. Liber.

Hammarlund, K (2005): Att planera för vindkraft i människors vardag. Göteborgs Universitet

Hägerstrand, Torsten, 1982: Likhet och närhet. Om geografins ansvar för balansen mellan kunskapsperspektiven. *Ad novas – Norwegian Geographical Studies* No. 19. Oslo

Kinander, R, 1935-61, Smålands runinskrifter, Sm 62, s. 175 ff.

Kulturmiljöårdens riksintressen, Jönköpings län. 1996, Länsstyrelsen Meddelande 4/96

Kulturminneslagen, 1989. Riksantikvarieämbetet

Larsson, Lars-Olof, 1970: Kronans jordeböcker från 1500-talet och den senmedeltida ödegårdsprocessen. Några synpunkter på terminologi och retrospektiv metod. I: Historisk tidskrift 1/1970. S. 24–46. Stockholm.

Myrdal, Janken, 2007: Framtiden – om femtio år. Global utveckling och Nordens landsbygd. TemaNord 2007:548.

Naturvårdsverket (2008): Erfarenheter från vindkraftsetableringar. Förankring, acceptans och motstånd.

Prop. 2005/06:143 Miljövänlig el med vindkraft – åtgärder för ett livskraftigt vindbruk

Riksantikvarieämbetet (2008): Rapport: Förslag till genomförande av den europeiska landskapskonventionen i Sverige. Slutredovisning av regeringsuppdrag.

Riksantikvarieämbetet, 2000: Kulturmiljö och vindkraft. Kulturmiljöövervakning/Fallstudie (Red: Hans Ling).

Schibbye, B & Pålstam, Y (2001): Landskap i fokus. Utvärdering av metoder för landskapsanalys. Riksantikvarieämbetets förlag

SOU 1999:75 Rätt plats för vindkraften

Sveriges Kommuner och Landsting (2007): Mast på rätt plats – bygglovsprövning och landskapsbild vid uppförandet av master

Tollin, Clas, 1999: Rågångar, gränshallar och ägoområden. Rekonstruktion av fastighetsstruktur och bebyggelseutveckling i mellersta Småland under äldre medeltid. Stockholm

Vägverket: Publikation 2006:33. Landskapets karaktärsdrag – en beskrivning för infrastruktursektorn.

Webbplatser

Boverket: www.boverket.se

Energimyndigheten: www.energimyndigheten.se

Miljömålsportalen: www.miljomal.se

Naturvårdsverket: www.naturvardsverket.se

Notisum: www.notisum.se

Nätverket för vindbruk: www.natverketforvindbruk.se

Regeringen: www.regeringen.se

Riksantikvarieämbetet: www.raa.se